Pünkösti Árpád

Ím, béjöttünk nagy örömmel

Én, Dobó Vincéné, Kovács Veronika hat gyerek közül elsőnek születtem 1922-ben. Ilon, Szilveszter, Anna és Lajos mind elhaltak, egyedül az 1938-as öcsém maradt meg, csak az első és az utolsó gyerekből lett igazán gyerek.

Apám nyomorék ember volt, gyerekként elsutulta a lábát, rámént a kő, amivel a napraforgóból az olajat sutulták körbejáró lóval. Napraforgótól származott félsüketsége is, a fülébe dugott egy szemet, ami ott duzzadt, gennyedt, tán még csírázott is.

Anyám nagyon szegény lány volt. Szegény lány, nyomorék ember, így lettek egy pár. Próbáltak tanyán, próbáltak városon élni. Apám, ahogy ma mondják, a köztisztasági vállalatnál kapott munkát, de halk beszédű volt a főnök, így ő sosem értette, hová lehet jelentkezni. Vagy kimaradt mindenből, vagy a legrosszabb jutott mindig neki azért a pici pénzért. Visszajöttünk Vargakápolnára, itt jártam hat osztályt meg két ismétlőt, innen jártam napszámba meg cselédkedni. 1950-ben a tanyaközpontból Mikola néven község lett. Elsőbbet boltos voltam, aztán szövetkezeti ügyintéző, tanácstitkár, majd tanácselnök egyetlen év alatt.

Voltam országgyűlési képviselő nyolc esztendőn át, huszonhat évi tanácselnöki munka után 1977-ben nyugdíjaztak. Maradtam volna még, mert a kazánfűtés után a férjem elég kicsike nyugdíjat élvez. A lányunk, Zsuzsanna 1954-ben született, több gyerek nem lett, talán nem is baj.

Sok viloncia, sok szomorúság, sok öröm volt az életemben, de nem voltam sohasem valaki, hogy ez az embereket érdekelje. Hogy mégis leírom, ahogy minden időben láttam magam körül, csak a rám szakadt sok szabad órának köszönhető.

1.

Szégyenünk van, anyukának megint gyereke lesz. Elsőbb ólat, aztán malacot! Nem tudtál vigyázni? Ezt már súgja nagymama. Apuka is dühös, mégis leinti az anyót:

Megleszünk valahogy, csak akad egy darab kenyér felnevelni őket! Anyám takarja szégyenét, nagy hasával nem mutatkozik az emberek előtt, mégis tudja mindenki.

A Bibliában anyuka keze írása: Veronika lányunk született 1922. IV-ik hó 21-én, Ilona lányunk született 1923-ban VI-ik hónap 13-án, meghalt még aznap, Szilveszter fiunk született 1926-ban július hónapban 9-én, meghalt 1929. II-ik hónapban.

Mi lett a testvéreimmel, anyó?

Gyengék voltak. Ilonnal addig kapált anyád, amíg darabokban vitték a szekérhez, szegény kislány nem érte meg az estvét, anyád meg belenyomorodott. Azóta sem bírja úgy a kapát. Veszter született, élt három évet, aztán meghalt. Háromszáz pengőért, lehet, megmentették volna. Talán.

Mért nem járunk a temetőbe, anyó?

Áá, legyint, nekünk itt a dolgunk.

Ma uzsonnára a kenyérhez egy pici pohár lekvárt kaptam. Alma, szilva, ami gyümölcs kerül, anyuka azt mind belevágja, amikor főzi. Mindig tesz közé tököt is, hogy szaporább legyen. Télen leginkább sült krumplit viszek az iskolába, hét közben az apraját, ünnepen a nagyját esszük. Az egyforma krumplit anyuka beönti a meleg kemencébe, megkavarja egypárszor. Amikor pirosra sült, szakajtóba húzza, megszenteli vízzel, megrázza, és letakarja ruhával, mire a sót, a tányérokat felrakjuk, a krumpli megpuhul. Ősszel még olajjal esszük, nem szabad ám nagyon belenyomkodni, elmenne tőle a krumpli íze. Az iskolába a kezemben viszem a krumplit, összedugom az ujjam, így melegíti a kezem.

Minden között legjobb a kalánvert galuska. Két csészényi, kalácsnak való liszthez két-három csészényi rozslisztet ad anyuka, elkeveri vízzel, és kanállal langaló vízbe szaggatja. Amikor már nem ragad, leönti róla a vizet, a tésztát hideg vízben lefürdeti, és rántásra teszi. Ha telik rá, viszek haza egynyolcad kiló cukrot, és akkor azzal esszük. Ez a legfinomabb étel.

Anyuka, egy icipici cukrot szórjon még rá nekem!

Munkában kicsi, evésben nagy?

Hallgatok, de tudom, Istenem, ha férjhez megyek, inkább egy évben egyszer eszek cukros tésztát, de én arra annyit ráteszek, annyit! nem fogom elspórolni.

Mondja ma a plébános úr, hogy Kalot vagy micsoda egylet alakul, ahol dalokat, darabokat, táncokat tanulnak. Az egyenruha kékráncos szoknya, virágos fehér blúz meg köténye.

Külön ruha színdarabozni? Miféle akarsz te lenni, lányom?

Vasárnap meglesem a kalotosokat. Jönnek szépen kiöltözve, papucs a kézben. Az iskolakútnál megmossák a lábukat, belelépnek a papucsba, aztán tánc, ének, tánc, ének. Ez lenne az? Nem is olyan nagy dolog, én is tudnék úgy énekelni meg táncot tanulni, mint ők! Megint egy elhatározást teszek: Ha valamikor nekem szép ruhám lesz, belépek én abba a valamibe, ahol így együtt vannak, énekelnek.

Otthon jajongás, sírás, kiáltozás fogad, már az útról szaladok befelé. Apuka elém lép az ajtóban. Te meg hol kujtorogsz? Rohanj a bábához, anyádat szaporázzák a fájások!

Szalad utánam a jajongás. Ez az én anyám lenne?

Sein Jusztina, okleveles bába.

Apád is inkább cipőt csinálna!

Ülök a biciklin a bábaasszony előtt, és mondogatom magamban: az én apukám, ha nyomorék, ha káromkodós, ha iszik is, az egész világ legjobb apukája. A legeslegjobb.

A homokban elakad a bicikli, leszállok, én gyalog megyek tovább. Áldozóban a nap, éhes vagyok. Anyuka most beteg lesz, megint nem tud főzni. Ha szégyen, meg annyira fáj, minek akkor szülni?

Jó estét kívánok, kedveskedek a ház falánál szomorúan üldögélő apámnak.

Rühes kölykök! Értetlenül nézem, mit csináltam, mért haragszik? Ne menj be, hallod, szét vannak még!

Éhes vagyok!

Apám felpattan, ugrándozik, billeg, dühvel csapkodja a combját. Már hallom én is az erőtlen sírást. Fülelek.

Ezek többen vannak!

Többen? riad meg apám, és megáll az ugrándozásban hallgatózni. Francot többen, ketten.

Hát ketten!

Annyi is volt, mondja kelletlenül, és leereszkedik a lócára. Nyílik az ajtó. Ide kétszer annyi víz is kell, mondja a bába, és kívül teszi a vödröt.

Az még van, válaszol apám, és elindul a kúthoz.

Tényleg két testvérem van? Egyszerre kettő?

Nem kímél bennünket az Isten, mondja csendesen. Billeg befelé a vízzel, aztán még visszafordul. Ne higgyél benne soha, úgysem pazal ő a szegényre semmit!

Anna és Lajos, Kovács Anna és Kovács Lajos. Tündérszép, nagy szemű testvérkéim! Anyuka sirongál, hogy nélküle nem kubikoljuk tovább a partot, hogy sosem lesz szőlőnk: mihaszna élek én már? Állandóan nyomkodja, csavargatja mellét, állandóan szidja magát.

El kell vinni ezeket a védőbe, mondják meg, mért sírnak ennyit.

A sánta ember vigye vagy a böte gyereklány? Mért kérdi ezt apuka, amikor úgyis tudja a választ. Nekitámasztja hát Samut, a gebét a kocsirúdnak, engem hátra ültet, kétoldalt teszi Ankát meg Lajost, és megyünk.

A váróban apuka nagy szégyellősen valami fehér asztalágyra rakja az ikreket, és máris kifordul, hogy cigarettázik. Nem jön vissza, csak be-bekukkant, nem kerülünk-e még sorra. Akkor a hóna alá kapja őket, de csak épp belül lépünk az ajtón.

Él az anyjuk?

Fekszik, válaszolja apám.

Szegénységije van?

Miközben apám a papír után kotorász, a doktor kitakarja, forgatja, hallgatózza a gyerekeket, aztán int egy asszonynak, aki a szájukba nyom két szopókás üveget. Még lenyelik, riadok meg, annyira döhed a szemük.

Tehenük van?

Nincs, doktor úr, kérem.

A lány is rosszul táplált, biccent felém. Apuka lehajtja a fejét. Adunk tápszert a kicsiknek, két hét múlva megint kaphatnak.

Samu szélütötten lötyög előttünk, megnyomhatta a nap. Anka és Lajos alszik, én nagy mozgással hajtom a legyeket, mutatnám magam, de apuka csak nem szól.

Honnan van szegénységink?

Adják.

Kérni kell? Erre már nem felel, tartjuk a szemünkkel Samut, farka csapkodásával fel ne dűtse magát.

Két hét múlva a védő összes tisztasági, fogmosási és magyar anyáknak szóló felhívásait tudom, kivéve a kankót és a lueszt, azokat nem értem. Mire vége az iskolának, eltanácsolnak a védőtől bennünket, nagyok a gyerekek, ennyit is azért kaptunk, mert ikrek.

Anyuka lábon van, kezdődnek a kubikolások.

A tanyánk mellett van három hold városi bérletföld, egy része nagyon szikes, vizes, csak a békarokka meg a kutyatej terem meg benne, a másik része meg silány part. Anyuka a fejébe vette, ha mi lekubikolnánk azt a nagyon magas partot a laposba, csak teremne valamit. Szántót akar belőle. Minden másnál jobban akarja ezt, folyton piszkálja miatta apámat meg engemet is.

Jó holdvilág van, vigyünk le egypár talicskával! Aztán, amíg anyuka meg nem roggyan, vagy apám nem csapja oda a talicskát, addig hordjuk. A partnak ez meg sem kottyan.

Nappal aratás, este kubik. Apuka fölfogja Boldi Vincééktől az aratnivalót, de anyuka szédelgős, én állok apuka mellé. Az aratás könnyebb, mint a kubik, apuka nem tud nagyot lépni, nagyon kicsi rendeket vág, széles, de nagyon kicsi rendeket. Ebben az esztendőben kicsiny a rozs szalmája meg a kalásza is, hozzám való. Nemcsak bekötöm apám után, össze is keresztezem. De az esti kubik! Betegsége óta anyuka még békétlenebb, többet akar, mindig többet, pedig reménytelenül magasul ránk az a part.

Anyuka szántója trágya nélkül csak kirepedezik, kékacat nő benne. Ennek ellenére csinálja apuka, nincs bátorsága anyám hitét venni. Azután megmenekülünk a holdvilágos estéktől, apuka harmincöt kilométerrel Halason túl, Nyikospusztán fog aratnivalót.

Egész éjjel, egész nap aratunk még itthon, Boldiéknál, estére én előre indulok gyalog Halasra, Kovács Rózsi néném éknél alszom Jánoshalmán, hajnalban megmutatják az utat a város felé, apuka a kiírás előtt vár biciklivel, amit hajtani tud, de engem képtelen vinni rajta.

Mindegy már, ha leesünk is, gyere, ülj fel, látom, menni sem tudsz! Billegünk, harapom a szám, de fennmaradunk az úton, beérünk Halasra. Úgy állapodott meg apuka, hogy az emberpiacra jön értünk a gazda, akinek aratni kell, de nem jön, mi lesz velünk.

Elindulok elébe biciklivel, lássuk, mi van! Erről az útról ne térj le, vagy jövök eléd, vagy várlak az árokparton. Érted, lányom? Apuka egyre kisebb, egyre kisebb, vele zsugorodok én is. Mellettem alkudnak. Egy pengő hetvenről, hatvanról folyik a vita, nálunk Vargakápolnán már a fele, a nyolcvan fillér is bér! Sietni kezdek apám után.

Feljebb a piacon már olyan surbankó legények állnak. Elém lép az egyik, kerülnöm kell.

Milyen helyre kislány!

Úristen, merre menjek?

Szép szemed van, hallod-e!

Langal a ruhám, csattog mögöttem a nevetés.

Hová sietsz, Jucika?

Tudom én, mit akarnak evvel a beszéddel, hallottam már ezekről a haszontalan csavargókról, a finomságuk nem tudom, milyen durvasághoz vezet. Haladni innen, amerre csak lehet! Csúfságos város.

Biciklis bácsi áll meg mellettem. Gyere, na, viszlek, még elszédülsz a fáradtságtól! Rászánom magam, de hajtogatom, hogy figyelni kell apukát, mert apuka itt vár engem.

Nekem ikertestvéreim vannak! szólalok meg egy idő múlva, nehogy azt gondolja a bácsi, hogy egy akárkit cipel hátul. Megáll.

Nem tudom, hová tűnt apád, de most már kifelé haladunk Nyikosról, jobb, ha visszafelé ballagsz.

Apuka az árokparton hortyog, mellette a bicikli az árokba csúszva, fűláncot fűzve vigyázom az álmát.

Hát te? nyitja rám a félszemét.

Ismerkedek Nyikossal.

Aztán milyen?

Szép, mert ketten négyet érünk benne! Magához húz, örül, hogy már a kétszeres napszámról is hallottam. Rám támaszkodik, amíg feláll.

Na, gyere, lányom! Így mondja, lányom, ilyen szépen.

Van a gazdának egy kezét-lábát hajigáló, süsü fia.

Feküdj alám! Hallod, ne szaladj, feküdj alám!

Nagyságos asszony, kérem, szóljon a fiának, mindig erőszakoskodna velem. Meg amiket mond!

Csitri, örülj, ha egy gazdalegény szóba áll veled! Ki vagy te!? A helyiben egy ilyen, ilyen kóróval... Még panaszkodsz? Hagyd magad, hamarabb szabadulsz!

Könnyes szemmel szaladok. Apámnak ha mondom, nekiront, elzavarnak bennünket. Megyek Juliskához, aki az aratóknak főz. Tiborka éppen neki mondja, feküdj alám, feküdj alám! Juliska fordul a kondér körül, alig látni, hogy a kanál hegyesebbik végével oldalba taszítja, a fiatalúr szűköl, kacsázik előre.

Rosszabb a kankutyánál, mondja Juliska, és belekavarja dühét a levesbe.

Hány nap van még? húzódok este apukához.

Még csak most kezdtük! Ha kibírjuk, lányom, hat mázsa tisztabúzát kapunk. Sütünk kalácsot. Kalácsot!

Kalács, mondom ki én is. Annyira foszlós, morzsája sincs. Evvel alszunk.

Hív a nagyságos asszony: Veronka, benn kell segíteni!

Gúnnyal fogad: Itt vagy, büszkeségem? A színben van egy fehér, kopasz nyakú jérce, fogd meg, vendég lesz. Aztán jön mögöttem, és rám csukja a hatalmas ajtót. Segít. Pislogok a sötétben, hallom a lakatot kattanni, kiáltanék, hogy miért, de a szénából kipottyan a válasz: Tiborka!

Megvagy, mondja, és kitárt karokkal, komótosan billeg utánam.

Miért nem félek? ijedek meg.

Megvagy!

Léc akad a kezembe. Gyere csak! Átsétál egy fénycsíkon, látom az arcát, a szemét, elhagy az erő, lenyaklik a kezem. Kucorgok és sírok. Egész testével csap le rám, akár a héja.

Feküdj alám, feküdj alám!

Keze a szoknyám alatt.

Neem! Markolom együtt a fülét, a haját. A szemét keresem, de kezem az orrába akad. Tépem: szorít, tépem: ropogtatja a csontom, tépem: rám zuhan, az ingével, a húsával tele a szám... kiszakad a fogam, kisza-

Elpattan a szorítás, levegő szaggatja a tüdőmet, valaki üvölt, kivágódik az ajtó, világosság. Porolom, takarítom magam, ingfoszlányokat köpködök, most látom meg a mögöttem nyüszítő, mellét, fülét dörgölő úrfit. Kankutya! Megyek kifelé az ajtóban tornyosuló nagyságos asszony mellett. Kinek sírhatnám el? Nagyothalló apámnak nem rázhatom üvegcsengőimet.

Lassan múlik rólam a rángás, darabosan szakad ki belőlem a levegő. A pataknak kerülök. Ki hinné, hogy ez a bivaly nem bírt le?

Két hétig, amíg itt vagyunk, békén hagy, kerüljük egymást, de éjszaka vele álmodok, látom a szemét, és halálfélelem fog el. Felriadok, tapogatom a szalmát, nem lopózott mégis ide? Nem alszom, napokon át kavarog a gyomrom. Biztos gyerekem lesz, hisz rám feküdt! Tapogatom a hasam, de semmi.

Végre búcsúzunk.

Látod, lányom, becsülettel dolgozz, máskorra is hívnak. Ha elfáradtál is, dolgozz, akkor mindig úgy beszélnek rólad, ez egy rendes, becsületes, dolgos ember! Apuka intelmei közben majd keresztülszúrja a hátam egy kaszáló mozdulatokkal cifrázott pillantás.

Egész éjjel megyünk, reggel érünk, mégis üres házat lelünk. Anka üvölt, Lajos sárga, alig mozog, lerí róla a betegség. Anyuka is megjön, kannája alján sárga, sűrű tej. Ágas Ilus néni ajánlotta, hogy Lajoskát forgassa szamártejbe a köhögés ellen.

Két nap múlva visszük a védőbe, de már ez sem segít, reggelre az ikrek egyik fele halva van.

Életében először anyám az Istent káromolja. Inkább engem sújtana, ne köröttem vágná a rendet! Aztán ágynak esik. Zsuzsa néni fürészti a halottacskát. Szép, de olyan picike. Egyelőre a levett pitvarajtóra tesszük, és körülrakjuk virággal, amíg koporsó kerül.

A libákból kettő elfér a garabolyba, holnap piac van Halason, beviszed! Mikor anyuka berakja őket a garabolyba, még hozzáteszi: Jobb lett volna, ha ezek is megdöglenek! Mégis sírt tavaly, amikor rossz felől fúvó szél jött rájuk, és csak forogtak, forogtak.

Indulunk apukával. Ő házról házra jár, ki viszi majd ki a gyereket, mert saját halottját nem illik magának szállítani, én meg megyek a halasi piacra. Nem engednek vonattal, hogy eltapos. Lerajzolom az utat, most kimegyek, akkor erre fordulok, itt a csonka kereszt... Anyuka ad az útra a libáknak kukoricaderét, azt jobban eszik, csak engem félt az elkényeztetéstől, a jószágot nem.

Késő délután már éhesek a libák, de a köves úton nem merem őket mutatni, még elveszik. Ide a dűlőútra is csak jön egy asszony:

Hát te mit csinálsz?

Megyek Halasra, anyuka küldött a libákat eladni.

Ugyan, ne vacakolj már, hát hány éves vagy? Meg ilyen se kicsi, se nagy libákat minek eladni? Biztos anyukád küldött?

Kell a pénz a koporsóra, meghalt az iker.

Kettő egyszerre!?

A kisfiú, ettől már a lány se iker.

Ugyan, ne mondd már. Megveszem én a libáidat, hallod, ne járj velük. Hogy adod?

Sehogy. Csak Halason adhatom el! és már fedem is be őket, nehogy nyakon verjen és elvegye.

Segíteni akartam, mondja, és itthagy.

Fenn vannak a csillagok, mikor Jánosházára érek.

Rózsi néni!

Jézusom, te vagy az!? Hol jársz te, az anyád istenfáját, hogy gondolsz ilyen késő este jönni?

Mondom.

Szegény Ilon! Isten adta, isten elvette, temeti el gyorsan Lajoskát. Másnap az unokatestvérem kísér be a piacra. Néznek ránk, mért árulunk félben levő jószágokat?

Rózsi, hét pengőért adjuk, vagy nyolcért, minél többért! Megyek a kofákhoz: Van ám nekünk libánk! Kettő megnézi, végül egy kalapos nagysága veszi meg hat pengőért. Kár, hogy menni kell. Egy üveges kis kocsi előtt Rózsinak majd kirántom a karját.

Mi van?

Kifli!

Nekem van még egy kis dolgom, ráülsz a garaboly fülire, megeszed a kiflit, én meg jövök!

Mennyit hallottam: ez még Halason se tudja a járást! Én bizony tudom. Balra van az ember-piac, ez az út megy Nyikospusztára, mi erről jöttünk. Nekibátorodom. Keresni kellene egy ismerős kocsit, meg kellene spórolni a pénzt, amit vissza, a vonatra engedtek. Kódorgok, amíg elérem a kocsik sorát.

Jó napot, Gerzson bácsi! Nem vinne haza engem a bakittyal, elvolnék ott hátul a garabollyal.

Mért ne vinnélek?

Felteszem a garabolyt, szaladok vissza, majd feldűtöm Ispán Mariska nénit.

Dicsértessék!

Hát te itt? Apád, anyád?

Egyedül vagyok, behoztam a libákat eladni.

Egyedül!? Az anyád istenit, Mariska húszéves, de még nem volt Halason, nem is merném elengedni.

Rózsi már a rendőrt kérdezi utánam, azután ráparancsol Gerzson bácsira, hogy tartsa rajtam a szemét.

A három nyárfánál leszállok, és megyek az asztaloshoz. Leszed vagy nyolc apró koporsót, amíg ráakad a miénkre. Négy pengő nyolcvan, csap a fedelére. El tudod vinni? Kaparja a torkom az enyv szaga, csak bólintok.

Kovács Lajoska élt két és fél hónapot.

Zuhog, pufog a homok, én befogott fülekkel anyuka mögött üvöltök.

Ezek innen gyalog nem tudnak hazamenni, mondja apuka, és hiába van megrökönyödve Antal sógor, feltuszkol bennünket a kocsira, amin Lajoskát hozták.

Anyuka, apuka folyvást veszekszik. Ha nincs pénz dohányra, nincs jó helyen semmi. Kiabál apuka, mért nincs megfőzve rendesen a krumpli, mért krumplit főz anyuka, mért nem mást, mért nem takarított, takarításkor hová keverte el a cipészárat, mért nem őrzöm én is jobban a jószágot. Délben, a legnagyobb melegben, amikor ők pihennek, megyek a boltba egy pakli fehér négyesért, pénz nincs, tojást viszek rá.

Egyszer várnánk már ki, hogy összejön tíz tojás, hogy zsírnakvalót vehetnénk, mondja lángját visszafojtva anyuka. Apuka az Istennel meg Szűz Máriával káromkodik. Engem kihajtanak, majd amikor kifulladnak, előkiált apám: Hozzál, lányom, sárgakabátost! Ez csak nyolc fillér, nem tizenhárom, akkor ezt szívja újságpapírban. A Modiano cigarettapapírt elrakja az ünnepekre.

Még mindig kicsi a ház. Apukával elmenekülünk Mélykútra meg Tatházára kapálni. Éppen Anka temetésére vergődünk haza, őt is a köhögés vitte el. Anyám olyan mélyről sír, félünk, leszakad benne valami.

Nézzétek, kinyílt a Mária-kép!

Nem lehet az, mondja apám, pedig látni. Ennek a képnek nincs kerete, csak anyám ragasztott rá keménypapírból, és most úgy néz ki, mintha a kép ki akarna jönni. Apuka nem hiszi, csak ráhagyja anyámra. Mi ketten figyeljük. Teljesen kinyílt, Mária odafordult, hogy lásson bennünket. Csoda történt! Elszállt a kis Anna lelke, és angyal lett belőle. Angyal lett az én kishúgomból.

2.

Doktor Zoltai Déneséknél gyorsan váltják egymást a cselédek. A tanítónéni azzal ajánl be a hatodik osztály után, hogy havi tizenkét pengőért talán türelmem is lesz.

Nagysá...

Isten barma! Annyit a jászolnál is hallhattál, hogy tekintetes asszony vagyok!

Megtanulok takarítani, vikszelni.

Nem láttál még cserépkályhát? Minden reggel kitisztítod a hamut, úgy, hogy ne szálljon, aztán bekészítesz a kályhába. Két oldalra két fát teszel, és mint az ölfát, úgy rakod rá a gyújtóst.

Harmadnap: Te birka, mit csináltál? Hogy készítetted be a gyújtóst a kályhába? Megmondtam, hogy kuszásan kell, mint a szénakazal!

Hatodnap: Azon vagy, te marha, hogy engem bosszants? Nem összevissza kell rakni azt a gyújtóst, hanem, mint az ölfát, rendre.

Tekintetes asszony, kérem szé-

Még feleselni merészelsz, te barom!?

Most mért nem szólsz, te kis szemtelen? Beszélek hozzád, és nem válaszolsz!?

Kéthónapi kiabálásba belebetegszik a tekintetes asszony, és én teljesen megtanulok főzni. Sovány kukoricagaluskát, paprikás krumplit, kalánvert galuskát, mindent, amihez nem kell sok zsír, tudtam, de hogy felsál meg sült hús egyben, ilyet nem. Rántott csirkét sem.

Sok gyaloglással jár a tanulás. Nyitva hagyom az ajtókat, és viszem a tekintetes asszonynak megmutatni, mennyi zsírt teszek az étel alá, aztán uzsgyi megint, hogy jól megpirítottam-e a rántást. Neki az ágyban is tudni, látni kell mindent.

A doktor úr kivel beszélget? Ki van a doktor úrnál, nő vagy férfi? Mióta van itt?

Hogy sokáig ne hagyjuk egyedül, a fejéhez az ágy alá rakatja a vágott fát, aztán azokból kikap egyet, hozzávágja az ajtóhoz, csak úgy pereg a zománc, és akkor ugrani kell a főzésből vagy a sánta férjének a beteg mellől.

Süketek, nem halljátok, ha kiabálok? Meg is halhatnék felőletek!

A legnehezebb a doktor úrra vigyázni, mert én őtet sem akarom elárulni, és nem is mosolyog arra a betegre úgy, szóval mintha nem tudom, mit akarna.

Amikor fogat csinál, nekem kell a pedálos gépet lábbal hajtani. Ha netán, ha mégis egy tanyai parasztasszonynak akad annyi bátorsága meg pénze, hogy a fogát rendbe hozassa, a tekintetes asszony kiabálkozik.

A canga, azért csináltatja, mert a doktor úrral akar kikezdeni! Na, hozd ide a sámlit, ülj le. Ettél már csokoládét? Nesze, de csendben légy, meghallgatjuk a rádiót! Aztán, mikor már érdekes, nagy hirtelen lecsavarja.

Nem tudod, mit beszélt ezzel a kis rüfke tanítónővel a doktor úr? Nem számít! Szeret engem a férjem, pedig tizennégy év köztünk a korkülönbség! Csak ezek a ringyók nem hagyják őt békén, kellene nekik a doktor úr, mert intelligens, jó megjelenésű. Hogy itt betegen fekszem, lehet, megcsal, volt neki már egy vörös bestiája.

Hát ekkora gazdagsággal, hát az úriemberek között így megy ez!?

Persze hogy így, Veronkám. Mit gondolsz, ez a sánta ördög mért vette el az öreganyját? Mert sok a pénze, igazít el a mosónő.

Csak a hipnotizálás ne volna! Olyanra képes a tekintetes asszony, hogy amikor alszik valaki, kikérdezgeti mindenről. Neki mindenit ellopják. Nyolc tyúk ha nem tojik négyet, biztos elloptam a tojást, akkor megpofoz. Én lopni nem merek. Ha csak az itt összedobott ruhákból vinnék apukának, micsoda jó ünneplő lenne az még! Talán észre sem vennék, szegényebbek biztos nem lennének tőle. De apuka megmondta, levágja a kezem! Olyat megcsinálok, hogy megiszom a tejet, vagy kiveszem a zsírt, és rákenem egy falat kenyérre, mást nem.

Ez az evés is milyen? Nekik megfőzöm a paprikás csirkét, magamnak külön kell sóba-vízbe krumplit főzni. A négy kutyának meg a nyolc macskának is a paprikás csirkéből kell adni. Nekem, egy személynek, úgy vesznek külön rozskenyeret Görbeden, maguknak meg fehéret. Azt szokták.

Hová tetted a teáskannámat, te birka? Hová tüntetted az ezüst teáskannát? Mondd meg, előttem nincs titok, tudom a módját, hogy lehet kiszedni belőled!

Vacogok. Segélj, Istenem, el ne aludjak!

Gyertyafényt látok, árnyékot látok, tükröt látok, hókuszpókuszt. Reggel törten ébredek. A fene a bolondériájába, ha olyan biztos a hipnotizálása, megtudhatja, nem loptam se tojást, se kannát. Ha meg rám fogja, mit ér a tudománya? Azért undorító.

Édesanyukám, én ezt nem bírom, annyira megalázó, bele lehet halni. Kapálok én, mindent megcsinálok, csak hazajöhessek!

Tűrjél, lányom, tűrjél, tizenkét pengő nagy pénz! Van három tojás, kettőt vigyél el, pótold ki, ha a tekintetes asszonynak hiányzik, ezért ne verjen.

Itt két hónapnál tovább nem volt cseléd, én három évig bírom. Mikor eljövök, a tekintetes asszony a csendőrt küldi utánam, mégsem megyek vissza, kapálok, aratok, cselédkedek, ahol felfogadnak. Vásárhelyen Nyitó Andrásnál nagyon jó, ad eleget enni. Délvidékre apukával együtt megyünk aratni. Vágás és cséplés között van egy hét, elmegyek Újvidékre egy távoli rokonhoz.

Vigyázz ám, te lány, mert a csetnikek megnyúzzák az embert, beviszik a kukoricába, és a hátából szíjat hasítanak! Csak elindulok hajnalban, mezítláb megyek a vasút mentén. Jön szembe egy ember, szürke egyenruha rajta, katonasapka. Köszönjek vagy ne, dicsérjek vagy jónapot mondjak? Dicsértessék, mondom, de ő nem fogadja.

Ezeken a hosszú utakon regények születnek bennem: Miért kell ennek így lenni, hogy az egyik ilyen szegény, a másiknak meg, mondjuk, ennek az ispánnak Topolyán mindene megvan? Nem lehetne, hogy ezeknek egy kicsit kevesebb lenne, a másiknak meg egy kicsit több? Nem lehetnének jobb lelkűek? Osztanák el, adnának a szegényebbnek, adnának olyan lehetőséget, hogy dolgozni tudjon! Dolgozni becsülettel, és adnának neki egy kicsit többet, hogy legalább egy kiló zsírt vehessen az árán.

Megírom azt is, milyen a sorsa, akinek ilyen az élete, mint az enyém, hogy a másik elmehet a bálba, a templomba, én meg megyek mezítláb, kapával a vállamon dolgozni. Mért kell szégyenkeznem, mért mondják a bálban, amikor felkér István: Nézzétek már, a rongypiacról vett!?

Név nélkül írom le, és eljuttatom, még Horthy Miklósnak is eljuttatom, tudja csak meg! Tudja meg, hogy a kutyáknak minden, a szegény szolgálónak semmi! Leírom, és egy olyan helyen eldobom, hogy megtalálják. De úgysem adnák oda neki, mert az sértő lenne. Talán ha megbíznék valakit, vagy ha úgy megtalálnák és beleolvasnának, akkor mi lenne? Legalább tudnák, hogy mi az élet.

Közeledik a napáldozat, amikor jön egy hajtányos. Mit keresel te itt a sínek között!? Igazold magad.

Kovács Veronikának hívnak, Vargakápolnán lakunk, Topolyán dolgozunk az ispánnál, és Újvidékre megyek vitéz Sebők Andrásékhoz.

Marha, mit gondolsz, milyen messze van az? Itt különben sem mehetsz, a vasúti pályán szigorúan tilos idegennek járni! Rangos valaki lehet, ha így beszél, a kukoricában azért mégsem merek menni. Vonatra szállnék, számolgatom a fillérjeimet, vajon elég lesz? Szorosan mellém lép a bakter.

Nem kell nekem pénz, szépségem, majd én felsegítelek!

És húzna odébb. Borzalom. Szerencsére jönnek, fel tudok szállni egyedül.

Mikor két hét múlva apukával hazaérünk Délvidékről, üzen az érsekcsanádi néném, a bajai posztóban felvesznek kézilánynak. Az egyik mesternek virágot meg tojást viszünk, és várunk ötven-száz asszonnyal, lánnyal együtt a kapuban.

Jön az igazgató, jön az igazgató! Ha üresen érkezik a kocsija, azt is áhítat fogadja, állnak a foltos ruhás munkásasszonyok, hallgatnak még a gyerekek is a karjukon.

Jön az igazgató, jön az igazgató! Bemegy? Beszél valakihez? Mi lesz? Legtöbbször kijön a portás!

Ma nincs felvétel!

Káromkodnak, átkozódnak az asszonyok.

Ha van felvétel, a portás név szerint szólít. Mi lesz, ha nem vesznek fel? És mi lesz, ha felvesznek, hogy lépek én ki a sorból? Három hét telik el, amíg kiáltják a nevem.

Kis rühes! Tanyai liba! Ribanc!

Egy kisgyerek a hajamba ragad, húzom magammal, az anyja meg sem próbálja kinyitni az öklét.

A fonoda csupa por meg zakatolás. Odaadnak egy nőnek, először a spulnikat kell hordani. Nem látok, ha szólnak, nem hallom, egy hét után mégis rakhatom a fonóra a spulnit. A mester megdicsér, attól fogva az asszony, amikor a kalapáccsal üti a villákat, mindig ráüt a kezemre, és kiabál.

Az anyád istenit, értesz te ehhez?

Csupa kék pecsenye a kezem, a villa is veri, az asszony is veri. Napok után sírva megszólalok:

A maga anyja istenit! Tegezni nem merem.

Mondják, jönnek a németek! Hogy néznek ki, olyanok, mint a kutyafejű tatár?

Ahogy gyalog jövünk be Érsekcsanádról, megtudjuk: hiába a millióegy igazolás, mindig belénk kötnek. Látszik, nekik mi nem vagyunk ember tájékára valók.

Az első elbocsátásban nem vagyok benne, a harmadikban nekem is kiadják a munkakönyvem. Fogom kívül a kerítést, kiszakad a szívem, munka, gyár, OTI mind csak volt!

Lesz munkád, lányom, elszegődtettelek Halasra a plébániára! Szolgálót keresnek, szép pénzt adnak.

Épp oda? Imádság, búslakodás, hányjam örökké a keresztet?

Szerdán kell jelenteni, elfogadjuk vagy sem.

Mindent megcsinálok, anyukám, még a doktorokhoz is visszamegyek... itt a nyelvem beletörik a sírásba.

Ígértük, menni kell, mondja apuka. A szegény embernek, lányom, az adott szó törvény! A magunkfajtának csak becsülete van, azt nem szabad elveszíteni!

Szerdán az esperes házvezetőnője sorolja: két szolgáló, két béres, egy udvaros, hat tehén, négy ló, harminc disznó és aprójószág. Ezek körül kell dolgozni. Ha megfelelek, benn a házban is, de ránézést csak a malacokhoz talál elitnek. Nem jövök én ide.

Anyukám kikötötte, csak negyven pengőért maradhatok!

Szombaton gyere, és szólíts kisasszonynak!

Elfogadta? Dicsértessékelek én negyven pengőért szüntelen, de kezet nem csókolok, gondoljon butának, a kezét akkor sem csókolom meg az esperes úrnak.

A másik szolgáló halasi.

Szervusz, Veronika!

Szervusz, Irénke! Tegezem én is, nem úgy, mint egy tanyasi. A kisasszonyra ez nem vonatkozik, a papokkal is más, szent emberek.

Tudsz tehenet fejni?

Tudok.

Hát csirkét vágni?

Mondhatok bármit, csinálni kell. Vágom, dobom, nem nézek arra, vágom, dobom: Soká lesz még hat?

Itt is a kutyák! Tőlem az ennivalót sem fogadják el. Készítem a zsíros kenyeret nekik, és kicsordul a könnyem: ha adhatnék az én későn érkezett öcsémnek ebből a kutyaeledelből, a jó pecsenyezsíros, foszlós fehér kenyérből!

Csak jönne már a vasárnap, hogy elkéretőzzek a templomba!

Hová gondolsz, a legnagyobb munkából?

Jól hallok? Ezek mondják, hogy az Isten házába mindennap el kell menni!? Kisasszony, kérem, megver nagyon az Isten, nem voltam már vagy három hónapja templomban!

A múltadról nem tehetek, majd húsvétkor meggyónod!

Ízlik nekik a kenyér, amit sütök, kapok egy plusz ruhát, és bemehetek a belső helyiségekbe. Rózsaszín szoba, piros szoba, nagy ebédlő, kis ebédlő, létezhet ez egy embernek? A takarítástól izomlázam van, amikor nem látnak, négykézláb mászok. Fiatal parasztlány, és bedagad a lába!

Péntek böjt, bableves vedd-ki-vel, tele kolbásszal, mindennel. Estélyek is vannak. Az estély: sok primadonna papokkal. Szeleczky Zita színésznő az esperes úr keresztlánya, neki is én szolgálok fel. Csak a fülem bedughatnám!

A tortánál az egyik pap azt mondja, ujujuj, és megcsípi a derekamat. A torta a szőnyegen, én ott állok lángba borulva. Mind röhög, az esperes is. Fekete hollók, kár, kár, kár! Ha agyonütnek, akkor sem megyek vissza.

Gyakorlatlan liba!

Böfögés, röhögés a nyitott ajtón át. Igaza van apámnak, a fene egye meg a papokat.

Mehetek haza látogatóba, vihetek magammal egy fél fehér kenyeret, kapok ajándékba egy fekete ruhát, egy fehér köténytt. Mondom azért anyámnak, hogy milyenek. Nem hiszi.

Ne szidd őket, vigyázz, megver a jó Isten!

Isten? Hát homlokegyenest más minden, mint amit az iskolában tanítanak, ami a szent könyvekben van! Hajnalban kelek, éjszakáig silbakolok az estélyeken. A munkában nem ismernek határt, de a kosztot nem fogják, kipöndülök. Igaz, itt több zsír jut a lefolyóba, mint anyuka lábasába. A fene a papokat!

Holnaptól Irén fej, te nem mehetsz az istállóba, érzik rajtad a szaga, közli a kisasszony.

Viszem a kenyeret a pékhez, rám köszön Dobó Vince, akinek a bátyjával többször táncoltam a csutriban.

Megyek a frontra. Kapus Laci meghalt.

Azok az oroszok! Hallom az estélyeken, hogy milyenek!

Vince gyürködi katonasapkáját. Aztán válaszolnál, ha írnék?

Persze, persze.

A plébánia a háborúnak is kegyes hely. Amit nem lehet pénzért kapni, odaadják búzáért, kukoricáért, pálinkáért, nem szenvedünk semmiben hiányt.

Veronika, kérem, hozza be a fehér kannát vízzel tele a rózsaszín szobába!

Isten szeme mindent lát, én meg viszem a vizet a pálinkába! Egy liter pálinkáért tíz kiló sót adnak.

Rövidül az út a frontra, egyre kegyetlenebb történeteket hallani.

Kisasszony, kérem, engedjen haza, szeretném elvinni a ruháimat.

Egyházunk értékeit kell először mentenünk a barbár horda elől!

Mire engem hazaengednek, már elment a főszolgabíró, a gyáros, csak a német utóvéd van itt, és egész közelről ágyúznak. A front hömpölygeti maga előtt az egész világot.

Sublótterítőben kenyér. Öreg néni: ne menj, lányom, sehová, gyere velem, ezek az oroszok megeszik az embert!

Csak haza kell menni, nálam van a kombiném is!

Jönnek a katonák, civilek: Igaz, hogy nem lehet bemenni Halasra?

Úgy lehet, már engem sem akartak kiengedni.

Jön egy félkontyú asszony: Jaj, kedveském, mi van? Onnan jön? Él még Halason valaki? Azt hallottuk, egy csomó embert legyilkoltak az oroszok.

Nem láttam én egy oroszt sem!

Na, hál' Istennek, lehet, nem is jönnek idáig!

„Sudár magas, sudár magas a nyárfa teteje,
halvány sárga, de halvány sárga annak a levele..."

Szüret van, apuka énekel. Alig tudnak arról, mi van a világban.

Anyuka felegyenesedik a tőke mellett. Akkor nagy baj lesz itt, most már nem kéne szolgálnod, gyere haza!

A papucsom még a parókián van, meg a nagy selyemszalagom, hajnalban elmegyek értük!

A kukoricában szökött katonák. Félünk egymástól. Megállít egy parasztember: Csak nem Halasra? Oda már két napja nem lehet bemenni, ott vannak az oroszok!

Nekem ne mondja, tegnap jöttem onnan! Muszáj visszamenni, ott van még a holmim.

Mindenki szembejön. Füst, durranás, kitörnek az ablakok, üvegcserép, csak össze ne vagdossa a lábam. A fatelepről karszalagos férfiak jönnek.

Hogy az istenbe kerül ide egy nő!? Nem korzó ez, hé!

Engedjenek, kérem, valahogy csak eljutok már a parókiáig, ott van még a holmim.

Sehová! Itt háború van, ha nem látnád!

Szipogok egy félórát, amíg az egyiknek megesik rajtam a szíve, és elvezet a parókiára. A nagy iskolánál ágyú, mellette egy katona számokat üvölt.

Tátsd ki a szád!

Löttyen a gyomrom, harangoz a fülem.

A parókia nyitva, benn kucorog az esperes, a kisasszony, aki éppen csak nem a felesége, a béres, egy öregasszony meg egy másik pap, kettő meglógott.

Állj a sarokba! Valami zsumisz keresztül, hogy a kredenc üvege kiszáll.

Bumm, belelőnek a toronyba. Ég a mozi, durrognak a cserepek. Ég a fatelep.

Itt vannak az oroszok. Atyuska, atyuska, simogatják az esperest, aztán elkapják a magas, szőke hajú bérest: Nyemecki, nyemecki! A kántor nem győzi bizonygatni, hogy a fiú nem német.

Ehetnénk már két nap koplalás után! Mari néni gyúrja a tésztát, én vágom, felszakad az ajtó:

Barisnya, barisnya!

Beledarabolok a kezembe, véres a tészta, véres a kötőm, jaj, hová legyek? Szaladok, leugrom a nagy iskola pincéjébe.

Besötétedik, kivilágosodik, besötétedik, kivilágosodik, én még mindig némán ülök. Színes körök jelennek meg előttem, dagad a nyelvem. Felveszek egy darab szenet, kidobom az ablakon. Megint egyet. Dobálok.

Van itt valaki?

Tátogok. Én vagyok itt, Pista, Veronka!

Jézusom, hát itt!? Jöjjön ki!

Az oroszok?

Itt a parancsnokság, nagyon rendesek.

Nem megyek, inkább itt halok meg! Mondom, vagy csak gondolom? Előbb csak előre, aztán körbe-körbefut velem a pince. Két oldalról támogatnak. Felnyitom a szemem, egyik oldalamon orosz! Képtelen vagyok szaladni. Kimossák, bekötik cipónyi kezem. Már együtt főzünk Natasával, nem bíznak a mi ételünkben. Nevetek ezen a nőn: felrakja a levest, és amíg nem nagyon meleg, a kezével kavarja, utána meg amivel éri.

Natasa nagydarab asszony: Mama kaput, papa kaput, Zselena kaput, szülei, gyereke mind meghalt. Ma Halas, holnap Budapest, aztán Berlin, és nyemecki kaput. Mutogatunk.

Sűrít köröttem egy orosz katona.

Most malenkij dolog, jönni vissza, vinni Veronika, mama megmutat, milyen ruszki típus! Elvesz Szasa Veronika! A nyakában madzagon piszkos zacskó, benne a mama olvasója. Mutatja, törölgeti a szemét. Ezek lennének, akik embert esznek?

Szasa gyönggyel vert pártát hoz, meséskönyvet, kölnit, zabrálja valahol, ha rajtakapják, jaj neki. Cimboráját ráfektetik az autó orrára, úgy ütik.

Esznek a főztömből! Vacsorakor nekünk is be kell ülni, ilyen sem volt, szolga az esperessel egy asztalnál! Szeleczky Zita helyére ülök, balra a béres, jobbra a kocsis, előttünk vizespohár vodka. A kántor szabadkozik, a tiszt félbeszakítja: nem szerettek, azért nem kéritek! Inni kell.

Most már béke van, most már hazamegyek végképp, pedig a papoknál mindenki csupa méz, megtért az Isten.

Budapest, Bécs, Berlin! búcsúznak az oroszok.

Csak másfél mázsa rozsot tudunk adni, a többit megették a vendégek, mondja a kisasszony.

Ha nem adják ki, ami jár, elmegyek panaszra Bálóhoz, a bíróhoz!

Vipera, te is kommunista lettél!?

Nem vagyok kommunista, nem is leszek soha, de ami jár, az jár!

A bíró káromkodik, az anyjuk p..., azt hiszik, úgy van, mint volt!?

Otthon apuka boldogan suszterkodik. Az oroszok hordják hozzá a csizmákat, vödörben kapja a bort.

Ez kellett volna, lányom, már rég!

A mama hallgat.

3.

Húsvét jön, takarítunk.

A házunkban két szoba van, ahová belépünk, a pitvar és a tiszta szoba. Köznapon locsolóval fellocsolunk, zsákkal leterítjük, úgy ülünk le. Hetenként egyszer felsöprünk, felmázolunk vízzel, friss homokkal beszórjuk a földet. Anyám nem szereti trágyával felkenni, inkább fekete szikföldet kever a vízbe, hogy sötét színe legyen.

Meszelünk is, előbb oltott mésszel, aztán jön a mintázás, amihez anyám régi kalapból kivág egy-egy darabot, és azzal nyomkodjuk a festéket a falra.

A fő bútor a sublót, pénz, ha van a háznál, ennek a felső fiókjában áll, jobb oldalon. A subló-ton papírból kidarabolt, kicsipkézett terítő, nemegyszer csak újságpapírból, azon egy kis tükör, mint egy boríték, mellette Mária-szobor, három bögre, fülével egyformán, befőttesüvegben virág.

Anyukáéknak ágyuk van, nekem priccsem, apuka a földbe lerakott négy karót, anyám sűrű mésszel lefestette, rátették a tetejét, pokróccal letakarták. Tizenkét éves koromig egy lepedőnk volt arra az esetre, ha vendég jön, vagy valaki beteg. Szalmazsákunk sem volt, papírok közé raktuk a szalmát, naponta felráztuk, hogy mutasson. Fenn a mestergerendán van az árenda-könyv és a disznópasszus.

Estére új lakásban fekszünk le.

A szomszédasszony hozza ki Görbedről a levelünk.

„Kedves Veronika! Tudatom veled, Anti odamaradt a háborúban, ne várjad. Emlékére misét mondattunk a topolyai templomban, a pap keresztnévről téged is bevett a gyászolók közé. Antit őrizd meg emlékedben. Jó egészséget kívánva köszönt Matild.”

Anti mondta először, szép vagy, Veronika, szép, anyámtól mégis alig tudtam őt védeni. Hiába mondtam, hogy mi is cselédek vagyunk, hogy ilyen mindennel törődő fiút még nem látott, hogy két szó után megszereti!

Annak adjalak, akit nem ismerek!?

Szilveszter bácsi, Ilonka néni! Anti testvérem megismerte, megszerette a lányukat, Veronikát, ha beleegyeznek, megkérem a kezét!

Ki tudja, mi lesz, meg hogy lesz, olyan messzire nem szívesen adnánk a lányunkat, szokjunk egy kicsit a gondolathoz!

Vigasztalom: Jössz, Anti, és engem ugyanitt találsz!

És most Anti helyett egy levél. Kő szakad a tóba, hagyom, paskoljanak hullámai.

Na, ugye!? mondja anyám. Ennyivel temeti.

Vásznat kellene, de én lenge fátylat teszek a sebre: hétnyire a halálhírtől emelem a kútnál a vödröt, egy kéz mellé fog az enyémnek:

Szervusz, Veronka, hallom, hazajöttél, sokáig voltál.

Kinek sokáig, kérdeném, de hallgatok, ne mozdítsa már a kezét. Másnap megyek vízért, jön ő is, elpirulok. Bocsáss meg, Anti, én halottam!

Nagy kútjáró lettél, lányom, csak Zöld Ilon meg ne tudja, gazdag az a fiú hozzád, nem becsülnének.

Gazdagéknak tizenkét hold örökföldjük van, meg két lovuk is, mi, fiatalok azért nemigen találunk hibát egymásban.

Veronkám, lesz, ami lesz, otthagyom anyámat. Dologgal megleszünk, a többi nem számít, különb lány úgy sincs nálad!

Ha komolyan gondolod, Pista, úgy kéne csinálni, hogy a szülők is beleegyezzenek, világcsúfja leszünk, ha kitagadnak téged vagy engem. Szólj anyádnak!

Meri, nem meri?

Megmondtam otthon, hogy te lennél az a lány.

És?

Hátog. Így állunk. Hogy lendítsek rajta, elmegyek egyedül a papucsos bálba. Finoman mondja: Hallom, Veronka, voltál a csutriban!

Anyám azzal fogad: elkapott Zöld Ilon, hogy hová akarod te tenni a pöndölt, mért szédíted a fiát?

Keserű a világ, mint a szilvamag. Vedd tudomásul, Pista, én a legelsőhöz hozzámegyek, aki jön, ahhoz. Mindegy, hogy kicsoda, az elsőhöz, ha te nem tudod visszafogni az anyád!

Kimondtam.

Jön Dobó Vince, hív a bálba, teljesen félreértette, hogy válaszoltam neki a frontra. De menjünk csak a bálba, Vince, hogy találkozzam másokkal, hogy ne te legyél már az első! Nem tudok rá semmi rosszat, csak nem szeretem. A bálban Dobó Vincét Gazdag Pista barátai ki akarják keríteni, számított rá ő is, a rosszabbik ruhájában jön, inkább ez legyen véres.

Szökjünk el egy cseles úton, gyere, Vince, súgom, hogy le ne öljék már miattam.

Tudod, Veron, nem kívánnék én már sokáig így élni. Ha te sem lennél ellene...

Meg, meg kell ezt beszélni még anyukáékkal is! Mondom otthon, anyuka ellenzi, hál' Istennek.

Amilyen virágot szakítasz, olyat szagolsz, mondja apuka. Ha megesküdtök, lehetőleg el ne váljatok, mert az csúnya dolog, próbáljátok megtalálni egymást.

Hiszen én már megtaláltam! Helyette megint Vince jön, hogy lesz-e kendő?

Máris foglaló? kérdi anyuka elutasítón, ezután csak nem jön vissza! De jön, az öccsével együtt, és viszi a kis kartonkendőm, elindul az asszonyság felé az életem.

Eljegyzéskor jegygyűrűt, jegykendőt, jegybicskát hoznak, ez a selyemkendő lesz a lakodalomban az újasszony-kendő. Kezdődik a pletyka is, ez a szokás, meg kell próbálni elválasztani a fiatalokat, ha szakad, most szakadjon.

Hová tetted az eszed, Vince, aki papoknál szolgált, azt elvenni?

Milyen szép vagy te, milyen dolgos, épp Vincéhez? Az a legény a meleg nyomodba sem léphet!

A háztűznézőre, ami az eljegyzés, Vincéék egy kétfülű szilke pörköltet, fonott kalácsot, édes süteményt hoznak. Ismerkednek az öregek, aztán mikor mennek, a mi főzte pörkölttel rakjuk tele a szilkét, meg a mi fonott kalácsunkból, süteményünkből küldünk az ottaniaknak. 1946. november huszadika van.

Azért is halasztgattam én az esküvőd, lányom, mert nincs staférod, és nem is tudom, hol kaphatnánk.

Kolbászért, tyúkért adnak dunnatoknak való anyagot, de gyatra ám, mindenütt ereszti a tollat. Hitelbe veszünk két tornyos végű ágyat, egy szekrényt, egy kisebb almáriumot, egy asztalt, négy széket. Adunk bele ötven liter bort, a többit majd ledolgozzuk.

Mi hiányzik még? kérdik a rokonok. Kapok tőlük törülközőt, paplant, paplanhuzatot.

A menyasszony ágyát lakodalom előtt való csütörtökön viszik kocsival. Egy asszony meg két koszorúslány kikéri a libapásztorbért, nagy szertartással, hogy közben valamit el tudjanak dugni az ágynemű közé. Kukoricacsutkából csinálnak babát, hogy a baba már útban van, vagy más csúfolódást tesznek, ha a násznagyasszony nem tudja kivédeni az onnan jött asszony huncutkodását. Nekem egy sáros fakeresztet dugnak. Keresztanyám el is megy, összevész ott mindenkivel. Lesz ebből a nászból valami? Lesz, folytatódik, mintha semmi nem történt volna. A koszorúslányok pakolnak a vőlegényházban. A szekrényben vagy tizenöt öltözet ruha, közte amiben kapálok, értéke nincs, de kikeményítve, kivasalva csak mutat.

Na, mije van az újasszonynak? Hűha, ez hozomány! Csak a koszorúslányok tudják, mennyi közte a foltos.

Viszik a menyasszonyt? Anyuka az ablakon csüng. Kilenc kocsi! Zászlóval, kilenc kocsival jönnek érted, hármat vagy ötöt ha vártam!

Jánoshalmán esküszünk, az esküvőről hazavisznek, hazamennek Vincéék is.

Szégyellheti magát Vince, odaállít melléd kölcsönruhában!

Ezt meg honnan veszi?

Ott volt a fiú, akié a ruha. Mekkora szégyen!

Az igent már kimondtuk, mire való ez?

Ebéd után jönnek az asszonyért. A kapu bekötve, ha a vőfély kitalálja a találós kérdéseket, bejöhetnek. Tanácskoznak a kocsikon, mit válaszoljon, nehogy szégyenben maradjanak, végül beszabadulnak.

Kóstolják meg a süttünk!

Piros bor vagy fehér bor?

Csúsztatónak egy kis pogácsát, az újasszony sütte!

Tánc, kikérés, búcsúztatnak apámtól, anyámtól, lány barátaimtól. Lemondanak rólam.

Gyerünk a fiús házhoz, beköszönteni!

Éjfélkor átöltöztetnek újasszony-ruhába, kontyba teszik a hajam, rákötik az újasszony-kendőt, tánc. Balra kettő, jobbra kettő. Ez van, Vince, ezt kell járni.

Mit mondtál, Veronka?

Nem, nem szóltam semmit.

Újasszony-ruha, piros ruha, menyecsketánc: ezt már pénzért adjuk. Vége, megyünk vissza, hozzánk.

Ilyen messzi leállunk a szekérrel?

Lopózz csak! Hajolj, ott a kárlátó!

Nézzétek, beszöktek! Éljen az új pár!

Táncoljatok vizesre!

Ketten maradunk. Piros ruha, piros ruha, szegény piros ruha.

Csak a jobb módúaknál meg a filmeken van az, hogy szerelem meg szöktetés. A szegény emberek azért állnak össze, mert ez a szokás, meg hogy ne maradjon öreglány, agglegény. Anyám egy csősz ember lánya volt, ő nagyon szegény, apám nyomorék, így lettek egy pár. Hitük annyi: ha kettő együtt dolgozik, együtt küzd, talán jobban boldogul. Azért becsülik egymást a szüleim, ha anyám bajban van, apám nyomorékságában is segíti.

Gazdag Pistával talán meglett volna a szerelem.

Aztán vigyázz, előbb ólat, aztán malacot, tudod! mondja anyó. Az a legbiztosabb, ha távol tartod. Amíg bírjátok, ne aludjatok együtt, addig nincs gond.

Én mondjam ezt Vincének? Ezt a fiús háztól lehet csak elindítani!

Vincééknek van egy nagyobb szobájuk meg egy kisebb. A nagyobbikban semmi sincs, pakolni se kellett, nekik meg sublótjuk sincs, ládában tartják, ami épp adódik. A szoba gerendás, pici kis ablak, páros ágy.

Jaj, piros, piros, piros ruha!

Lelkedre mondd, azokkal a papokkal?

Folynak a könnyek a szívem felé.

Nem válaszolsz? Így is jó. Volt, ha volt, eztán nem lesz, ha mégis: tudod, merre nyílik az ajtó, vagy én megmutatom!

Mondják, ez a legszebb asszonyi éjszaka. Hótiszta határban fekete árnyak.

Reggel jön anyósom szimatolni, az ágy alja terítve tollal. Mutassam, hogy ilyen a tok, hogy dűl belőle magától is? Inkább kérdezek:

Végül mennyi lett a pénz?

Semennyi, valamiből ki kellett fizetni a húst meg a zenészeket! Ha kétezret táncolsz össze, maradt volna ezer, de majd gyűlik. Arról meg hallani sem akarok, hogy ti külön föld, külön pénz, hát nem vagytok ti a mi gyerekünk? Olyan rendes lány vagy te, csak ne lenne ilyen bogarad!

Vince, mért keressek én, mért keressünk mi az öcsédre? Igaz, hogy ő még házasság előtt van, de neked is legalább úgy kellene a ruha, mint neki!

Anyósom beteges asszony, valamikor sérve volt, a hasa egész lenn lóg, akár egy nyomorék. Gyerekeit úgy szülte, kit a földeken, kit az úton. Sokat járt gyalog Szabadkára, Zomborba lisztért, sóért, egyik héten ez a négy-öt asszony ment, következőn a másik, akik maradtak, azok látták el az odalevők gyerekét. Volt, hogy már hazafelé tartottak, és elrekvirálták tőlük, amit cipeltek, és sírva, semmi nélkül érkeztek. Azért rá egy napra útra keltek a másikak. Ebben szerezte anyósom a betegségét, a küszködésben. Én bírom a munkát, akarnám kímélni, szégyellem is, még valaki meglátja a kútnál. Hát a fiatalasszony? Nem érdekli, megy, semmit nem hagy rám.

A moslékot én öntöm be, Veron, akkor nem löttyen ki!

Ha én öntöm be, mama, akkor sem löttyen ki!

Látod, ezt a fazék vizet is hogy teszed fel, mért húzgálod, tönkremegy, miből veszünk újat?

Később tetőzi. Nem tudom, mivel eresztett el anyád, de vigyázz, le ne lepjen benneteket a gyerek!

Hallod, Vince fiam, hozhatnál egy kis bort!

Hozz egy kis bort, Vince!

Hol a bor!?

Ne vegyél többet, Vince, mért isztok annyit? Vegyen anyuka magának! Mennyi minden jönne azért a házhoz, ami így elfolyik.

Hallgass!

Ne igyál, Vince, legalább ne igyál velük.

Férfi dologba ne szólj, mert falhoz kenlek!

Pakolok, költözöm haza.

Veron, Veronka, nem lesz bor többet!

Maradok, de vigyázz, ha rosszból rám teszed a kezed egyszer is, többet nem látsz.

Hát ha ilyenek hozzád, lányom, mért nem költöztök haza?

Anyáméknál is csak a nóta változik, a dallam ugyanaz.

Rosszul fened azt a kaszát, Vince! Mélyebben kellene megkapálni a szőlőt, fiam!

Ami a lányom, az nem a menyem, ami a fiam, az nem a vejem!

Apuka, építenék magunknak a föld másik végén, fenn a bíbic-parton! Az öreg fel is biceg néha mutatni, hogy vessük a vályogot. A gerendákat is mi termeljük ki részben a szomszéd erdőből. Annyi tehetségünk már nincs, hogy be is tapasszuk, ahogy rakva van, úgy marad, ahol a vályog nem passzol, világít, még a hó is bejön.

Látogatónk van minden este! Tüzelünk, amíg tudunk, ha elmennek a vendégek, a férjem kihúzza a csövet, vizes rongyból csinál dugót, és azzal bedugja, hogy a kémény ne húzza ki a meleget.

Arra ébred Vince, hogy nyöszörgök, aztán már azt sem. Kihúz a fagyos földre, rohan le anyámékhoz. Meghalt a lányuk! De a jó levegőn tapogatózom, éledezek.

Aranyszálú napok. Világosan napszámban vagyunk, éjjel csináljuk a magunkét, mondjuk, ásunk a tyúkoknak a földbe vermet.

Te, Vincus, már van egy zsák lisztünk, a házunk belülről betapasztva, disznót vágunk! Jaj, csak egy pici állandó munka, legalább egyikőnknek, már csak ez hiányzik!

Hallottátok, községházát építenek, falu lesz Vargakápolna!

Ugyan már, falu, hol van ez attól? Öt ház!

A templom mellett állnak a zabosfák, körülöttük van az emberpiac. Jönnek a gazdák lóval, szekérrel, felakasztják a fa oldalába az abrakostarisznyát, napszámost válogatnak. Épp itt lesz a községháza, már a helyét is kerítik. Csak nem kellene lemaradni erről az építkezésről.

Nem tudnának ott nekem valamilyen takarítói munkát adni?

Nem kell ott takarítani, mindenki elintézi magának!

Csak olyan lesz?

Egyre erősebben mondogatják ezt a falut. Kápolnánk már van, nemzetes Varga János és hitvese, Apczi Apollónia emeltette 1846-ban, hirdeti a márvány. Utána kapta a nevet is, Vargakápolna, talán ezt örökli a falu is.

Viseljük egy nemzetes úr nevét?

Az meg milyen lenne, ha Zabosfának keresztelnék?

Apám legyint a vitákra, a kelengye számít, nem a keresztelő, hívják annak, aminek, csak megélhetése és nyugalma legyen a benne élőknek.

Mondják, Mikola, így fogják hívni, nem tudom, honnan, miből. Kezdik építeni a községházát, Vince arra sündörög, hiába.

Az anyjukba az Istent, betöltöttek minden helyet, azt vették csak, akinek gyereke van!

Munkából jövet elfog Kóti Bálint bácsi. Hétfőtől beállhat Vince, ha van kedve alapot ásni.

Kedve? Még én is beállnék!

Neked más lenne, húgom, de nem pénzért. Jönnek ki a városból munkások az emberekkel beszélni, nem tudják a dűlőkben az utat, elmennél velük?

Jól van, megmutathatom azt a néhány tanyát! Aztán megint kérnek: azt a fiatalasszonyt küldjék, azt már ismerjük is, meg szeretjük is! Rém okos emberek, mesélik, hogy a tanyai ember is szegény ember, mint a munkás, meg hogy olyan idő következik, amikor azok vezetnek, akik eddig el voltak nyomva, akár munkás, akár paraszt, csak tehetséges és becsületes legyen. Meg sem merek mukkanni.

Mária munkásasszony, éppolyan kínos életű, mint én. Mondom neki a gyári múltam, attól még jobban szeret. Beleszőnek engem is a beszédbe: ez a fiatalasszony tudja, mi az életünk, élt benne! Lássa csak a többi tanyasi is, hogy a városi sem mind úr.

Vince ássa az alapot.

Te, Veronka, valami előadás lesz. Még kitaszítanak ebből a kis állásból, ha nem vagyok ott. Elmegy, reggel mondja aztán: Hallod, ezek azt sorolták éjfélig, hogy nem lesz szegény úgy, mint eddig!?

Elmegyek én is a következő előadásra, az egyházat mondják, meg a papokat. Elmondhatnám én is, hogy templomba se engedtek, akkor is dolgozni kellett, de visszatartom a szólhatnékom.

Hallod, Vince, jöjjünk ide máskor is!

Kóti Bálint bácsi megfogja a karom. Húgom, iratkozz be az MNDSZ-be, úgyis mindenütt ott vagy!

Mégsem felejtik el nekem a papokat, azért merik mondani! Mert hallom én is, amit seppegnek: aki az MNDSZ-be megy, az a kommunistáknak lesz a szalmazsákja.

Iratkozz be, ha jónak látod, mondja Vince. Látszik, van olyan gondolata, hogy engem ott megrontanak. Egyheti önmarcangolás után mégis szólok Komáromi Julinak, jöjjön velem, együtt belépünk. Várjuk aztán, na, mikor szólnak? Férfi nincs más, csak Bálint bácsi, a párttitkár, az meg nem olyan, és van már vagy ötvenéves.

Elvtársnők! Néhány asszonytársat szeretettel meghívunk a szegedi ünnepségre.

Kezdi már!

Lássuk azért, Juli, mi az igazság, menjünk!

Műsoros nőnapi ünnepség a feldíszített színházban. Nevetünk, sírunk, tapsolunk.

Menjünk, Vince, bárhová hívnak, nehogy azt mondják, Dobóéknak csak a munkalehetőség kellett, de nem támogatják ezt, nem tesznek érte semmit.

Túlozni sem kell, kérdezd csak meg apukát, Talicskás Simon mivel fenyegette!?

„Cinege is örült a tökmagnak, de vigyázz, Sánta Kovács, belefullad ez a rendszer a homokba, visszaverem én még azt a mezsgyekarót! Húsz éven át a vérem vette ez a bérföld, ti meg csak jösztök, és eljussoltok belőle? Kikkel cimborálsz, te? Le is írták, homokon huszonöt hold megmaradhat, mégis belemartak tizenötbe is, milyen becsület ez? De nincs vége még ennek a háborúnak, megnézhetitek, mi lesz itt, ha jönnek az angolok!”

Visszahozzák a régi rendszert? Nagyobb terror lesz, mint Horthy idején? Ki ad akkor egy MNDSZ-tagnak napszámot?

Rosszul gondolkodtok, Veronka, ezt az orosz rendszert, ami nálunk van, egy nap alatt elsöprik az amerikaiak. Én nem csaplak be, itt a rádióm, ha végeztek a szürettel, gyertek be, világosan megmondja, úgy jönnek, hogy az eget beborítják az ejtőernyőikkel!

A fene megette, tényleg ezt mondja. Ám a mi szegény szomszédunknak, Rózsa Balázsnak is van rádiója, ennek nincs csavargatója, de Budapestet tudja, és itt már nem mondanak olyan csúfondáros dolgokat, hanem hogy Magyarországon jó lesz, előbbre haladunk.

Melyiknek higgyünk most, Balázs bácsi?

Nekem ez van, a másikat nem hallottam.

Miért nem a jónak hisznek az emberek, mért van ennek ellene meg az a nagyon szegény is!

Mert szegény maradt, és annyi a földje, ami a talpára ragad.

Pedig elosztották!

El, mint Dóri a paszulyt, mindenkinek egy szemet! Kevés a föld, ez a legnagyobb baj. Hány embernek volt itt örökföldje, sajátja? Nyolcvannak vagy száznak, és a legnagyobb sem fölözte a száznegyven holdat. Húsz holdon fölül elosztották, a jobb módú mind haragos lett. A föld nagyja a városé, tőle béreltük tíz holdanként huszonöt évre, vagy lestük a másikat, hogy mikor rúgja az utolsót, mikor lehet licitálni a bérföldre? Mindenki azt álmodta, végre megkapja azt a tíz, húsz, harminc holdat, övé lesz a városi bérföld! Francot, abból is elvettek, húsz holdból is, hiába ígérték, hogy ennyit már nem bántanak. Ki állítja azt, hogy igazság húsz holdból ötöt elvenni? Az emberek másik fele meg azt remélte, hogy elveszik attól, akinek eddig volt, vagy legalább megfelezik vele! Apád mennyit kapott a félbérlethez? Öt holdhoz adtak neki kettőt! Akitől vettek, akinek adták, mind elégedetlen, hát még akinek semmi nem jutott! Itt mindenki mást várt!

És lesz más?

Lehetne? Örülhetnek, ahol az Isten grófot adott: a nagyot elvenni igazság!

Mégsem megy el senki, hiába csalja az újság Békésbe, a Dunántúlra, hogy ott földet kap!

Ti mért nem mentek Vincével?

Épültünk; ha kicsi is, ez már áll. Kezdjük valahol elölről?

A ház megvárna, fiatalok vagytok, a gyerekek sem húznak le, mégsem mentek. Tudom én, titokban minden maradó attól fél, ha valami visszaáll, először a grófnak áll vissza, őt meg hazazavarják.

Apuka is csendes borzalommal szemléli, hogy úgy áll körülötte a világ, mint a hegyivel összefordított villák. Ilyen nagyot akart, lányom, a tanácskormány is, nehogy úgy járjon ez is!

A föld szíve is úgy dobog, mint a bárány farka, minden beszédből a nem-tudom-hogy-lesz hallatszik ki:

Kapálni jöhetsz, Veronka, krumplit tettem az egészbe, mert ez vehető le a legkorábban. Hátha vissza kell adni a földet a városnak vagy a volt bérlőnek!

Takargassa, akié, nekem csak ideadták ezt a szőlőt. Ha lefagy, lefagy, jönnek úgyis az angolok, nem mindegy!?

Nézd már, a lüttyös Szűcs, almát telepít a másába, azt hiszi, ha egyszer megkapta, örökre az övé.

Üresen marad a Riska, nem viszem én a bikához, egy jószággal kisebb a baj, ha jön a változás!

Eddig szórd, Vince, a trágyát, ezen túl nem, az már a juttatott föld, ki tudja, mi lesz vele.

Milyen világ ez, ha már a földben sincs hit?

Apuka megdühödik a sok szóbeszédtől, egész sántaságát beleveti a forgatásba, a szőlőtelepítésbe! Figyeljétek meg, a vitézföldesek vadítják leginkább a népet, akikkel Horthy megrakta az országhatárt, hogy a szerbektől megvédjék lelkeinket. A nagyobb gazdákkal együtt ők rázzák a kolompot, de én nem megyek utánuk, mondja, és csapkod az ásóval. Neki már van hite, de ő meg sánta és erőtlen.

Szótlanul ballagunk Vincével hazafelé. Magamban hajtogatom, ne legyen már nekünk mostohánk ez a világ is.

4.

1950. január ötödikén, csütörtökön taxik, teherautók szaladnak székesutunk végénél a falu irányában. Háború? Háború lenne? Kijövök, bemegyek, teljesen kihűtöm a házat, de Vince sehol. Lefutok apukáékhoz, kérdem az egészségüket, a tyúkokat, aztán nem bírom tovább, a tenyérnyi ablak előtt összecsapom a kezem: Jaj, mennyi taxi, homokot lehetne velük fogni!

Anyuka nem szól, nem az ő reszortja. De apuka mért hallgat? Nem érti? Elmondom hangosabban, amit láttam, a nagy kivonulást. Apuka bólint, és ráver a rossz cipő sarkára. Érezheti, hogy már sírnék, vagy talán csúnyát is mondanék, mert amikor indulok, utánam szól: A tartós hír kijut a tanyára, a rossz sem kerül el, nem kell elémenni.

Vince azzal állít be, hogy meggyilkolták Bálint bácsit, Kóti Bálint párttitkárt! Kiszúrták a szemét, átvágták a torkát, annak a szövetkezetnek a földjén hagyták, amelyet szervezett.

Irgalmas Isten, ember ilyet nem tesz!

Rázza a szörnyűséges hír a tanyákat, a taxik, teherautók meg özönlenek a gyilkoskeresőkkel.

Bálint bácsi velünk egysorsú szegényember volt, csak ő nagyot akart. Mi Vincével jót kaptunk tőle, és a szegényebbje is mind, mégis így végezte.

De ki tehette? Kicsoda?

Vargakápolnán Bálint bácsi szervezte a kommunista pártot, ő volt az egyetlen, aki első pillanattól kezdve nyíltan ehhez a párthoz állt. A szavazóhelyiség előtt is elkapkodta az embereket: Miénk a dió! Ha azt akarjátok, hogy miénk legyen a győzelem, és megszűnjön ez a lehetetlen helyzet, a szegénység meg a nyomor, a kommunista pártra szavazzatok!

Sokan legyintettek rá, ő azért kapkodta az embereket: Miénk a dió! Szavazzatok a kommunista pártra!

Ezt mered mondani!? Gárgyán Dezső meg jó néhány bicskás, veszekedős alak felemeli: Kiabáld, hogy éljen a kisgazdapárt!

Miénk a dió!

Jaj, mi lesz itt? Nézzük a rúgkapáló öregembert Gárgyán Dezső feleségével együtt, és nem állhatom meg kérdés nélkül: Mondd már, Terka, mért hajtja Dezső annyira a kisgazdákat, napszámos ő is, mióta az iskolából kijöttünk!

Hát azért, Veronka, Hegedűs csak így ád munkát. A kommunistákról hallani sem akar, mert elveszik a földet.

Lehet, hogy elveszik, de nem maguknak. Bálint bácsinak hét holdja van, abból is ötöt a felesége örökölt. Ő a saját gazdaságával sem törődik, szervezi a szövetkezetet, intézi a kulákok ügyeit, rekvirál. Képes beállni a gazdakör közepére: A cselédnyúzásnak, a ti világotoknak befellegzett! Megverik, kidobják, azért visszamegy megint. Ilyen ember.

Elkap engem is. Nagyszerűen dolgoztok, lányom, te is, a férjed is. Miénk a dió, erősíteni kell a kommunista pártot, ide kell belépnetek!

Jövünk, Bálint bácsi, jövünk! mondom, de odébbállok. Hogy lehessen nekem bizodalmam, amikor még a felesége meg a fia is átkozzák, szidják, lehordják, mert kommunista? Majd látod, ha senkinél nem kapsz munkát! kiabálják rá. És függetlenül attól, hogy DÉFOSZ, meg

hogy a szegény is ember, csak nem lesz ebből a szép mindenből semmi, ha őt a saját családja így szidja, becsmérli. És nemcsak ők!

Visz egy falujárót Bálint bácsi Jambricska Mártonhoz.

Jó kis puli kutyája van kegyednek, dicséri a gazdát ez a városi ember.

Tudja fene, puli, puli, nem olyan jó, mint a magáé, és néz Kóti Bálintra, hogy őt bizony kutyának tartja! De ha így gúnyolják ezt a vezető embert, lehet ebből az egész rendszerből valami?

Jön Bálint bácsi apukához is. Iszogatnak, beszélgetnek, végül megkérdi apámat: Nálatok alhatnék. Veszter? Nem szívesen kóborlok ilyen későn, nem látok jól! A jobb szeme tényleg hályogos, régebben azért hazavezette. Mégis igaz hát, hogy otthon kicsukják, hogy úton-útfélen üldözik, hogy Orbán Pista meg cimborái leütötték egy pumpával, mert az apjáékból kulákot csinált! Mondják, elítélték a pumpás verekedőket. De Kóti Bálint mellett csak a városi törvény áll, senki más?

Miénk a dió! Ennek a rendszernek győzni kell, a kisgazdapárt meg a keresztény párt semmi, itt a munkásoknak meg a parasztoknak a hatalma lesz, nekik van a legtöbb joguk erre!

Igaz ez, jó is ez, de ha engem is leütnek, vagy szemközt köpnek, szóval megaláznak? Takarom hát magam az MNDSZ-be indulóban, ha kitudódik, nem hívnak napszámba, nem lesz kenyér!

Czakó Piros néném meg Zsemberi Ilus meg én összeakadunk a kútnál. Akárha asztalnál ülnénk, akkora a csönd közöttünk. Piros néném nem is bírja: Hallottátok, Kóti Bálint felesége, Csiszár Terus, arra a szerdára megkérte tanyásnak Jánoskánét, ő meg bement piacozni Halasra! Minek fogadott tanyást, ha az ura meg a fia otthon van, azok mért nem láthatták el a jószágot?

Piros néni gondolja, hogy Terus tudta a gyilkosságot, hogy szerdára már Bálint bácsi... Nem meri végigmondani Ilus, csak néz ránk, néz körbe.

Nem mondtam én semmit, csak ezt kérdik a népek, mondja Piros néném, és közben szétvetett lábbal tölti a kannáját.

Szent igaz, nem szívelte az urát, de ilyenre nem asszony, ember sem képes! mondom én.

Ok nélkül nem! Csiszár Terus az öt holdat a fiának szánta, és nem a téeszcsének, de Bálint beíratja a két holdjával együtt, ha nem lyuggatják össze! Terus, Terus, pröö, mondja, és csap a kezével. Ő tudta már, hogy szerdára tanyás kell, mert nem lesz embere!

Jobb lenne ezt nem hallani. Ni, már Zsemberi Ilus is nekibátorodik, elkapja a karom: Mondd, ha a te Vincéd kimegy este papucsban, és nem jön vissza, nem nézed meg, hol marad el!

Elég lenne az asszonyt verni, sziszegi Piros néném.

Hát kit vernek? Kik vernek?

Mindenkit. Vernek az ávósok mindenkit.

Nem lehet ez igaz, visszakérdek inkább a papucsra, mert azt mondják, hogy Bálint bácsit mezítláb lelték meg. De hová indult el papucsban?

Ment a mostohafia elé, hogy nem jött-e meg a szárral, mert Jancsi a szomszéddal együtt szárért ment, felel az öregasszony Ilus helyett. És sokkal később megtudjuk, tényleg az asszony küldte ki Bálint bácsit, hogy megjött a fia, segítsen kifogni. De nem szekér volt az, hanem kocsi.

Halljátok, Gáspár Anti kocsija véres! Vért találtak Gáspárék kocsiján!

Bor be, ész ki, ilyen ez a Gáspár, de a fia!? Fészket csinál a tenyeréből, abban hordja nyomorék anyját.

Mi baja lett volna Kótival?

Letiporna az mindenkit, annyira gőgös, pökhendi!

Jó, jó, de a fiát mondják!

Szót fogad az az apjának is!

Ugyan már, kés meg Anti?

Tudjátok, mit mondanak? Karácsony előtt megállította az öreg Gáspár Kótit, nem cserélnéd el velem a nagykabátod?

Mit akar ez, lepődött meg Kóti, mert jobb volt az a kabát mindenütt az övénél. Minek cserélném? kérdezte.

Annyi emberrel jársz, csak szégyen nekünk is, hogy nincs jobb kabátod!

Miénk a dió, csak meg ne bánd! Nyújtja is gyorsan Kóti, és kapja magára azt a jót. Ki se nyújtózik benne, Gáspárék botokkal, amivel érik, ütik, közben meg csitítják Kótit: Mit kiabálsz, a saját kabátom, úgy verem, ahogy akarom!

Gáspár Antal, mitől véres a kocsija?

Vadászni voltam! És tényleg volt vadászni.

Mondtam én, az a fiú nem merné egy tyúk nyakát elvágni, nem is idevalósi tette.

Az asszonyon át, Istenemre, meg lehetne találni a tettest! Embernek nem lehet annyira közönyös a másik, még ha nem szerette is soha, hogy nem érdeklődik felőle, amikor télben, papucsban elmarad. Meg Terusnak az a másnapi piacozása is!

Helyette letartóztatják Gáspár Antit meg az apját, és onnan a küsülyi határrészből Éliásékat. Gáspár? Éliás? Ábrahám? Bokros? Csépa? Szegény is, gazdag is, mindenféle, de Terus asszony nincs közöttük.

Új ávósok érkeztek, hozza a hírt Vince.

Mikor kutakodtak ennyien egy parasztember halálánál? Lefestheti a családja mindennek, mégsem akárki volt Bálint bácsi!

Párttitkár volt. Ezért tűztek ki tízezer forintot a gyilkosára.

Még jelentkezni is megérné. Látod, mit áldoznak Kóti Bálintért!

Nem buzognál így, ha ebben a határban történik, ha itt gyóntatnak, és kapod a pofonokat!

Nőket ütnek!? Én vétlen vagyok.

Vince rám néz, és szótlan leül az asztalhoz, csak a leves után mondja, hogy talán Jugoszláviából való a gyilkos.

Akkor ígérhetik a pénzt, nincs az már itt. Összejátszott Terussal meg Gáspárékkal, oszt eltűnt. Rafináltak ezek a szerbek!

Vince nem tud többet, megyek hát apukához, nem szerzett újságot valahonnan? Miből? Rádiót hallgatott, mert már az is Vargakápolnáról meg Kóti Bálintról beszél, ez már országok közötti ügy lett. De apuka nem hajlandó semmit mondani, csak csapkod és iszik. Velem van baja?

Olyan nagy már ez a politika, hogy az én fejemhez sok, mondja csendesen, búcsúzóul.

Este látogatónk jön. Dobó elvtárs, Dobó elvtársnő, most kérdjük tőletek, nem akartok belépni a pártba?

Dehogynem, felelem, és bólint Vince is. Mit gondolnak ezek, még gyilkolni is lehet!? Azért is megmutatjuk, lesz egy helyett száz is. Beszélünk aztán Vince munkájáról, arról, hogy nekem is kerül majd valami.

A taggyűlés melegebb. Mért akarsz belépni, Dobó elvtársnő? Hogy gondolod, mit látsz ebben? Hajlandó vagy kommunistaként élni, dolgozni? Hajlandó vagy ezért puskát fogni?

Asszonyként fegyvert? Nem volt még puska kezemben!

Hajlandó vagyok.

Aki most Vargakápolnán belép a pártba, annak úgy kell kimondani az igent, ha kell, tényleg az életét is feláldozza. Ki tudja, ez az első gyilkosság vagy az utolsó?

Végre elfogják a tettest, Baka Istvánt. Ilyen magyar neve van. Országszerte, nálunk meg még inkább, gyűlések vannak, elítéljük a titóista kulákbandát, halált kérünk rájuk. A tárgyaláson két embert halálra is ítélnek, és kivégeznek, az egyik Gáspár Anti, akit csak sajnál mindenki.

Így éltem én meg Kóti Bálint halálát, de már a napi történet is sokkal több volt, ami azóta meg még folyvást változik. Nem 1956-tól, hiszen itt rehabilitálás vagy ilyesmi nem volt, csak az idő kerekíti erre meg arra a történetet. Kezdték mondogatni, hogy Kóti Bálint nem is volt párttitkár, mert italozás vagy valami túlkapás miatt leváltották. Mért temették mégis párttitkárként? Aztán kiderült, hogy nem is túlkapás miatt váltották le, hanem azért, mert nyilas volt! Olyat állítottak, hogy Görbeden lett nyilas, földet ígértek, hát közéjük állt. Erről nekünk tudni kellett volna!

Előkerültek az elítéltek, lassan szavasabbak lettek az emberek is, de igazán akkor ágaskodott fel megint ez az ügy, amikor 1970-ben egy folyóirat, a Tiszatáj közölte a tárgyalás papírjait, jegyzőkönyveit. Ekkor eredt meg igazán néhány ember nyelve, s elolvasva még az akkori újságokat, nekem is újra kellett élni azokat a napokat...

1950. január negyedikén, szerdán reggel Tóth András és Ónos Károly a Vörös Csillag termelőszövetkezeti csoport töretlen kukoricája mellett véres, homokos, szőrös kupacra lelnek. Az ismeretlen halottért szekeret küldenek. Jön az orvos, jön a rendőr, jönnek az emberek, találgatják, ki lehet, hová valósi?

Az orvos diktálja a jegyzőkönyvet: „Az egészséges férfi holttestén 18 késsel ejtett szúrást lehet megszámlálni, többségük az arcon és a nyak elülső részén található. A szúrások sokszorosságából, azok elhelyezkedéséből és mélységéből arra lehet következtetni, hogy ezek az elhaltat hanyatt fekve érték, és annak ellenére, hogy a keze hátra volt kötve, az egyes szúrások között testének helyzetét változtatni tudta, erre mutatnak a párhuzamosan egymás mellett húzódó sérülések. Feltehető, hogy a szemét holtában szúrták ki. A többi sérülés valamilyen tompa eszköztől, például bottól származhat, a bal lábszári horzsolás pedig rúgástól.”

Estére Gazsó Bertalan és Kósa József felismeri, hogy a holttest Kóti Bálint ötvenkét éves vargakápolnai lakos. Az azonosításról a jegyzőkönyvet tinta hiányában nem tudják aláírni.

Rázza a tanyákat a szörnyűséges hír, susognak az emberek:

Jaj, Bálint, Bálint! Egy éccaka fapapuccsal kicsépeltem vagy húsz kilót a beszolgáltatási búzából, hogy legyen a gyerekeknek mit adni. Bálint kileste, feljelentett. Nem ember az ilyen, de nem is kutya, hogy ekképp kelljen vesznie!

Űzött ő mindenkit el az Istentől, kiabált, ha párttag vagyok, nem járhatok templomba, még a gyerekeimet se küldhetem, meg nem is keresztelhetem. Elrugaszkodott az Istentől, de gyilkosának mégse legyen nyugodalma a föld alatt se!

Elérte a sorsa!

Éhezik a pesti munkás! ezzel rekviráltatta el a disznómat, Isten szakítsa rá a temetőkaput, mikor viszik be!

Minden veszekedettségnek ez a nagyon pici föld lehet az oka, hogy annyira nem jutott senkinek. Bálint bácsi meg ezt a csöppet is kényszeríti a szövetkezetbe!

Ha elveszik, minek adták!?

Látjátok, ilyenek az oroszok meg a kommunisták, nesze semmi, fogd meg jól!

Vesszen meg Bálint ezzel a csoporttal, ha ő nem hajtaná, senki nem törődne vele!

Csütörtöktől kezdve dűlnek Vargakápolnára a taxik, a teherautók, a tányérsapkás, zöld ruhás ávós katonák, nincs pihenőjük vasárnap sem. Első éjszaka kirázzák az ágyból a kisbírót, Szabó Józsi bácsit:

Öltözzön, vezessen minket a tanyák közt!

Az öreg dörgöli a szemét, nehezen ébred. Mit akarnak?

Mit tetteted magad! és adnak neki két pofont. Mikor a csatakos lovak, kutyák vánszorogni alig bírnak, ostorral, korbáccsal verik őket, gyerünk, gyerünk tovább!

Reszketnek a tanyák.

Ne gyújts gyufát, ide talál jönni a gyilkos, vagy akik üldözik.

Marjuljon ki, érted, inkább marjuljon ki a Riska oldala, akkor sem megyek szalmáért, én nem akarok senkivel találkozni!

Kedden, január 17-én, két héttel a gyilkosság után, megjelenik az első újságcikk. „A Belügyminisztérium Sajtóosztálya közli, hogy a gyilkosságot egy kulákszervezet hajtotta végre, melynek élén Kaba István nevű jugoszláv kulák állott, akit Titóék tavaly augusztusban küldtek Magyarországra. Gáspár Antalt, Éliás Imrét és a banda 11 tagját letartóztatták. Kaba szökésben van. Az Államvédelmi Hatóság 10 000 forint jutalmat tűzött ki annak, aki Kaba István nyomára vezet.”

Sokan látják, sokan kifigyelik a gyilkost. Eskü alatt vallják, találkoztak vele Halas felé, Szeged felé, a határ felé, nagyon sok kés van nála. A sok kést mindenki látja. Kés, pisztoly meg puska! Vallják, hogy a jobb szeme hibás, hogy a bal szemén kötés van, hogy húzza a bal lábát, hogy sántít a jobbra, hogy fekete, szőke, vörös, kopasz, hogy alacsony, magas, hogy kövér, sovány.

Elfogják mindet, de a tízezer forintot nem fizetik ki senkinek.

Kétszer is panaszra mennek a párttagok, hogy őket is ütik, mire az ávósok mellé rendőröket küldenek Vargakápolnára, és munkásokat toboroznak a városon a titóista gyilkos felkutatására. Háromszáz munkást hívnak, kilencszáz jelentkezik. Sorban egymás mellé állnak, mint a sűrűfésű, egér sem menekülhet.

Január 20-án cikk jelenik meg a Szabad Népben *Éles fegyverünk az Államvédelmi Hatóság* címmel.

Másnap újabb cikk:

A KULÁKOK GYILKOSSÁGA
VARGAKÁPOLNÁN

„Az úri Magyarországot vágyták vissza Vargakápolna kulákjai. Erre szervezte őket terrorista bandába Kaba István, aki - saját elbeszélése szerint - az elmúlt év nyarán Jugoszláviából érkezett hozzájuk.

- Százholdas birtokom van Jugoszláviában, és Tito hivatalos szervei (Kaba itt pontosan megnevezte e szervezeteket) azért küldtek, hogy fegyveres csoportba tömörítsem az itteni kulákokat!

- Gondtalan, paradicsomi élete van Jugoszláviában az 50-100-200 holdas birtokosoknak - a ti életetek is ilyen lesz nemsokára, mert eljön angolszász segítséggel a jugoszláv megszállás ideje. Ti lesztek a megszálló csapatok támogatói, s már jó előre meg fogjátok kapni a szükséges fegyvereket.

- Míg a jugoszláv-angolszász csapatok megérkeznek, addig is le kell gyilkolni a vezető kommunistákat, baloldaliakat. A megszálláskor pedig nem kell visszariadni attól, hogy a község lakosságának hatvan százalékát is legyilkoljátok! De nemcsak a kommunistákat kell kinyírni, hanem minden parasztot, akinek valamilyen köze volt a földosztáshoz vagy ehhez a rendszerhez. Bízzatok Titóban, mert ő a mi emberünk - csak álcázza magát kommunistának.

Ezek voltak Kaba uszító beszédeiben a visszatérő szólamok - mint ahogy ezt a most letartóztatott, gyilkosságokra szövetkezett kulákbanda tagjai elmondták.

Dúsgazdagok voltak. A szegény nép verejtéke árán zsírosodtak. Az Ábrahám tanyán egymásra terítve a süppedő szőnyegek, még a falon is selyemfényű keleti szőnyeg - és valamennyi szoba ezüsttel cicomázva. Néhány hónap óta itt szőtték, dőzsöléseik közepette, véres terveiket a gyilkosok. A szomszédos Gáspár tanyán a mennyezetes ágy alatt hatalmas kosárban 300 tojás büdösödik. Gáspárék elrejtették, hagyták megromlani, hogy a néphez el se jusson. A padláson hosszú sorokban a sonkák, a füstölt szalonna, füstölt disznófej, sőt az istálló is teli van borral - nyilván az adózás elől rejtették ide. A fehérneműs szekrényben hatalmas kötegben százasok magasodtak - ebből adott Gáspár kulák 1000 forintot Kabának a szervezkedésre.

Tovább szította gyűlöletük lángját, amikor látták, hogy a két újonnan megalakult szövetkezet egyre jobban dolgozik. Gyűlölték az ötéves tervet, mert óvodát, napközi otthont, népfürdőt, orvosi és szülészeti rendelőt ad Vargakápolnának. (Csak bele kell szólni: én ezekről a tervekről nem tudok, népfürdő és szülészeti rendelő 1977-ig sem készült, nem is lenne rájuk szükség.) Gyűlölték Kenyeres Mihályékat, akiknek gyermekeit néhány hónappal ezelőtt még ruhátlanul találták a kulákbirtokokon, és most, hogy a Vörös Csillag termelőszövetkezet tagja - világos, tiszta lakásban lakik, a szövetkezetnek már 20 disznaja van és lovai, a nyolc gyermeken pedig meleg téli ruha. Gyűlölték Kóti Bálintot, a volt párttitkárt, a mostani népi bizottság elnökét, és ő került a jövendő áldozatok névsorában az első helyre.

Kóti elvtárs a felszabadulás előtt béres volt, a felszabadulás után 5 holdat kapott. Idős ember volt, de állandóan tanult. Egy kis noteszt hordott magánál, ebbe jegyzett Lenin, Sztálin és Rákosi elvtársak írásaiból. Elárvult lakásában a hálószekrényen nyitott könyv hever, Rákosi elvtárs könyve: »A magyar jövőért.« Kóti Bálint elvtárs a magyar jövőért dolgozott.

Kóti Bálint néhány hete már észrevette a kulákok gyanús összejöveteleit. Néhány nappal ezelőtt Széll kulákéknál újabb összejövetel volt, amelyen megjelent Kaba, Gáspár Antal, Éliás Imre. Kóti Bálint éberen figyelt, s néhány perc múlva rájuk nyitott. Kóti elvtársnak szólni sem volt ideje: Kaba odaszólt Széllnének, és az már hozta is az erős kötelet. A három hatalmas erejű fiatal kulák nekiesett az idős Kóti Bálintnak, összekötözték, dulakodtak. »Te vagy az a híres kommunista?!« - üvöltötte Kaba, és Kóti Bálintnak már csak annyi ideje volt, hogy visszakiabálja: »Én vagyok, és ha kell, az életemet adom a pártomért!« Kóti Bálintot rádobták a kocsira, Éliás Imre a lovak közé csördített, és gyors tempóban elindultak az országúton.

Vadállati kegyetlenséggel, igazi fasiszta módszerekkel gyilkolták meg Kóti elvtársat. Útközben hol az egyik, hol a másik kulák szúrt Kóti Bálint arcába, nyakába, testébe; három és fél kilométer után pedig leállították a kocsit: itt volt a termelőszövetkezet földje. Itt kidobták a kocsiból, mindhárman nekiestek, és kiszúrták mind a két szemét.

A három bandita ezután sorra járta a kulák terrorista csoport tagjait, hogy közölje velük a rég várt hírt: Kóti Bálint nincs többé. Először Kompel Mihályékhoz mentek, ahol a gyilkosságért jutalmul borral, disznótoros vacsorával vendégelték meg őket. Ezután visszamentek Széllékhez, Gáspárékhoz, majd Garaiékhoz, utána pedig megkezdték a bujdosást.

Másnap reggel fél kilenckor megtalálták Kóti Bálint holttestét. Az államvédelmi hatóságok kiváló munkájának eredménye, hogy a két gyilkos: Gáspár Antal és Éliás Imre hamarosan kézre került, de a rendőrségre jutott a banda többi tagja is, csakúgy, mint a gyilkos kulákok bujtatói.

A községben utálattal, gyűlölettel fordul el mindenki a hazaáruló gyilkosoktól. Hamza Györggyel az élen ismét néhány középparaszt kérte felvételét a termelőszövetkezetbe, mondva: »Érezzük, hogy hozzátok tartozunk!« Kóti Bálint temetésén egyébként 350-en vettek részt: kis- és középparasztok a messzi tanyákról érkeztek a temetésre.

A jelek azt mutatják, hogy Kaba István körül sikerült gyűrűt vonni, és ő sem tudott kiszökni. Sok százezer magyar paraszt előtt világosodott meg most, hogy ébernek kell lenni, harcolni kell az ellenség ellen azoknak, akik nem akarják vissza az úri Magyarországot, akik nem akarják, hogy a titóista, fasiszta gyilkosok garázdálkodjanak a magyar falvakban.”

A cikk megjelenésének napján, szombaton este végre sikerült elfogni az álnéven bujkáló gyilkost. Kedden, január 24-én azt írta a Szabad Nép:

ELFOGTÁK A VARGAKÁPOLNAI
GYILKOSSÁG BUJKÁLÓ FŐTETTESÉT

„A vargakápolnai gyilkosság ez ideig bujkáló főtettesét, Baka Istvánt (álneve Kaba István) az Államvédelmi Hatóság nyomozói 21-én, szombaton este 9.15-kor Illés Kálmán kulák Görbed 346. szám alatti tanyáján elfogták. A gyilkosság után a környékbeli kulákok rejtegették Baka Istvánt, Államvédelmi Hatóságunk azonban a dolgozó nép segítségével ártalmatlanná tette az országunk rendjét veszélyeztető gonosztevőt. Baka István titóista propagandát fejtett ki a kulákok között, ő bujtogatott a vargakápolnai pártszervezet volt titkárának, Kóti Bálint elvtársnak a meggyilkolására, és a gyilkosságban maga is részt vett.”

Na, ez a Tito jól megkapta, mondják az emberek. Olyanok ezek a rácok most is, mint az első háborúban, megerőszakolni a nőket, megnyúzni a férfiakat, ezt tudják!

Csak kutya ez a szerb! Három hetet járt a testvérem, hogy karácsonyban együtt legyen velünk, mégsem kapta meg a határsáv-belépőt a szerbek miatt. Mért csinálják ezt velünk?

Rólunk cikkeznek az újságok:

„A Rajk-banda leleplezése óta nem volt ekkora izgalom. Az egész ország elítéli a gyilkos titóista kulákbanda tettét. Orosháza város üzemi dolgozói a gyilkosság nyilvánosságra hozatala óta feszült figyelemmel kísérjük Államvédelmi Hatóságunknak a jelentéseit, és örömmel értesültünk, hogy a kulák terrorista banda letartóztatott tagjai után elfogták a gyilkos banda vezetőjét, Baka Istvánt is. A merénylet nem Kóti Bálint elvtárs ellen irányult, hanem pártunk és a dolgozó nép ellen. A provokációra több termeléssel állunk győzelmeink védelmezője, dicső pártunk, a Magyar Dolgozók Pártja szeretett vezetője, Rákosi elvtárs mögé.

A Magyar Dolgozók Pártja füzesgyarmati szervezetének taggyűlése halálbüntetés kiszabását kéri az elvetemült gyilkosokra. Az Állami Ellenőrző Központ revizorképző iskolájának hallgatói ígérik, hogy fokozott tanulással adnak választ a magyar nép ellenségeinek. A Békéscsabai Merkur Szövőgyár dolgozói táviratukban azt kérik, hogy kormányzatunk kíméletlenül sújtson le Tito és bandáira és a kulák gyilkosokra. Követeljük a gyilkos halálbüntetését!”

Ónozó Mihály nincstelen téesz-tag, párttag három napja részeg. Ónozó Mihály a harmadik nap estéjén kinyomja magát a kocsmaasztalra támaszkodva, és felüvölt:

Államtitkot tudok, tudjátok meg ti is, és dögöljetek meg! Dögöljetek meg!! Itt a karja összecsuklik, ráesik az asztalra, a fröccs beömlik a hasa alá, a fülénél a pohár gurul ide-oda, surrogását hallani a zsúfolt teremben. Ónozó Mihály asztalától elhúzódnak az emberek, többen el is mennek, ő felemeli a fejét, és folytatja: Kóti Bálint gyilkosa nem jugoszláv, Kóti Bálint gyilkosa sóstói! Pssz, ez államtitok! Hat államtitkos gyereke van, meg egy viskója. Együtt voltunk katonák, hej, Baka Pista, de nagy marha vagy!

A pulton csörög a pénz. Ónozó Mihály igyekszik elkapni a kifelé igyekvőket. Mért nem hiszitek nekem, hogy Baka Pista sóstói? Folyjon ki a szemem, ha nem így van, hallod, cimbora? Most hová siettek, Kóti Bálinton ez már nem segít!

Kösd meg a fűződ, Miskám, mert elesel, szól rá a távozók közül valaki.

Ónozó Mihályt másnap a szövetkezetben éppen ebéd közben lepik meg, tényleg államtitkot tud? Kislábasát szorongatva megy faggatóival. Egy hét múlva kerül elő, borotválva, tisztán, csak az egyik foga lecsömpült. Amikor a felesége harmadszor kérdi a kislábost, Ónozó Mihály életében először pofon vágja az asszonyt, aztán együtt sírnak.

Ha Baka István sóstói is, nem szerb, Kóti Bálint homokba eresztett vére, üres szemgödre azért vádol!

Csütörtökön reggel nyolc órakor kezdődik a rögtönítélő bíróság ülése. A hat bíró közül csak az elnök kérdez, a vádlottak gondolkodás nélkül, folyamatosan válaszolnak.

Baka István, a gyilkos, büntetett előéletű, kilencszer állt csalás miatt bíróság előtt, hatszor ítélték börtönre, most azt mondja: Nekem Kóti Bálinttal semmi ellentétem nem volt, én őt nem ismertem. Azért vállalkoztam a meggyilkolására, mert arra engem Gáspár János ügyesen felbujtott.

Gáspár János: Legelsők közt voltam, aki Kóti Bálint biztatására belépett a kommunista pártba. Mindig szegény ember voltam, úgy gondoltam, közéjük tartozom. Kóti Bálint javaslatára zártak ki a pártból, mivel kulák lettem. Nekem földem nem volt, béreskedtem. Feleségem első férje ottveszett a Piávénál, így lett nekem családom, földem.

A fia, Gáspár Antal: Csupán azért haragudtam Kóti Bálintra, mert megtudtam, hogy a mi tanyánkon kolhozirodát akar berendezni.

Baka István nélkül Vargakápolnán nem lett volna halál. Pénze nem volt, dolgozni nem szeretett, családja nem érdekelte, a börtönből jövet bevette magát tanyáink közé, valamiért majd eltartják. Gáspár, Ábrahám meg a hasonszőrűek szidták a rendszert, hogy elvették a földjüket, hogy a beszolgáltatás... Baka segített nekik haragudni, túlszidta őket.

Nem mindenütt van ez így, a jugóknál nem megy ilyen véresen, mondta Gáspár kártya és ivás közben.

Nem bizony, nekem elhihetitek, én jugoszláv állampolgár vagyok, tódított Baka, azok meg csodálták. Egy vacsoráért, egy pohár borért kimondta, amit ők nem mertek. Ezért tartották, ő meg járta végig a hiszékenyebb, butább gazdákat. Nem bírom tovább, vetnivalóm sem maradt, jövőre éhen döglünk, panaszkodtak, ő meg vigasztalt:

Változás lesz itt, őszre ügyesen itt lesznek az amerikaiak!

Úgy lehet, jövő héten bevonulnak a szerbek, utána meg az angolok, a pontos időről még értesítéssel lesznek. Ügyes, nem?

Nem sokáig tart: a határ menti rendőrség és katonaság a pártomon van, már Rákosi Mátyást is megvette Amerika, és amikor jönnek, leesik a gyertya. Ügyes, mi? Másként lesz minden, félni nem kell, én leszek itt a körzetvezető.

Mindenről tudunk, itt a rádió a zsebemben, ezen még azt is hallom, amit maguk beszélnek. Ügyes, nem? A beszolgáltatást szidták az imént, meg a szövetkezetet, ugye?

Így idézik fel a tárgyaláson Baka István szavait.

Hány osztályt végzett, kérdi az elnök.

Három évig jártam iskolába, olvasni nem tudok, de a gyűlésekre eljárok.

Esténként babban, gyufában kártyáztak, és részegen acsarkodtak:

Tök az adu!

Negyven száz! Hány éves korig veszik el a kommunisták a gyerekeket? Tizennégyig?

Kontra! Mindegy, szabadszerelem lesz, csinálsz ötannyit!

Höhö, de nem úgy, hogy te mindenkiét, hanem hogy mindenki a tiédet!

Ezt a magyarok Istene nem engedi!

A magyarok Istenét beszögezik a templomba, egy Isten lesz, a Vörös Isten!

Kontra parti, kontra ulti! Csak Kóti Bálint ne forcérozná!

A csajkarendszer bajnoka. Ezt vinné el a nyavalya, vele mennének az oroszok is!

Bálint bátya, nem jó bátya!

Nem bizony, idehozná a tanyámra a kolhozirodát. Ezért gürcöltem én!? Ha csak a küszöböt is átlépi, megnyuvasztom. Meg én! Én megteszem, Isten az atyám!

Ez hiányzik? Szólj Baka Pistának, kiteríti az, akár egy pohár borért, neki mindegy, őtet kintről ügyelik, Amerikából.

Hívd fel Bakát a pincéből, Marci!

Gyere, Bodri kutyám, szedd a sátorfádat! Ügyes, mi?

Megnyuvasztod Kóti Bálintot?

Ügyes! Zöldre van a, zöldre van a rácsos kapu festve!

Fáztak a csillagok ezen az estén, a hideg valamennyit kiszívott Baka István Szilvesztertől tartó részegségéből.

Fogj be, Anti, hallod, Gáspár Anti!? Apád küld Kóti Bálintra, ügyesen megkeressük.

A szelíd fiú gyomra remegni kezd. Tudja, hogy ennek a városi akárkinek napok óta vérben úszik a szeme, most az istállóajtónak támaszkodva mégis úgy vakít a fehérje, mintha a határból hiányzó hó mind belé rejtőzött volna.

Nem lehet, Pista, egész nap fuvarban voltam, a jószágnak is pihenni kell.

Ügyes! Apádnak is ezt mondod?

Neki is. Kocsi van, ló nincs!

Ügyes! Itt akkor sem lesz kommunizmus! Én, Baka István megmutatom!

Gáspár Antal megnyugodott, amelyik kutya ugat, nem harap. Mielőtt visszadőlt a dikóra, megismételte: Kocsi van, ló nincs!

Mondd csak, hogy hívnak engem, na, bátran! Baka István, ügyes, tehát: nem lesz kommunizmus, nem lesz téesz, szar lesz! Kótinak vége, az oroszok elrohannak haza. Ügyes, mi? Gyere velem, Anti, rózsát szedni! No, gyere, szerzek én lovat.

A kocsmákban lebeg olyan borköd, mint Baka István feje körül, állapítja meg Gáspár Anti az Éliásékhoz vezető úton.

Téged bottal vertek, engem kacagással! A kutyának nem tetszik a nóta, Baka abbahagyja, egy pillanat múlva, nem tudni hogyan, az öliben a felnőtt kutya, hozza, simogatja, csókolgatja. Ügyes, mi?

Nyitva van a nadrágod, mondja az öreg Éliás a fehérszeműnek.

Majd Kótival begomboltatom!

Parasztember a lovát nem bízza másra, idegenre, részegekre. Éliás erősen ráparancsol a huszonegy éves ifjú Éliás Imrére, hogy kocsikáztassa meg azt az erőszakos részeget, és gyorsan térjen meg. Mint a szemed világára, úgy vigyázz a Sárgára, súgja oda, amint kivezeti a lovat.

Ifjú Éliás Imre tudja a dolgát, ül az idegen bakon, hajt, megáll, amíg amazok isznak, ő csak kortyint, mert a Sárgára, mint a szeme világára!...

Késő van. Bemennek Kótiék szomszédjához. Széll Jánosékhoz, mit tudnak Kótiról?

Amikor a volt párttitkár papucsban, mezítláb megjelenik, kérdezi, nem a fiam jött, nem a csutkával érkeztek, és amikor Baka István azt üvölti, hogy az anyádba az istent, te piszkos kommunista, most megdöglesz, kutya, ifjú Éliás Imre arra gondol, csak siessenek, mert fázik a Sárga.

Hozzon kötelet, Rózsika, üvölti Baka, aztán hátracsavarja az öregember kezét, és megkötözi. Most mondd, hogy kommunista vagy!

Kommunista vagyok, és az is maradok!

Ez vagy! köpi szemen Baka István. Kóti Bálint törölné a vállába az arcát, de nem tudja.

Menni kéne, mondja ifjú Éliás Imre.

Feltuszkolják a kocsira Kótit, Baka István az összekötözött ember fejére dob egy subát, a hegyébe ül, és elkéri Éliás Imre kését.

Csapj a lóra! kiáltja, de ifjú Éliás Imre kíméli a Sárgát, és csak a levegőbe suhint, amitől lassú kocogásba fog a ló, de így is pontosan hallják ott elöl a Gáspár fiúval együtt, hogy hússzor lecsap a kés a subára, hogy alatta dobálja magát, hörög az ember. Ifjú Éliás Imre, hogy Baka nem figyel rá, visszafogja a Sárgát. A lovat.

A Vörös Csillag felé kerülj!

Ifjú Éliás Imre a legrövidebb utat választja.

Amikor a véres csomagot Baka lehengeríti a homokba, még mozog. Baka rúg rajta.

Szúrd ki a szemét, Anti szúrjad, arany egy komám!

Gáspár Anti a gyomrához kap, nekidűl egy akácfának, okádik.

Szúrd ki te, Imre, ne lássa, ha a saját búzátok lopjátok! Hallod, gyere ide, szúrd ki, hallasz!? De hiába kiabált, a legény a zablát fogta, nehogy a vértől a Sárga megvaduljon.

Gyáva szarok! mondja Baka István, aztán a subába megtörli a kést és zsebre vágja. Kompeléknél kimosakszunk! Az úton Baka a Sárgát nógatja, frissen ügetve viszik a büszke hírt: megnyuvasztottam Kótit!

Legalább nem veszi el a földet!

Lőttek a kolhoznak!

Isznak, böfögnek, kiabálnak.

Ennyi tudódik ki a négyórás tárgyalás alatt. Röviddel ebéd után már ítéletet hirdet a rögtönítélő bíróság. A kocsin ülőket, tehát Baka Istvánt, Gáspár Antalt és ifjú Éliás Imrét halálra, a felbujtókat, Anti pökhendi apját, Gáspár Jánost és társát, Ábrahám Istvánt életfogytiglani börtönre ítélik. A rögtönítélő bíróság azonnal megtárgyalja a kegyelmi kérvényeket is, kihirdetik, hogy azokat ifjú Éliás Imre kivételével elutasítják, halál helyett ő is életfogytiglant kap.

Gáspár Anti az utolsó szó jogán annyit mond: apám védelmében eltagadtam, hogy emlegette, Kóti Bálintot le kell gyilkolni!

A falu egyedül ezt a halk szavú gyereket sajnálja. Megmutatkozott, hogy az apja vitte bele. Bor be, ész ki, mindig is ilyen volt, őt kellett volna felhúzni!

Kár az Antiért, hogy nem tudott átszökni, az apja hülyeségéért az életével fizetett.

Még a tárgyalás napján, 1950. február 2-án, délután 16 óra 27 perckor felakasztják a két halálraítéltet. Az orvosok 14 perc múlva jelentik, hogy a halál bekövetkezett. Baka Istvánt és Gáspár Antit még harminc percig a bitófán hagyják, utána holttestüket tudományos célokra az anatómiai intézetnek adják. A lefoglalt bűnjelek, ruhák többsége semmire sem jó, megsemmisítik, belőlük csak 270 forint értékűt vesz át a zálogház.

Pénteken, 1950. február 3-án a tárgyalásról ilyen cím alatt ír a Szabad Nép: *A nép ökle lesújtott a gyilkos kulákbandára.* Mellette van még egy kisebb írás: *A szegedi tárgyaláson.* Vasárnap még megjelent egy cikk a Szabad Népben:

„KULÁKOK. Csupán öten álltak, vallottak a szegedi rögtönítélő bíróság előtt. Amiről beszéltek, tudtuk azelőtt is, de szóból ért a magyar. Az egész kulákság véleményét mondták el a népről, a Pártról, népköztársaságunkról. És a kulákság szellemében cselekedtek is. Ilyen az osztályellenség Vargakápolnán, és ilyen Vasban, Csanádban, Baranyában vagy Abaújban is. Feni a kést, csak azt várja, mikor döfheti belénk.

A bíróság előtt persze szenteskedtek, tudatlan báránykáknak mutatkoztak. Ábrahám, a főkolompos úgy hebegett, mintha nem is tudta volna, mit cselekszik. Bezzeg decemberben nem volt ilyen tudatlan, mikor az UDB-vel tárgyalt szervezési, politikai kérdésekről. Gáspár Jánosra, erre a hatalmas termetű, vörös képű, harmincnyolc holdas kulákra ötször is rá kellett szólni, hangosabban beszéljen. »Nem tudom, nem hallottam.« »Szegény ember vagyok« - suttogta. Ravasz, képmutató, aljas ellenség. A választáson mind a Népfront hívének mondta magát, hogy álcázza gyilkos gyűlöletét.

Bucharintól Titóig a kuláknak ezt az álcázási taktikáját nyergelte meg az imperializmusnak jóformán minden ügynöksége. Ábrahámék, Gáspárék nem lármásan szervezkedtek. Egyszerű, szokványos szomszédolás, borozgatás közben beszélték meg a gyilkosságot. Így szervezkednek másutt is. Ezért találkozik az ember akárhányszor a falun tszcs-elnökökkel, párttitkárokkal, akik így beszélnek: »Nálunk a kulák csendben van, meghúzza magát. A mi kulákjaink nem veszedelmes emberek«. Lám, így fest a gyakorlatban a »meghúzódó kulák«. A kulák látja: vagy ő, vagy a demokrácia. Ezért nem nőhet bele soha a szocializmusba.

Jól tudja, mit csinál: időt akar nyerni. Közeli háborúra spekulál, amely álmai szerint visszahozhatná a kizsákmányolás rendszerét Magyarországra. Erre biztatja Amerika hangja és az USA-imperializmus délkelet-európai helytartója, Tito. Segítséget ígért Tito - ebben az esetben Penzics Gyuro szabadkai UDB-tiszt útján -, ha kuláklázadás törne ki az országban. És mivel kecsegtet? »Nem tudjuk megmondani - mondta Tito tavaly augusztusban Szkopljében -, hogy hol van a határ a középparaszt és a kulák között... Nem sorolhatunk senkit a kulákok közé a tulajdonában levő föld hektárainak száma szerint.« Bebler, ez a kiszolgált amerikai kém, aki a mai Jugoszláviában helyettes külügyminiszter, így biztatja őket: »Nálunk nincsenek olyan kulákok, amilyenek a Szovjetunióban voltak. A mi gazdag parasztjaink tömegesen vettek részt a népi felszabadító háborúban, és ezért politikailag érettek. Ezenkívül kulákjaink számolnak a Szovjetunió létezésével, elég sokat olvastak a kulákok sorsáról a Szovjetunióban, és ennek alapján okosabbak lettek, kapituláltak... Vajon hiba-e az, ha nekünk sikerül a kulákot arra kényszerítenünk, hogy osztályharc nélkül menjen át a szocializmusba?« Az ő »szocializmusukat« mi béruzsorának, kizsákmányolásnak nevezzük. Ezt a rablóparadicsomot várták a vargakápolnai kulákok is."

Hittük, ezzel bevégeztetett.

Újságba, hirdetésbe teszik, hogy törvényesen falu vagyunk. Vargakápolna megszűnt, ettől fogva Mikola a nevünk. A névvel együtt múljon el rólunk a véres bélyeg is.

De nem múlik. Viszik el az embereket, viszik őket csendben, titokban, éjszaka. Elviszik a per tanúit, Bálint bácsi családját, Széllnét, akitől a kötelet kérték, Széll Jánost, aki nem is volt otthon, de szomszéd. Viszik, akik ismerték Gáspárt, Ábrahámot, Éliást, Bakát. Elviszik, akik rosszat mondtak vagy akartak mondani, elviszik azokat, akik hallgatnak. Közülük tizenegynek pörben dől el a sorsa.

Súlyosbító körülmény, hogy kulák.

Súlyosbító körülmény, hogy újgazda, osztályáruló!

Erről a tárgyalásról nem írnak, beszélni is csak lecsavart lámpánál beszélnek. Huszonöt évvel később, 1975-ben ezt írja erről a falunk története:

„A második per vádlottainak egy része semmiről sem tudott, ám többségük sejthette, mi készül Kóti Bálint ellen: »Mondtam Bakának, az hiba, ha rendszerváltozás lesz, mert mindig úgy van, ha valahogy alakul már, akkor megváltozik a helyzet... Bizonyítani úgysem tudom, hogy nem úgy történt, ahogy vallomásomban rögzítve van. A rendőrségen beismertem és aláírtam az ügyet, mert nem akartam magam megveretni.« A tizenegy vádlott összesen 42 osztályt végzett. Ezért is bűnhődtek. Első fokon 46,5 év börtönbüntetést kaptak. Egy kivétellel mindegyikőjük ügyvédje fellebbezett, és egy órán belül megtudták ugyanattól a bíróságtól az új ítéletet: 62,5 év!”

Arról már nem írt a falutörténet sem, hogy a környező községekből, Küsülyről, Görbedről is vittek el embereket. Az internáltaknak sokfélén alakult a sorsa, volt, aki visszajött, volt, aki nem.

Ifjabb Éliás Imre volt az egyetlen, aki a gyilkosság után nem bujdosott, és aki az első pörben kegyelmet kapott. Életfogytiglani börtönéből 1956. október 30-án kiengedték, feltételesen személyi igazolványt kapott, és határsáv belépési engedélyt. Hazajött 1957. február 17-én, vasárnap a községi tanácson házasságot kötött Kiss Rozáliával, aki azon az éjszakán megfogamzott a legifjabb Éliás Imrével. 1957. május 9-én, csütörtökön rendőrök jöttek Éliás Imréért, akinek már nem volt szüksége az előnévre, mert apja a börtönben meghalt. A fiút visszavitték régi cellájába. Első kegyelmi kérvényét az Elnöki Tanács 1958. január 14-én utasította el, és egyben közölte, hogy 1970. VIII. hó 12-ik napján szabadulhat, amikor is azzal a 189 nappal többet ül, mint húsz évet, amit közben szabadságon töltött. Második kegyelmi kérvényét 1962. május 16-án utasították el. Végül öt évvel hamarabb, 1965 augusztus 12-én, csütörtökön kiengedik. A faluból elköltözik, innen harminc kilométerre vesz egy tanyát, de a folyóirat cikke után csúfolni kezdik a fiát: gyilkos, gyilkos!

Sok internált még jól is járt. Mert amikor 80 hold homokja volt, akkor sem élt olyan jól, mint a bányában. Havi fizetést kapott, vasalt nadrágos lett belőle. Még moziba is elmehetett, nem volt rabja a földnek. Amikor megszűnt a határsáv, és már hazajöhetett látogatóba, irigykedve figyeltük:

Nézd, úriember lett Kompel Mihály is! Ki látja rajta, hogy valamikor a trágyát taposta?

Utolsókból lesznek az elsők. Leköpködték, internálták, de kulákból munkás lett: övé a világ! A gyerekét biztos felveszik az egyetemre, az enyémet nem annyira.

Csak a holtak sorsa nem változott, pecsétjük ma is olyan, mint volt, mindegy, hogy gyilkolt, vagy őt gyilkolták. Persze a mártírokat én is olyan nagynak, olyan rendkívülinek gondolom, Bálint bácsi meg nem volt az a nem tudom, milyen okos ember. Nálunk azért többet tudott, tudta, hogy miénk a dió. Messzebb látott tőlünk, és ki is állt az igazságért, bármit csináltak is vele.

Kommunista vagyok, és az is maradok! így mondta utószor is.

Hivatalosan elismert mártírunk mégsem lehetett. Ha emlegettük, mindenki csak nyökögött: hát azért az nem olyan, nem pontosan úgy volt az, hagyta magát beíratni a nyilaskeresztes pártba, azért az ő élete csak nem úgy. Hogy? És ekkor kezdik mondani elölről, aminek a lényege mégiscsak az, Kóti Bálintot soha nem lehet rehabilitálni, még ha bármilyen ellenség gyilkolta is le. Kóti is, Baka is megtette a dolgát, mi meg hagyjuk őket nyugodni! Így maradt Kóti Bálint mezítlábas, helyi mártír. Mi felszólítottuk a családot, nagyon elhanyagolt sírját

tegyék már rendbe, de Terus, aki hét évet ült, felé sem nézett. Végül egy városi szövetkezet szocialista brigádja csinált neki síremléket.

Küsülyben néhány évig egy tsz viselte Kóti Bálint nevét, nálunk erre egyetlen szövetkezet sem vállalkozott, így aztán a főutcával párhuzamos utcát róla kereszteltük el. Nevére Mikolán ma is sok torok elszorul, közülünk is többen megtagadják.

Épp a folyóiratcikk megjelenése után találkoztam össze volt városi-járási párttitkárunkkal, aki ma nagy ember.

Olvastad?

Nem én. Elegem volt nekem Kóti Bálintból akkor, az öreg, mármint Rákosi Mátyás főtitkár, minden szombatra részletes jelentést kért a nyomozásról, a hangulatról, a kulákokról, a határsávról, mindenről.

Na, ugye, hogy Kóti Bálinttal keverték néhány hétig a politikát! Mára meg?

Ritkán, mondjuk, évente egyszer, ma is felkeres egy-két civil ruhás elvtárs megérdeklődni, hogy viselkednek a kiszabadultak. Megnyugtatom őket, aztán magamat is, mert ilyenkor azért egy kicsit újraélem azokat a napokat...

1950 húsvétjára kívül-belől kimeszelem a házat, fehér és napsugaras minden, a székes út mentén is leng már a barka. Szedni kéne, gondolom, de a cipőmet megfogja a tocsogós, nyakig sárosan érek le anyukáékhoz.

5.

Amíg élt, sokszor elmondtam Bálint bácsinak, csak nekem is akadna már valami munka, elmennék takarítónak vagy boltosnak! Az nagyon jó volna, boltosnak lenni.

Huszonnégy év távlatából is előttem áll a Homok utcai bolt Halason: Néni, kérem, tessék nekem cukrot adni!

A kisasszonyok összecsapják a kezüket: Jaj, nézd már, Emili, milyen csacska kislány! De édes. Ha lesz pénzed, kicsikém, kapsz cukrot, egy rézfillérért négy szem apró cukrot.

Mikola törvényesen falu, boltja meg nincs. Meg kell alakítani, elvtársak, a földművesszövetkezetet, megteremteni a szocialista kereskedelmet. Ez nem olyan lesz, mint a Hangya szövetkezet, nem olyan, mint a régi boltok! Téged meg, Veronka, ha tényleg boltos akarsz lenni, akkor iskolára küldünk.

Előbb lekáderezzük az elvtársnőt!

Ennyi ember előtt?

Hová való? Van vagyonuk? Mivel foglalkoznak a szülei? Mennyi földjük volt 1945 előtt?

Kérdeznek, kérdeznek, de mikor káderezneknek?

Hallott már Sztálin elvtársról?

Ő szabadította ránk az orosz katonákat.

A Szovjetunióról mit tud?

Micsurint a nagy paradicsommal.

Magának mit hozott a felszabadulás?

Az MNDSZ-t, minden között az a legjobb.

Mi akar lenni az elvtársnő?

Boltos.

Ahhoz nem kell iskola, elküldjük ügyvezetői tanfolyamra.

Engem!? Sírva fakadok.

Hallod, Vince, ez már nem inasság, szövetkezeti ügyvezetői iskola! Nem is tudjuk, micsoda.

Kérek egy jegyet Pálfára!

Pálfa. Pálfa? Biztos, hogy Pálfa? Ilyen nincs!

Csak nem tettek bolonddá, olyan helyre küldenek, ami nincs is a térképen!? Itt a neve írógéppel is!

Aha, megvan, megváltozott a neve, mint Vargakápolna-Mikolának!

Grófi kastélyban van az iskola, benne még a gróf, látok végre ilyet is. Rángatja a vállát, mint egy féleszű, és tényleg olyan csipkés bugyogó vagy mi van rajta, nagyon kotródik a lépcsőn lefelé, pakolják ki a kastélyból. Súrolunk, takarítunk, meszelünk, iskolát csinálunk.

Mi a párt?

Proletariátus.

Este zseblámpát gyújtok a takaró alatt, és ismételgetem: pro-le-ta-ri-á-tus, prolet-a-riátus.

Közösen megyünk a faluba termelőszövetkezetet szervezni.

Ha még egyszer ide jösztök, paprikást főzünk az egész iskolából, takarodjatok, az anyátokba az istent! Pedig ha Rákosi elvtárs mondja a szövetkezetet, akkor az biztos jó!

Dobó elvtársnőnek ötven forint ösztöndíjat szavaztunk meg!

Elvtársak! Az öntudatos hallgató az ösztöndíját felajánlja békekölcsönbe!

„Kedves Vince! Tudatom, hogy jól vagyok. Sokat tanulunk. Gondolj rám erősen, én is azt teszem. Több levelet nem tudok írni, mert nincs pénzem bélyegre. Ölel feleséged, Veronka."

Ülünk a vécén, a barátnőm még eközben is beszél.

Az apja f... ennek az öreglánynak, nem összehozott a Bertóki Imrével, mert a kultúrműsoron együtt ültünk. Ez mindenütt b... szimatol!

Zubog a víz, valaki kihallgatott, Margitnak vége.

Dobó elvtársnő, menjen a tanáriba!

Azért hívattuk az elvtársnőt, hogy gyakoroljon önkritikát, mert súlyosan szidalmazta szemináriumvezetőjét, Temes elvtársnőt.

Én!?

Ez az önkritika a gyónásnál is rosszabb, ez kötelező, ha nem gyakorolok önkritikát, rossz kommunista vagyok. De hogy szidalmaztam volna én súlyosan, én nem szoktam káromkodni, otthon azt se lehet kimondani, hogy fene.

Ne makacskodjon, Dobó elvtársnő, tanú van rá, hogy maga Temes elvtársnő édesapjának egy bizonyos testrészét emlegette!

Nem is ismerem az édesapját! Hogy jön ez ide, mért mondom ezt? Sírni kell. Hogy én Temes elvtársnő apja izéjét? Hogy tőlem ilyen szavakat!?

Dobó elvtársnő, elfeledkezik a párthűségről, nem gyakorol önkritikát?

Mi lenne, ha rámondanám, ha elvállalnám? Ha ezek a feddhetetlen, öntudatos elvtársak ezt akarják, rosszabbak, mint a papok, ilyet azok sem csináltak, a gyónásban, amit nem tettem, azt nem kellett mondani! Összeszakad bennem minden.

Én hű akarok lenni a párthoz, ne kényszerítsenek, én hű akarok lenni...

Dobó elvtársnő nem öntudatos kommunista, mert nem gyakorol önkritikát. Örüljön, hogy nem távolítjuk el az iskoláról!

Nincs már nekem itt helyem, a szégyent görnyedten viselem, alig várom, hogy kiteljen az idő, szabaduljak tőlük.

Vince, én kilépek a pártból! Én igazságos, becsületes akarok lenni, ezek meg rá akartak venni, hogy ne legyek az. Ők jobban ismerik a pártot, mégis ezt csinálják!? Megingattak bennem mindent.

Néhány ilyen elvtársért elvethetem a pártot? Se kinn, se benn nem vagyok, mint az ablakfa.

Épp egy évre Bálint bácsi halálára szövetkezeti ügyvivő vagyok. Héttagú bizottság, öttagú felügyelő bizottság, de valakit mindig le kell váltani, mert nem akarja, hogy kimeszeljünk a boltban, vagy tapasszunk, vagy megcsináljuk az ablakot, mert az üzlet úgysem a miénk.

Akkor vasárnap találkozunk! Ki hoz fűrészt? Meszet ki tud?

Nappal, éjjel járok Halasra, Szegedre biciklivel, gyalog, nem tudunk jól csinálni semmit, mégis van már kisbolt, nagybolt, trafik, kocsma, baromfi-felvásárló, hét bolt a semmiből.

Mennyi a bevétel?

Elérte már a kétezer forintot? Akkor veszünk egy kenyérvágó kést!

Földművesszövetkezetek Pénzügyi Értesítője: „Súlyos fegyelemsértés történt Mikolán, határozat és engedély nélkül hozzányúltak a szövetkezeti kasszához."

Ezt érdemlem? Hát a szocialista kereskedelem meglehet kenyérvágó kés nélkül!?

Mialatt iskolán voltam, tagnak választottak az akkor alakuló tanács első végrehajtó bizottságába. Van nap, hogy kétszer is összerántanak bennünket: Kinek adjunk korpautalványt? Hogy legyen akkor a beszolgáltatás? Lesunyt pillantások, mindenki hallgat. Csak nem lehet így, ha más nem, szólok én!

Lám, mit tesz az iskola!

Pedig semmit nem tudok, csak mondom, amit érzek, ami bennem van, bízok, mint bak a szarvában.

Városi vendég jön: Elvtársak, a járási tanács Bódi Szilvesztert állásából felfüggeszti, és sikkasztás alapos gyanúja miatt ellene eljárást foganatosít. (Megtanulom én valaha ezt a szép, csillag pontosságú beszédet?) Bódi helyett Dobó Vincéné elvtársat javasoljuk irodavezetőnek, vébé-tag is, választást sem kell tartani.

Irodavezető? Nézi a szamár a templomlépcsőt, hej, de magas! Van nekem ez a dunnám, amiből állandóan dűl a toll. Igaz, hogy riasztó nekem ez az iroda, de van két hét próbaidő, amíg nem küldenek el, tudok hát venni egy új tokot, talán még cihát is a dunnára, mert itt hétszáz forint fizetést mondanak, nem háromszázat. A dunna rávisz a vállalkozásra.

Ne féljen, elvtársnő, az induláshoz elég a tiszta kéz és a józan paraszti ész!

Akik a cukorjegyet adják, akkor azoknak én... azok az én beosztottjaim!?

Legyen szigorú, kemény, az államhatalom az elvtársnő oldalán áll!

Harmadnapra összehívom az irodát. Ha megpróbálnak becsapni, ha összejátszanak, ha szabotázs történik, a vétkes internálva lesz! Sikerült, elmondtam. A nagy félsznek fele is sok, de csak kevesebb az egésznél. Bizodalmam csak a magamfajta mezőőrökben van, róluk tudom, becsületből is elvégzik a munkát.

Kovács Veron!? Nem eszi az meg itt a karácsonyi szilvát, mit akar, nálunk volt napszámos, hallom át az ajtón.

Sírva fogadom a járási tanács elnökét. Bedő elvtárs, csak karácsonyig, legalább addig ne küldjenek el!

Mikolán sem csorbulhat a párt ügye, a nők ügye, érti az elvtársnő!?

Egy hét múlva értesítenek, hogy tanácstitkár vagyok. 1951. július elsejétől, valójában másodikától, hétfőtől pedig én vagyok a mikolai községi tanács elnöke. Ez barackmag, nem körte, elharapni lehetetlen. Nemhogy nem akarom megtanulni, de akárhogy akarom, akkor sem tudom! Igaz, előttem Túriné is megcsinálta, és az is csak napszámos volt. Ha hozzálátok, ha éjt nappallá teszek, ha... Veron, Veron, nagy a szemed, akárhogy akarod, nem megy, olyan nagy dolog ez!

Elnök elvtársnő, aktája van.

Mim van?

Az akta az, amit valahonnan írnak.

Pitymallik, mohos a szemem, de a szám még motyog: hatodik paragrafus, harmadik bekezdés. Ez itt visszahivatkozik a... Mi az, hogy visszahivatkozik? A ceruza kiszalad a papírról, a könyvre bukik a fejem. Folytasd, Veron, folytasd, ha nem tanulod meg, elzavarnak, tényleg azoknak lesz igazuk! Folytasd, Veron.

Szabó Józsi bácsi az elnökhelyettes. Korábban Görbeden volt járlatvezető, utána hivatalsegéd, most elnökhelyettes. Kóti Bálint gyilkosának keresésében kapott egy vagy két nagy terjedelmű pofont, azóta mindenkitől fél: kiszimatolja, mikor jönnek a járástól, megyétől, bárki idegen: Azt a szent Isten van az égben! mondja, és eltűnik, elmenekül.

Elvtársnő, az országnak minden szem gabonára szüksége van. Tudjuk, teljesítették a tervet, akkor is meg kell próbálni marékszám gyűjteni. Hívják össze a tanácstagokat, párosával járják végig a házakat, mit tudnak még felajánlani. Zsákot vigyenek, este nyolcra teherautót kértünk, tudják, ez mit jelent.

Azt a szent Isten van az égben! Nem kell énmellém senki, tudom én a járást! Adjon egy zsákot, Veronka, indulok is.

Már a teherautón szerénykedik a négy zsák, Józsi bácsi még sehol. Hát hol lehet ennyi ideig? Este kilenckor hazavánszorgunk, csak reggel találkozom vele.

Várta a kocsi, mennyit gyűjtött, Józsi bácsi?

Semmit sem.

Ugyan, ne mondja már!

Azt a szent Isten van az égben, nem adtak. Én kértem, de nem adtak, éppen egy szemet sem.

Mégis, maga az elnökhelyettes, hát hogy lehet ez!?

Akkor sem adtak, akárhogy figuráztam.

Eltelik négy hét. Tudja, Veronka, mért nem adtak nekem akkor? Ahogy innen kimentem, beültem a kultúr udvarán abba a nagy feneketlen hordóba, és addig ki sem másztam, míg sötét nem lett az irodán. Nem bírok könyörögni, hogy adjanak, mikor nincs.

Irigylem a hordóját. Segítsen legalább hozzászólást szervezni, másutt ezt csinálják, nem lehet több néma tanácsülés.

Szabó Gábor jó szótehetségű, őt ráhajlíthatnánk.

Jön is Szabó Gábor: Vállalom, de nem akarnám elvéteni az ének hangját, nem írnátok nekem le, Veronka?

Küldöm másnap a levélkét: „Kedves Gábor bácsi! Ahogy megbeszéltük, kérem, a beszámoló után szóljon hozzá, és mondja el, hogy...”

Eljön Gábor bácsi ideje: Elvtársak, szóljanak hozzá! Szabó Gábor rögtön jelentkezik. Feláll, felveszi a papírt, és olvassa: Kedves Gábor bácsi! Ahogy megbeszéltük, kérem, a beszámoló után szóljon hozzá, és mondja el, hogy...

Jó, hogy Vince rendesen megásta a tanácsháza alapját.

Dobó elvtársnő elnöki iskolára megy Budapestre! Ha akasztani vinnének oda, annak is örülnék, oly régi a mátkaságom a fővárossal. Harmadik osztályos lehettem, igen, harmadikos...

...Csendet, csendet, minden osztály figyeljen! Az iskola kirándulást rendez Budapestre. Utazás, szállás, minden együtt öt pengő. Kérdezzétek meg otthon, kit engednek el a szülei.

Magyarország fővárosa öt pengő. Említsem egyáltalán? Minek nekem ez a Budapest, mit tudnék csinálni benne? Halas is van olyan, ha ott nincsenek is annyira egyben a házak, és Halas pénzt sem kér. Azért a székesfőváros csak nagyobb, és van ott egy folyó meg hegy, több hegy. Bitó Klári majd látja, én meg nem!

Elmégy, lányom, te is, ne félj! Lejárod a rokonságot, teszünk mi is hozzá, összegyűlik az, hamiskodik apuka, én meg, hogy higgyem, hunyt szemmel ráhajlok a kezére.

Budapestre, Veronkám, Budapestre? Ötven fillért adok, de ugye elmondod majd?

Jó dolgotok van, hallod. Engem a háború vitt fel, katonaként láttam, ti meg csak kapjátok a pöndölyt, oszt mentek. Nesze húsz fillér!

Négy pengő nyolcvan áll csomóban, amikor a betegség leterít. Anyuka fut Ágas Ilus néniért, ő meg a hátamra üti az egyetlen tojást, poharat borít rá, huzigálja keresztbe-kasba, amíg jobb oldalon a lapockámnál el nem fakad a sárgája. No, a tüdejének van baja! Karácsonyi lepedőbe kell forgatni, az segít.

Honnan vegyek én karácsonyi lepedőt? Elrémül anyuka, mintha szárnyas csikót kellene fognia. Karácsony böjtjén ő is berakja az asztal alá a baltát, néhány cső kukoricát, az abroszt, a mosogatóruhát, de kinek van éven át őrizhető törölközője, lepedője? A karácsonyi baltával kell elkenni a pokolkelést, a karácsonyi abroszban jobban kél a kenyér.

Hogy ennyire köhög, ki kellene a torkát tisztítani, gyere, Ilon, adok néked karácsonyi kenyérhéjat.

Hiszen a nyálam sem tudom nyelni, meg akarnak ölni, anyuka, megölnek? Sírás közben billen velem az ágy, feszt röpködök, zuhanok, alig vagyok a földön. Amint tudom, motyogom: drága Istenem, mindenható Szűz Mária, Szent Antal, ne haljak meg, amíg meg nem járom Budapestet, csak azt éljem meg. Istenem!

Budapest tartotta meg bennem az életet, miatta éltem túl a torokgyíkot? Talán. Eljutni nem tudtam, az egész iskolában hat gyereknek jött össze a pénze, elmaradt az utazás. Ezért gondoltam én, amikor mondták az elnöki iskolát, ha belebukok is, megéri, mert látom a Dunát, látom a székesfővárost.

Felszállunk a személyvonatra, már Kecskemétet is elhagytuk, és még mindig megyünk. Nem tévedtünk el? A tetejében még jön az eső, az ég alján egyre nagyobb a borulás.

Ákoskám, bogaram, nézd csak, mit mutat neked a nagymama: ott vannak a hegyek, azok már a budai hegyek!

Tudom, mondja, és máris fordul el az ablaktól Ákoska, én meg csak nézek. Hegy lenne, nem borulás?

Házba jár be a vonat. A füstnek van belőle útja fenn is, alig kaparja a torkom. Minket a Hűvösvölgybe visznek, ott az iskola. Vihetnek akárhová, csak a villamosablakon csüngök. Mi nép, és hogy sietnek! Valami baj lehet, talán tűz, de nem szólok, csak észreveszi valaki.

6.

Ezt is szégyellem, apám halálát.

Én rácsodálkozom Budapestre, ő meg betegeskedik. Ahol a sutó megnyomorította a lábát, ott még a háború előtt elgennyedt, azóta állandóan folyik. Fekély. És még az asztma is kínozza.

Hazaérek Pestről, azzal fogad a férjem, hogy baj van, a papa már egy hete részeg, mindig téged mond, téged akar látni.

Megérkezik anyám is. Nem lehet apátokkal bírni, állandóan kötözködik.

Ne bántsátok, nem olyan azért ő! Reggel megnézem.

Jaj, miért halasztom! Ezért büntet az álom? Újból tanulom a biciklit, lépten-nyomon életleneket puffanok. Aztán apuka tartja, taszítja a nagy német biciklit, biccenései összeráznak, éppúgy húzza a lábát, mint rendesen, sántán az álom sem segít. A kínlódás gyöngyöket ver a homlokára, a válla is félrecsúszik: magad, lányom, szolgád úgyse nem lesz!

Tanyánk udvara a ház falánál kezdi a futást, és a kerítésnél csendesedik meg, lejtőjén futok én is a biciklivel. Kanyarodni? Fékezni? Neki a kerítésnek! Kiterülök. Na még egyszer! Megint. Bicikli? Kerítés? Ki bírja tovább? Fut az udvar, fut a hatalmas gép, a váz alatt meg ott fityegek én. Vigyázat, jövök! Farkasszemet néz a kormány szarvával a vécé, behunyom a szemem, recseg a hitvány deszka, beérkeztem.

Menj, lányom, hozz egy pakli sárgakabátost!

Nem biciklin, biciklivel megyek: legtöbbször tolom. Keskeny gyalogösvény, mellette kocsiút, kerékvágás, bakhát: vagy tudsz egyenesen menni, vagy zsumisz bele! Kész leesés. Hát még ha a tengeri vagy napraforgó mögül kibukkan valaki! Se kerülni nem tudok, se leszállni, se leesni szándékkal magamnak.

Éppen úgy sántítok, mint apuka.

Nekem mostohaanyám volt, lányom, nem törődött velem, nem vitt orvoshoz, nyomorék maradtam.

Tudom, hogy álmodom, ezért haragszom. Mibe kerülne ennek az álomnak, ha édesanyát, ha jó lábat adna neki, ha szaladna mellettem, ha örülne velem?

Ekkor rikolt rám Zoltai tekintetes asszony, a hárpai doktorné. Miért loptad el az ezüst teáskannát? Hová dugtad, te barom?

Anyuka, én ezt nem bírom! Kapálok, mindent csinálok, csak ne kelljen tovább szolgálni.

Menekülök, pörög a lábam a pedálon, mégsem jutok előbbre.

Elloptad a tojást is, tegnap nyolc volt, ma csak hét!

Anyuka, tessék tojást adni, mert mindig azt mondja, ellopom!

Fahasábokat dobál utánam tekintetes Zoltainé. Kapkodom a fejem, és üvöltöm: nem loptam, esküszöm, nem loptam, tekintetes asszony!

Szalad a bicikli mellett, és üvölt: Te barom, te birka! Annyira fejletlen vagy, hogy azt sem tudod, hogy elvtársnő, és nem tekintetes asszony!? És most szemből dobálja a hasábfákat.

Gyalogösvény, kocsiút, kerékvágás, bakhát. És apuka nincs sehol.

Apuka ezen az éjjelen felakasztja magát.

Ha nem sajnálkozok magamon, hogy milyen átszállásokkal, mennyi törődéssel, gyaloglással értem haza, ha még este rohanok az én beteg apámhoz, hiszen hat kilométer, mindössze hat kilométer, ha rohanok hozzá a tanyára, talán a puszta meglátás is segít rajta, talán akkor nem kellene mentegetőznöm, talán akkor nem billeg át az álomba.

Drága apukám, de jó lett volna neked egy pici jót élni, legalább egyszer ehettél volna a hasaddal egyet, legalább még két-három évet éltél volna, amíg lerakjuk az alapokat, legalább addig, hogy látnád!

Sok ügye-baja, nyomorúsága meg az ital vitte el Felakasztotta magát, mert nagyon megtört ember volt, mert nagyon sokat szenvedett. Ivott, de anyámat nem verte meg soha, állítom, hogy nagyon jó ember volt.

1947. Jönnek, apuka, ezek a falujárók, városi munkások, én vezetem őket a tanyák közt.

Menj, lányom, mindenkit ismerj meg!

Mindig odahúzódok, mindig elmondom neki, mit láttam, hallottam, mi van. Jó úton haladsz, lányom!

Anyám nagyhitű asszony, mindig nagyon hajtja magát. A többet csak úgy tudja elképzelni, hogy többet dolgozunk, de ezt már fizikailag sem bírni, három-négy órát aludni kell, ő ezért is haragszik. Mennyi, de mennyi földet kubikolunk el holdvilágnál! Nappal is, éjjel is, meddig lehet ezt bírni? Anyuka csendesen emlegeti a testvéreimet. Ha nem hal el mind a négy, ha marad belőlük, mennyit dolgoznának már!

Nyomorék apám mosolya mindig kéznél, anyámé után kutatni kell az emlékekben. Téli este, öt óra, gyűlnek hozzánk a lányok, legények. Ilonka néni, citeráljon már nekünk, tamburáljon, na!

Anyuka kéreti magát. Nem tudom én a nektek valókat! Mondani sem tudom, foksz vagy micsoda.

Előénekeljük, figyelje, így megy! Dúdoljuk, ő meg leciterálja. Nem a kezét nézi, hanem bennünket, ránk szól: nem kell olyan közel táncolni!

Nemcsak tánc van a csutriban, hanem találós kérdés, zálogosdi, fiúverseny: ki az erősebb? Sorba megyünk a házakon, ne csak egy helyen fogyjon a petró, mert este kilencig két hétre való is elmegy. Ha engedik, úgy táncolunk éjfélig, mint a világ.

Ilyenkor anyuka nem szégyelli a mosolygást...

Drága apám, nem is volt az élete olyan, ami szép, ami jó lett volna. Amikor pénzt árult, amikor eladta azt a pici két mázsa gabonát, mindig hozott tíz fillér áru cukrot, hozott a lányának.

Nem sokszor vert meg. Ha a lovat nem jó helyre pányváztam, megrakott nagyon, azt hittem, agyonüt. Meg a dinnyék! Akkor még a Honvéd-telepen laktunk, Kecskeméten. Valamiképp vett egy fél kocsi dinnyét. Ők elmentek pénzért vályogot vetni, engem meg bezártak, hogy ne csámborogjak el. Simogattam a dinnyéket. Enyém dinnye, ez az apukáé, ez az anyukáé! Aztán elővettem a legkisebbik kést, és belefúrtam. Ez sárga, ez nem jó. Ez is sárga, ezt is félretesszük. Haladtam sorban, és leforgattam őket, majd megérnek.

A kapu zárva, de Tuci kutya tudja, hol nem jó a léc, elbillenti, én meg utána egy dinnyével. Kezit csókolom, apuka, hoztam reggelit!

Hát te! Hol jöttél ki?

Ahol a Tuci!

Jól van, kislányom, szeretgetnek a szavukkal. Apuka lehúzza a kezéről a sarat, gyerünk tényleg reggelizni, a gyerek is csak éhes. Megyünk kézen fogva, a gang bejáratánál apuka észreveszi a dinnyék csordogáló levét.

Ez meg mi!? Odaugrik, forgatja őket. Mennyit adtam azért a dinnyéért, meddig elég lett volna! Agyonütöm ezt a kölyköt!

Biztos megteszi! Rohanok, ahogy a lelkem bírja, be a meggyfasumár közé. Ám a keze befér utánam. Én fogom a kerítést, ő meg a kezem, és húz, húz kifelé. Most már kiszakad! Zsupsz.

Mégis szerettem utána is.

Mivel apuka nagyothall, meg a lába is rossz, nem járt iskolába, nem tud írni, olvasni.

Jól van, kislányom, most elkezded az iskolát, és kezdem veled én is, együtt fogunk tanulni.

Micsoda boldogság mutogatni neki a betűket. Mire én odajutok, ő is leírja a nevét, és az újságot is elbetűzi.

Éjfélekig dolgozik. Ül a pándli egyik oldalán, én a másikon. Ő suszterkedik, én meg hangosan olvasok az ötös lámpánál. Olyan könyvet hozzál, lányom, amiben Mátyás király van, vagy Szent István!

Tanyai Újság egyszer van egy héten, arra a pénzt kiszorítják, és abból az utolsó betűig mindent el kell olvasnom neki. Ő közbe káromkodik, mit akarnak már megint, mit csinálnak!?

Ha egy gazda borral fizet, eliszogatja. Gyere, kislányom, daloljunk! Endre báró tanyája ide látszik, meg valamilyen nyárfája, nagyon hosszú strófa. Endre báró lányába beleszeret egy betyár, a báró elüldözi a lányát, mert gazdag vőt akar. Aztán felakasztják a betyárlegényt, tizenhat szél gatyáját fújja a szél.

Dalolunk. Nem akar az ökörcsorda legelni.

Nem messze van ide Kismargita.

Bár alig hall, mégis jól dalol apuka. Dalolgatunk, olvasunk, anyuka meg fekszik. Aztán apám meséli a régi dolgokat, olyan jó, hogy így tárgyal velem.

Amikor apukáék otthagyják a városi nyomort a falusi szegénységért, azzal fogadják őket: ez a nyomorék is itt akar megélni!? Kilenc év után hívják őket először lakodalomba, majd disznótorba. Jöjjön, Veszter bácsi, üljön ide, daloljunk!

Rögtön a fő helyre teszik, mert a lakodalmakba olcsón csinálja a cipőket, csizmákat. Becsületes embernek tartják. Ha jönnek a csendőrök, szólnak, vigyázz, Veszter, alighanem feljelentettek! Ilyenkor eldug mindent, a pándlit letakarja. Régi az már, nem dolgozom! Vizsga nélkül, írástudatlanul nem is kaphat cipészi engedélyt.

Ahogy átszalad rajtunk a front, mondja, hogy eredj, lányom, kérj a DÉFOSZ-ban nekem is, magadnak is igazolást, hogy mehessünk dolgozni.

Az ajtón piros betűs tábla: Szabadság! Belépek, köszönök, jó napot.

Eredj ki, húgom, olvasd el, mi van kiírva.

Láttam.

Menj csak, nézd meg még egyszer!

Szabadság!

Itt csak így köszönhetsz!

A fene ezeket a kommunistákat! Hallgassa már, apuka, hogy kitoltak velem.

Nem egyformák ők sem, nem kell azért elítélni mindet.

Családunkban nem volt még vöröskatona sem, apuka valahogy mégis közelebb áll ehhez az igazsághoz, iskola nélkül is érzi az igazi valóságot, amit most már értünk. Az ő énje azt diktálja, nem igaz, amit az urak mondanak, becsapják a szegény embert. Ha olvasok a katekizmusból vagy a Bibliából, leállít. Hát a papoknak mennyi birtokuk, vagyonuk van? Mért nem osztják el? Nem akarnak a mennyországba jutni?

Szereti, ha felmondom neki a leckét, de ha a hittan jön, rám szól, hagyd, nem érdekel, mondd a történelmet!

Olvasom Csodatevő Szent Jánost. Milyen jó lenne, ha megszaporodna a kenyér, igaz lehetett ez, apuka?

Ugyan, lányom, ilyen marhaságot csak a papok írnak össze, ezeknek te ne higgy!

Okos ember lett volna, nagyon értelmes, okos ember, ha lehetett volna iskolája. Végtelen becsületes és igazságos is. Például: szilva van, szép szemű duráncai szilva a szomszéd szőlőjében. Átmegyek, szedek a fa alól, de apró nyomaim ottmaradnak. Ha megtudom, hogy a máséba megint belépsz, egy szem szilvát is elveszel, levágom a kezed!

Vagy: napszámba megyek. Becsülettel dolgozz, lányom, akkor máskor is elhívnak. Ha elfáradsz is, dolgozz pontosan, akkor úgy beszélnek rólad, hogy rendes, becsületes, dolgos ember. Jegyezd meg, a szegény embernek az adott szó: törvény. A becsületet nem szabad elveszteni, mert más nincs, az a legfontosabb, vigyázz, mert a Csillagbörtönben mindenkinek van egy téglája! Őt egyszer becsukták, talán mert az adót nem fizette. Az az öt nap, lányom, olyan megalázó, olyan utolsó dolog volt, ne kerüljön oda soha senki!

Sajnál a nehéz munka miatt: csak olyan tehetségünk lenne, lányom, hogy valamilyen inasnak, varrónak adhatnánk!

Varró! Ennél tovább álmodni sem mer: Azt a ruhát még meg lehet foltozni, hogy lesz így belőled varró!? Ennél tovább nem gondol, arra sem, hogy nem szeretek varrni.

Apuka, megalakul itt a földművesszövetkezet, elmennék boltosnak.

Hallod, ezt jól kitaláltad, legalább nem kell más földjében kínlódnod!

Ügyvezető, irodavezető, tanácstitkár, tanácselnök, apuka úgy van ezekkel, mint a madaras ember, szótlan, mozdulatlan figyel, nehogy elrebbenjen a madár.

Engem mindig pártol. Ha valahová kéretőzök, el kell végezni egy csomó munkát, aztán mehetek. Csináld, lányom, gyorsan, aztán csak menj abba a moziba! Mikor indulok, szomorúan megjegyzi: Nem is tudom elképzelni, hogy mi az!

Büszkélkedett velem. A görbedi kultúrház háború előtt vendéglő volt, ott ülésezett a kisgazdapárt. Mentünk a templomba, és láttuk, vannak olyan negyvenen, közöttük Gépes Szabó Feri, aki mindig nagyon olcsó bért akart adni.

Irénke, menjünk az udvar felől, ott nem lehet rendőr, olyan kíváncsi vagyok! Gyere, mintha a vécére tartanánk.

Gábor Pali bácsi hangját halljuk. Határozzunk: akinek öt holdja van, többet nem vásárolhat, mert elfoglalja magát, és nem jön napszámba!

Én három holdban szabnám meg!

Vitatkoztak, hogyan akadályozzák meg a bérek felsrófolását.

Nem mentünk templomba, apuka, kihallgattuk a kisgazdákat!

Aki szegényebbje jött a cipőért, leültette: hallja csak, ez a bitang lány kihallgatta Gábor Paliékat, kifundálta, hogy fognak össze a nagygazdák a szegények ellen!

Szeretett. Az volt a szavajárása: lányom gyere! Na, gyere, lányom, daloljunk! Gyere, lányom, gyorsan levágjuk ezt a búzát, kalács lesz belőle! Utána engem már nem kellett biztatni, ha az én apám nyomorékon ennyire csinálja, nekem még inkább kell segíteni.

Anyuka is féltett meg védett, de azért úgy soha nem mondta, hogy kislányom, úgy hívott, hogy Veron.

A fene egye meg a papot, aki Veront keresztelt, ilyen nincs is!

Nem lehet urazni, nem foglak kényeztetni.

Méheséknél mért van, hogy kislányom meg Zsófika?

Azok gazdagok, ők kimutathatják a szeretetüket!

Egyszer apuka is rászól, mért nem szereted te ezt a lányt?

Bánásban se érződjön jobb, nem szabad a gyereket úgy szeretni, hogy tudja is, akkor nem jól nevelődik!

Apuka mégis mondja: na, lányom! Ennek én mérhetetlenül örülök, kilesem a gondolatát is. Mossa a kezét? Viszem a kéztörlőt. Veszi le a csizmát? Viszem a kutyát.

Így voltunk mi ketten. Nekem nem kellett kiabálnom, megértett ő akkor is, ha csak a hátam látta, nem a szám járását.

Meghalt apám, kérem, intézkedjen a tisztelendő a temetéséről.

Gondolom, tudja elnök elvtársnő az egyház álláspontját, öngyilkosnak nem adhatunk helyet a temetőben.

Csak kívül?

A kerítés mellett. A templom előtt elbúcsúztatom, mást nem tehetek.

Mindenszentek idején a temetőből kidobálnak minden elhervadt koszorút, gazt, átdobálják őket a kerítésen, rá az árokbeli sírokra, apám sírjára.

7.

Elnök elvtársnő, tessék megnézni a kuláklistát, ezt az öt nevet kihúztuk róla! mondja Frank József adócsoportvezető, egyike a régi uraknak.

Szívem szerint sok nevet kihúznék én is, más is lenne, ha én húzom ki, vagy a párttal együtt húzzuk ki, de innen kihalni sem lehet, nemhogy kihúzni. Ezek a régi urak mégis megpróbálják!

Majd holnap megbeszéljük, felelem, hogy időt nyerjek, mert érzem, be akarnak csapni. Régen is ezekből az emberekből állt az adócsoport, most is, és guba a gubával cimborál! Olyannak kedveznének, akit a legnagyobbakhoz sorolunk, aki azt kiabálja: ne adjatok nyolcvan fillér napszámot, mert eljön hetvenért is, vagy éhen döglik!

Hogy lehet az, kérdem aztán tőlük, hogy Varga Jánosnak meg Bigors Gáspárnak egyforma a beszolgáltatása? Vargának felényi a földje, napszámosa sem volt soha, most mégis egyenlők, hát hogy van ez?

Így adja a föld aranykoronája! Náája! húzza el meg csapja fel ostorként a szó végét Frank József. Kék szemének csak a fenekén látni, minek szólok abba, amihez nem értek.

Hát több földnek nem több az aranykoronája? kérdem.

Nem biztos, hogy több! Ha van valakinek tíz hold öt aranykoronás földje, annak ugye ötven aranykorona értékű a birtoka, ugyanannyi, mint akinek csak öt holdja van a tíz aranykoronásból.

De a Varga meg a Bigors földje egyforma!

Kérem, a birtokok becslését és minőségi osztályba sorolását a helyszínelési felügyelőségek végezték, és az adó a kataszteri tiszta jövedelem minden aranykoronája után 4 kilogramm búza vagy annak az ára!

Most még úgy sem értem, és maga ezt akarja. Becsapott, és most megint becsapna. Ha huszonnégy órán belül nem igazítja helyre ezt az ügyet, feljelentem!

Kimondtam! Ha nem csapott be, nincs mit kiigazítani, ha becsapott, biztos kijavítja, mert akármilyen butának is tart, tudja a hűségem, és fél, nagyon fél az ávósoktól.

Izzadnak a komák, öt begyűjtési dolgozó hányja kezét, lábát.

Tényleg tévedés történt, elnök elvtársnő, apró hiba. A sok szám között könnyen... szóval ez egy... egy hiba, amit sikerült közösen felfedni...

Közösen? Felfedni?? Még a szavaik is eltérnek a miénktől, így forgatni, tördelni sem tudja egy parasztember a kezét, bármennyire szégyenkezzék is. Hogy Frank József a bíróság előtt mit csinál, azt nem tudom, mert egy hónap múlva az ellenőr kikurkász ellene valamit, és lecsukják.

Megint Mikola! A gyilkos kulákok famíliájába tartozott Frank József is, legyen éber az elvtársnő, magát ilyen emberek veszik körül.

Gyilkos falu!

Így marad köztünk Kóti Bálint. Velünk van, meg ellenünk. Meggyilkolásakor, 1950-ben hatvan kulák van a faluban. Nagy ez a merítés, nincs ennyi családnak huszonöt holdja vagy öt

hold szőlője, ráírják a listára a szegényebbeket is, mert nem úgy áll a rendszerhez vagy valamelyik vezetőhöz, ahogy kell. Vagyoni, szerelmi, rossz szomszédsági törlesztés miatt is kulák lesz több ember. Orbán István is azért ütötte le 1949-ben biciklipumpával Bálint bácsit, mert, fene tudja, miért, kulákká nyilvánította őket.

Ám a java a gyilkosság után következik, a meglevő hatvanhoz még kétszer ennyi család begyűjtési ívére írják rá a nagy, piros K-betűt, kineveznek kuláknak még százhúsz családot. Tudom, Rákosi elvtárs nem így intézné, de mindenki ki akar tenni magáért, ő mond egy szót, a következő még többet szeretne, még jobbat, hozzátesz hát egy kicsit, az utána jövő is, mind srófolja, mind túlteljesíti, mégis szégyenkeznie kell, mert soha nem elég.

Ötvenegy áprilisában jövök a tanácshoz, és akkor már minden hatodik család kulák.

Júniusban megkapjuk ezt a lakást, három szoba, folyosó, kiskonyha, fürdőszoba, nagy térség. Az egyik szobában krumpli van meg cékla, ide öntjük, a sarokba, a gabonát is, amit a férjem a gépnél keres. A másik szobát átadjuk a tanácsnak, kulcsa a gazdálkodási előadónál, itt vannak az elhurcolt kulákok ingóságai, tepsitől a dunnáig minden.

Persze nincs a koszosnak semmi, a másét használja! mondják. Hát nem használjuk! Illetve, szóval valahonnan bekerül egy sezlon, azt használjuk. Nem is annyira használjuk, kinn áll a folyosón, ha anyuka bejön a tanyáról, ott alhat. Hányszor fordul ez elő? Az én lelkiismeretem mégis lidérccel álmodik a sezlon miatt.

Beköltözésünk után Vince belép a szövetkezeti csoportba, a Petőfibe, amit még Kóti Bálint bácsi szervezett a Kossuthtal együtt. Az övékben tizenketten vannak 18 holdra, Kossuth reménysége alatt hatan húzódnak. Takács Bálint leadott húsz holdja minden vagyonuk. Egytől egyig nincstelen emberek, életében más keze-lába volt mind, sosem volt gondja, mit tegyen, mert a gazda mondta neki. Most a teendőt nem elvégzik, vitatják. Vince elnöke is írástudatlan, ha valamit eladnak, hozza szatyorban a pénzt, ennyit kaptam, mondja, és kiosztja. Két nap múlva meg kéri vissza, mert nem lett volna szabad kiadni. Háromannyian vannak, mint a volt gazda családja, de felére se jutnak, nevetésre azért telik. Az elnökük, hogy mutasson valakinek, kezébe veszi az újságot. Micsoda nagy szerencsétlenség! sopánkodik. Sietnek Vincéék látni, hát a fordítva tartott újságban ott áll fejjel lefelé egy teherautó, amit azonnal kimentenek a bajból.

Vincével ezek a mi legelső éveink a nem-szerelemmel összekerülve is szépek. Szép az akarás, az iparkodás, hogy ő mindent megcsinál, amit meg tud fogni, összetart bennünket a szegénység, a fészekrakás sok apró öröme, az összetámaszkodás biztonsága.

Tényleg vigyázz ezekkel az urakkal, Veronka, le ne csukjanak. Tudom, te olyat úgysem csinálsz, azért figyelj, mert ők tudják, hogy melyik ajtó merre nyílik. Olvasd azt a paragrafust vagy mit, majd jössz dolgozni utána.

Ha így segít, az neki is jó, több lesz a pénz, tudunk még egy darab ruhát venni, mindkettőnknek jobb lesz. Ebben is találkozik a véleményünk.

Csak ne menne minden olyan görcsösen! Az emberek a gallérjuknak sem hisznek, a jótól is félnek, például a traktort nem akarják beengedni a faluba.

Minek az a nagy gép ide? Csak letapossa a földet, hogy teremni sem fog!

A porba dugott fejeket tapossa le! kiabálja a görbedi gépállomás vezetője. Nem a termést félti egyik sem, hanem a munkáját, három napig elpiszmoghat egy lóval azon, amit mi egy délután rendben hagyunk!

Igaza lehet, mert hogy megy ez a cséplés is! Három cséplőgépe van az állomásnak két falura. Egy géphez tizennyolc ember kell, de százötvenkettő jelentkezik munkásnak, polyvásnak, etetőnek, kévehányónak, zsákolónak, mindegy, minek. Hogy válogassunk? Összehívok mindenkit kihirdetni, megmagyarázni a névsort. Még az asszonyok is kiabálnak.

Összejátszik Horgas Béla, neki földje is van!

Kétgyerekes, hogy került be; jó lenne megnézni!

Ennek a negyvennek szebb a pofája, mint az enyém?

Villával veri szét a fejed az én uram, csak tudja meg!

Jaj, idegen meg ne hallja már ezt a beszédet, úgyis annyira kényes ez a cséplés! Hogy ne tartson Péter-Páltól Szent Istvánig, hogy kevesebb élet vesszen kárba, utasításba teszik, kötelező helyreállítani minden cséplőgépet, aki csak késik is: szabotál! Szabotál akkor is, ha nagy a szemveszteség, az nem mentség, hogy harminc-negyven éves a gép.

A veszteség is mutatja, Dobó elvtársnő, hogy maguknál az a gépes kulákfamília ellensége a rendszernek! Csalnak, lopnak, ott károsítják az államot, ahol tudják!

Ne így tessék már mondani, hisz mindig a sarkában az ellenőr, hogy tudna csalni!?

Én ezt nem mondanám olyan biztosan, Dobó elvtársnő!

Mikolára vezényelnek egy kulákot a világ végéről, Hódmezővásárhelyről. Mire idedöcörög, széthullik a gép, de hajnalban kezdenie kellene a cséplést a Papmajorban.

Halló, az elnök elvtárssal szeretne beszélni Dobó Vincéné Mikoláról! Bedő elvtárs, kérem, nem tud indulni a vásárhelyi gép, széthullott az úton a szalmarázója. Szét-hul-lott! Mért szabotálnánk? Honnan tudjam én azt, Bedő elvtárs, hogy belement a döccenőbe vagy kikerülte? Értettem, leellenőrzöm!

Mit értek én a cséplőgéphez? Annyit látok, hogy itt is szétnyílt, ott is szétnyílt, öreg, mint a nagyanyám.

Ide figyeljen, jóember, mondom neki. Vigyázzon magára, mert olyan községben van, ahol már nagy problémák voltak. Itt különös figyelemmel vannak mindenre, itt ne is próbáljon szabotálni, itt maga csépeljen!

Látom az izzadását, de szabadkozni nem engedem, eljövök. Mit tud csinálni azzal a széthasadt fával?

Csikósékat keresik az államvédelmisek.

Elvtársak, tavaly megbénult az ember, ha elrejtett is valamit, már biztos elfogyott!

Ah, politikai képzetlenség! A basaparasztnak a bőre alatt is pénz van, maguk mégis odahúznak, elvtársnő, az egész vezetés!

Mind így kezel, már az arcán ott a vélemény: szegény ember gyereke az elnöknő, húz is hozzánk, de félreviszik a megbélyegzettek, akik gyilkoltak, meg a szerbekkel bratyiztak.

Másnap egy államvédelmis tiszt kiküld mindenkit az irodából, aztán nemhogy kérdez, de szinte vallat a kulákokról, kérdéseiben is benne, hogy bízik bennem, mint kutyában a nyúl.

Otthon meg Vince esik nekem: Beül oda, az anyjába az istent! Nincs őneki felesége, mért nem ül azzal!?

Neki is gyanús vagyok? Tudhatná, hogy az életem becsületes úton megy, nem karrierből, nem azért, mert valakinek vagy valakivel... ez tényleg ennek a társadalmi rendszernek köszönhető!

Mikolára látogat Dobi elvtárs! Hat autóval jönnek, fekete kocsikkal, megnézni a Petőfi tsz-t.

Kié ez a rakás malac? kérdi Dobi elvtárs.

A csoporté.

Megyünk tovább, ott van Túri Gáspár magánólja, benne vagy öt süldő, olyan mindegyik, mint a vakart hal.

Hát ezek a szép malacok?

Az enyémek!

Szóval azok a gibercsek a csoporté, ez meg az enyém. Fordulnak is a fekete autók.

Egy hét múlva nagy kabáttal jön Vince haza, nagyon szorítja. Mi van a kabátodban? kérdem.

Malac. Nem tudnak fizetni, de már döglenek is a malacok, felit már elástuk. Mindenki viszi, ezt az egyet hazahoztam.

Ugyan mán, ezt a kopasz malacot, feje sincs, csak hasa! Kínálgatom, semmi nem kell neki, ami van. Nem élhetős.

Ne kínlódj vele, hozok holnap is egyet.

Ne hozd ide, hát mit csinálunk vele? Nézd már, a lekváros kenyeremből eszik! Jól nézünk ki, ha ezen kell tartani!

Rendben lesz már, megtanul rajta enni.

Feljelentik Zöldit, hogy feketén levágott egy 35 kilós malacot. Hogy tudjam megmondani, hogy nézzék el neki, mert öt gyereke van, mert süketnéma? Félő ilyet gondolni is, megkapom, hogy összejátszom, feljelentenek engem is.

Azért, Jóska, a beszolgáltatástól nem lehet elvonni egy szopós malacot sem, mondom a kománknak. Igazság van abban, amit Rákosi elvtárs mond, hogy szocialista jövőnk építését meg kell alapozni, mert alap az nincs, minden tönkrement, mindent elvittek a németek.

Meg az oroszok, Veronkám, az oroszok, ők viszik el a húst is, a lisztet is!

Biztos visznek, ott is háború volt, és mégiscsak ők győztek, de hoznak is, adnak is! Ha a másik győz, akkor mi lenne, arra gondoltál?

Csak egy kicsit másként menne ez a beszolgáltatás, hogy legalább a rendőrök ne... Félek tőlük. Ha bejönnek az elnöki szobába, nekem ki kell menni, tartozunk nekik annyival, hogy nekik mindent szabad. Ők aztán ott benn vagy foglalkoznak valakivel, vagy csak felfekszenek az asztalra.

Hozzák a rendőrök Saliga Szilvesztert. Szabotálás miatt három napig mossa a folyosót a tanácsházán. Milyen büszke ember, milyen krekk, nyolcvan holdra sem kellene ilyennek lenni, most egy csöppet letörik a szarvát!

Azért ezt nem lehet csinálni, borzolódik a férjem. Mi dolog az, hogy Saliga Szilveszterrel a folyosót mosatják?

Te nem dolgoztál náluk, Vince, ott a napszám napszám volt, ha kint nem láttál, benn adtak munkát. Hogy gyaloglással se teljen az idő, ott kellett a folyosón aludni.

Dolgoztassák, de ne alázzák meg!

És ők? Este mézesmázoskodtak, hogy keljek fel hajnali kettőkor kenyeret sütni, hogy aztán mehessek a többivel együtt dolgozni. Felbéreltek öt fillérrel többért embereket, hogy hajtsák azt a napszámost!

Így volt akkor mindenütt.

És a fia - Veszter? Az meg hajnalban ránk nyitott, melyiktek mellé bújhatok oda?

Jó lett volna a gazda komának odabújni!

Ne félj, Dobó Julis eligazította: a Riskához bújhatsz, az épp most sárlik!

Csúszik Saliga Szilveszter a tanácsháza kövén a felmosóronggyal, már a nadrágja is vizes. A fene a dolgát, akárhogy Saliga Szilveszter, ezt a gúnyt űzni vele csak nem való, nem emberi dolog! Akkorák már a kivetések, mindennap lehetne a nem teljesítőkből takarítót fogni. Van egy alap, hogy egy hold után mennyi a beadás, és aki kulák, annál ezt kell háromszorozni vagy ötszörözni. Ez már túlzás, esik meg a szívem, mert képes vagyok megszeretni azokat is, akiknél szolgáltam, különösen, ha látni bennük az igyekezetet. Na, Saliga messze esik ettől. Mossa csak, érezze egyszer ő is, milyen a rongypiaci sarokban lenni! Tudom, ez sem igazságos, de nem árt, ha a szájízében marad, milyen borzalmas volt annak a nagyon szegénynek.

Jó napot, elnök elvtársnő! Jó napot, elnök elvtársnő, mondogatja most, de engem nem csap be, emlékszem, amikor félig süttették a kenyeret, mert ha kovászos marad, nem annyira fogyós, megfájdul tőle az ember gyomra. És akkor süttetett az öregasszony, amikor még két egész kenyér volt, penészes kenyér: együnk csak mindig penészest!

Megcsinálták, hogy a krumplilevesbe belefőzték azt a fene tudja, hány éves molyos húst, amitől a tetején a zsír minden cseppjében egy-egy kukac úszott. Olyan hányinger fogott el, hogy nem tudtam enni, ám a férfiak, akik ott permeteztek, megették volna a kukacos húst is, de azt sem látták, mert csak madzagon lógatták bele, és kivették, hogy többször használják.

Amikor nekem azt mondja Saliga Szilveszter, hogy elnök elvtársnő, kérem tisztelettel, már nem tudok többet fizetni, akkor nekem eszembe jut az is, mit kiabált 1950-ben: Megette a fene ezt a rendszert, ha ilyen kerül ide főjegyzőnek, nekem Kovács Veron a napszámosom volt! Most nem mondja, hogy Kovács Veron, hanem elnök elvtársnő, kérem tisztelettel.

Nézze, én nem tehetek semmit!

Nem beszélünk a napszámról, soha nem beszélünk a voltról, csak én azt mondom, hogy nem tehetek semmit. Mikor most megtalálják nála az elrejtett húst, és behozzák a tanácsházára, nem állom meg szó nélkül. Szégyellje magát, Veszter bácsi, szégyellje! Sok embernek nincs mit enni, maga meg elássa a húst.

Az ő helyében én tényleg szégyellném magam.

Helyi ismeretem, emberismeretem alapján én mindig a velem beszélő helyébe képzelem magam, mérlegelem, hogy én mit tennék, mondanék, ha én volnék ott az asztal túlsó oldalán. Evvel élek, ha nehéz is elképzelnem magam egy kulák vagy hozzátartozója helyében. Meg is ijedek, amikor mondják:

Mi lesz, Veronka, ha titokban levágom a disznót?

És ha csak annyit ásnék el, amennyi a vetéshez kell, és nagyon biztos helyre?

Sehogy sem bírom, át kell adni Hegedűséknek vagy tíz holdat, de mi lesz, ha kitudódik?

Most ne úgy mondd, mint az elnök, hanem aki hozzánk is járt napszámba!

Mit tudjak felelni? És mi lesz, ha elárulja, hogy velem megbeszélte?

Vasárnapra vesznek nekem egy fél kiló húst a városon, Halason. Állok a lábasnál, bejön a rendőrparancsnok, szaglászik: birkahús? Valami fekete birka?? Úgy érzem, birka! mondja, és felemeli a födőt. Az én lakásomon az én lábasom fedelét! Hát milyen vezetője vagyok én ennek a falunak, hogy bárki belekapcáskodhat az életembe? Miért kell ezt tűrni? Attól már ellenség vagyok, mert nő lévén nem tudok velük inni, velük káromkodni?

Tényleg előadódik, hogy valahol levágnak egy bárányt, és hoznak belőle a tanácselnöknek: Veronka, egyenek már egy kis jót Vincével!

Hogy gondolják, micsoda dolog ez!? Feljelentem magukat. És van, akit feljelentek. Nem a birkáért, hanem mert mindenben olyan szemtelen a rendszerrel. Nem velem: a rendszerrel! Valaki felgyújtja a tsz szérűjét. Igen, itt élnek az elhurcoltak, lecsukottak maradványai, családjai. Tudom, nem angyal mindenki. Tudom.

Megyek az irodába, vérfolt a padlón, a falon! Hallom a szomszéd szobában a dulakodást, benyitok, ott ráncigálják az epilepsziás Ludányi Pistát. Előállították, mert a vályú közel van a kúthoz.

Haragszom én is Ludányira, mert az adóját, beszolgáltatását sosem teljesíti, de ahogy cimbálja a két rendőr, ahogy elvágódik, ahogy habzik a szája, forog a szeme, ahogy belerúgnak, úgy érzem, belém esik a kórság énbelém is.

Jaj, ne csinálják már!

Egy húron pendül ezzel a piszkos gazemberrel!?

Jó, lehet, hogy gazember, de ennyire nem az! Ötlépésnyire lehetek, mégis azt kiáltom: eresszenek, és kirohanok.

Miért, miért kell ezt így csinálni? Rákosi elvtárs ezt biztosan nem tudja! Hol van ő innen!?

Éjszaka is járják a rendőrök a határt, és a megadott tanyákra bemennek beszélgetni. Vacsoráznak, bort kapnak, aztán kiböki a gazda, hogy a szomszéd mit mondott, hogy disznót vágott, hogy talán fegyvere is van. Vagy csak annyit mond, hogy pökhendi, hogy basaparaszt, mert szebb a termése vagy épp a felesége. Ha jó a vacsora, biztos igaza van.

Mondják, Cugos Horváth Gézára ráverik a rendőrök az ablakot, hogy kolbászos rántottát ennének.

Nincs se kolbász, se tojás!

Majd mi megkeressük! Tíz perc múlva leszólnak a padlásról, jöjjön csak fel, és kivágnak elé egy rongyba csavart tiszta új pisztolyt.

Piszkok! Emberek vagytok ti!? És nekik ugrik.

Kötözd meg! Aztán vacsora helyett jegyzőkönyv készül. Írd alá!

Nem írom!

Két hét múlva halált kér rá az ügyész megátalkodott tagadása és hivatalos személy elleni erőszak miatt.

Az utolsó szó jogán magamnak nem kérek semmit. De ha megölnek vagy lecsuknak, öregapámat, anyámat, feleségemet ki tartja el? Bűnösnek nem érzem magam, ha nem vádolnak hamisan, nem akartam volna a hatóságot lelőkni a padlásról.

A Népköztársaság nevében! Tizenöt év. Belenyugszik?

Ha együtt töltjük!

Hogyhogy együtt!?

Ne egyes cellába tegyenek, többen legyünk.

Tegye előre a kezét! Arra menjen! Na, hallja, maga jól kib... ezzel a bíróval, hebegni se tudott, mikor mondta, hogy vele szeretne ülni.

Szeretne a franc! Krumplit ásni, azt szeretnék.

Hivatal után nekünk is kell menni társadalmi munkában krumplit ásni. Vágjuk a kapát, emeljük, összeesik mellettünk Cserhát Ilus néni, de Vitéz Gáspár bácsi is fel van akaszkodva a kapára, csak a nyele tartja.

Nem ettem, Veronkám, két napja kenyeret sem, mondja az öreg nagyon csendesen.

Magánál mennyi pénz van? kérdem Szabó Józsi bácsit, a helyettesemet. Adjuk össze, osszuk rájuk, vegyenek, egyenek valamit.

Forgatja Gáspár bácsi a hét forintot, amit a kezébe nyomunk. Jegyre van a kenyér, Veronka, nekünk meg nincs jegyünk, mondja, és nyújtja vissza a pénzt. Nem tudom, miért, másnap az irodán felírom a naptáramba: Vitéz Gáspár bácsinak adni akartunk 7 forintot. 1952. szeptember 28. van.

Gyóntató pappá változtat az idő. Naponta elsírják az emberek titkos problémájukat, mondják a betegséget, az asszonnyal való erkölcsi életet, mindent. Azért is mondják, hogy elengedjem a fizetni valót, de ezt nem lehet, csak biztatni lehet: tartsunk ki!

Feljelentett, Veronka, a rendőr, mert a tehéntrágya ott van a tanyaudvaron!

Ne firtassa ezt, ha ellenszegül, abból nem lesz jó. Inkább egy kicsit több munkával söpörje azt az udvart, söpörje föl, a fene egye meg! Ne csináljon semmi olyasmit, hogy annak a rendőrnek oka legyen bármire. Vállaljon most egy kicsit többet, és meglátja, előbb-utóbb jobb lesz magának és a családjának is.

Jól csinálom? Ez lenne az agitáció? Mert visszahallom, hogy elmondja: Jól kibeszéltük magunkat az elnökasszonnyal. Ő sem tud, szegény, mit csinálni, felette is úr a törvény!

Ha én is az erdő felől állnék, csak dühöngene: a fene a pofáját, hogy leszidott meg lekulákozott!

Nézze, én nem tehetek róla, hogy rajta van a kuláklistán, amikor idejöttem, akkor is rajta volt. Hogy ennek mi a sora, hogy magának csak három hold örökföldje van, de az apjának volt egy cséplőgépe, és ez jogos vagy nem jogos, hiába vitatjuk, a listán rajta van, ezt tudomásul kell venni. Ha én magát kihúzom, együtt megyünk a börtönbe, mert összejátszottunk. Nem jobb, ha mégis tűr egy kicsit?

Járom a tanyákat. Mutassa meg azt a kamrát, azt is mondja meg, ha elrejtette a kukoricaszárba, nem mondom tovább. Értse meg, tudni kell, van-e még elrejtve, vagy csakugyan nincs?

B... meg a csillaghajtó úristen! Tettem el egy kicsit. Tettem. De gondoljon bele, mi lenne, ha ezt is elvinnék?

Nem szólok, tudomásul veszem, elfordulok. Nem kivétel ő, nem titkol el sok mázsát, és ott a három gyerek, meg a jószága is dögrovásón.

Máshol: oda kell adni, nincs mese! Ha sírnak, akkor is, mert ismerem én a nyomorukat, de a furfangjukat is. Városi embert úgy vezetnek félre, ahogy akarnak. Ebből lesz a még nagyobb összetűzés, a még nagyobb bosszú. Ahol az embereket ütik meg térdepeltetik meg pörzsölik, ott előbb becsapnak valakit, aztán ő visszaüt. Görbeden, Ötfán férfi az elnök, ők nagyon vakon csinálják: végrehajtani, mindent bele!

Álljon féllábra, üvöltik arra a parasztra, de a megaláztatás mire jó, hová visz?

Belelovalja magát sok falusi elnök a tervkölcsönbe, a békekölcsönbe is. Tolja le a nadrágját! A gatyáját is! Alágyújtják a gyufát, úgy kérdik: lejegyzi az ötezret, vagy nem jegyzi le!?

Aztán a fizetéskor mi lesz? Akkor máglyát gyújtanak alá?

Ezt azért mégsem kellene engedni, Bedő elvtárs!

Veronka, nem egyformák az emberek! feleli fáradtan a járási elnök.

Járjuk a tanyákat, hetente három-négy napot az emberek között töltünk.

Az Isten áldja meg, Veronka, mi lesz velünk meg a gyerekekkel? A szövetkezet nem fizet, nincs mit ennünk!

Várunk valamicske élelmiszert, Rózsika, szalonnát, egyebet, ha megkapjuk, magukat nem hagyjuk ki az osztásból.

És Janika kap cipőt karácsonyra? Ugye adnak neki?

Viszem a listát, megyek a járáshoz kéregetni.

Mit akar ez a kulákközség!?

Ezerháromszáz család nem mind kulák!

Aki kérkedik, annak adni kell, aki sír, attól venni kell! Mikola feszt sír: okos a paraszt!

Van furfang, rákényszerült mindig, ha élni akart, de hogy okos? 1950-ben tizenegy kulák vagyonát kobozták el, a leltárban egyetlen könyv sem szerepel.

Balláék, maguk mért nem teljesítik a beadást?

Nem elég, hogy elvitték az uram, írmagját is vennék!?

Hagyja már, anyuka! Veronka néni, édesapámról nem tud valamit? Velünk nem közölnek egy szót sem, onnan még holttest sem kerül haza!

Hitem, hitem, ne szakadjon, mindétig sudarasodjon!

Miénk a dió, hogy miénk is maradjon, védeni kell magunkat a kutya szerb ellen! Nagy munka kezdődik végig a jugoszláv határon: kubikolnak, föld alatti beton valamiket építenek, mondják, nem tank, de repülő is be tud oda menni. Két éven át fizet az építkezés Mikolának, a határ menti faluk lakosainak, kulákoknak, mindenkinek, sokan itt keresik meg a beszolgáltatásra valót. Szegény az ország, szegény a nép, de inkább ne vágjon senki disznót, ne lakjon jól egyszer sem, csak akadályozzuk meg őket, ne engedjük, hogy a szerbek legyilkoljanak mindenkit, védjük magunkat!

Hétfő, járási elnöki értekezlet. Büszkélkedek:

Elvtársak! Mikolán a lakosság jó hozzáállásával a búzabeszolgáltatás után teljesítettük a kukoricabeadást is!

Amit Dobó elvtársnő elmondott, az szép és jó, de azt a laza tervet, amit ők kaptak, egy kulákközségnek játszva kell teljesíteni!

„Tárgy: tervmódosítás. A beszolgáltatási tervek felülvizsgálata során Mikola község beszolgáltatási tervét az alábbiak szerint módosítottuk:

búza 630 mázsa helyett 698 mázsa,
kukorica 1400 mázsa helyett 1480 mázsa.”

Ez már nem megy, Bedő elvtárs, több termény nincs a községben!

Honnan tudja, hogy nincs?

Nem termett.

Fogja magát, hívjon be minden tanácstagot, és menjenek ki a házakhoz, a határ a csillagos ég!

Éhen halnak a gyerekek, Veronka, ha még egy marékkal elvisztek!

Nem kenyérnek, vetni sem marad. Jövőre mi lesz? Itt szocialista rendszer lesz, Miska bácsi. Tudja maga, hogy mit jelent ez? (Pontosan én sem tudom.) Nem azért kérünk, mert magát tönkre akarjuk tenni, hanem hogy előbbre jussunk. Hogy a mezőgazdaság fejlődjön, ahhoz az alapot kell lerakni, arra a szakajtó búzára is óriási szükség van most!

Hagyjatok engem!

Magának gyerekei vannak, akik most tanulhatnak, még orvos is lehet belőlük.

Az kéne épp, orvos!

Mondom tovább, mondja ő is, végül belefárad. Nem bánom, egy szakajtóval! Elviszitek most?

Persze! Lássák a következő helyen, hogy ehun, ni!

Mért kell nekem ezt csinálni, sírom el magam a járási elnöknek.

Ha maga nem csinálja, elvtársnő, képesek valami kulákot választani elnöknek, ijeszt rám.

Ötvennégy embernek van adóhátraléka, a járás húsz embere behoz tőlük a sótartótól kezdve a varrótűig mindent. Rádiót, borprést megértem, de a törött fülű bögrét!? Ám ők a nagyok, a járásiak, ők tudják!

Mikolán a tanácselnök együtt sír a kulákokkal!

Csak azt mondom, minek megnyúzni, nekik is élni kell, be lehet tartani a törvényt emberséggel is. A mi tanácsi dolgozóinkkal meg tudom értetni, hogy teljesítsük a tervet, de se pofozkodás, se lopás! Azért aki a padláson kolbászt lát, tör belőle, és megeszi. Éhes mindenki.

Adja azt a gabonát! Hozza be azt a terményt! Ez megy kifelé, befelé meg inkább megálljt kell mondani, visszahúzni, nehogy megpofozzanak valakit, vagy elhozzák az utolsó falat kenyerét. Még a párton belül is így kell politizálni.

Szagos Gyürkinek most is két lova meg tehene van, és amikor a lovát bérbe adja, kizsákmányol vele engemet! Hogy engedhetjük ezt? kérdi Csáki bácsi.

Igaza van, Rákosi elvtárs is így mondaná, dicsérem.

Akkor mért nem jelentitek fel? Vigyék el őtet is, a jószágokat meg...

Erre nincs törvény, Csáki bácsi! Vegyük el a lovát, és adjuk magának vagy másnak? Ő elszedné magától, de mi már különbek vagyunk náluk!

És milyen nehéz tényleg különbnek lenni.

„1952. október 8. Értesítjük a községi tanácsot, hogy a falu villamosítási tervbe *Mikola* községet is előjegyeztük. A végleges tervben aszerint soroljuk a községet, hogy hány fogyasztót gyűjtenek össze. A munkák elkezdéséhez legalább húsz fogyasztóra van szükség.”

Úgy gondolják, hogy itt nálunk is rendes villany égne? Létezik ennyi karó meg drót? Elkezdjük a szervezést.

Villanyt!? Elmenjetek innen, még leégünk miattatok!

Nézd, Veronka, írj be egy égőt a színbe, de több nem kell, ennyit megengedek, ha már községi érdek.

Tizennégy jelentkező. Tizenkilenc! Megvan, állíthatják a karókat!

Eljönnek a zárszámadások, dúl-fúl, káromkodik Vince:

Szar ez, nem tökkáposzta! Még nekünk kell fizetni kétszáz forintot, annyit vetettek ki mindenkire. Ezért dolgoztam nyolc hónapon át?

Mégis ez a helyes út, Rákosi elvtárs is ezt mondja, ezt kell csinálni.

Szarral ő se tudna piros tojást festeni!

Bemegyek a szövetkezetbe. Máskor nekem szóljanak, ha fizetni kell, ne Vincének, majd én összeszedem valahogy a pénzt.

Erre nem lesz szükség, mert Vince kibújik, elmegy a vasúthoz dolgozni. Pályamunkás, de nagyon lobog, mert azt mondja neki a felügyelő, ha megtanulja a kocsikezelést, iskolára küldik.

Előrehaladok én is! Meglátod, itt már előrehaladok, mondja többször is.

Megint gyilkos falu, kulákfalu: Bilgeris Béres Istvánnál két disznót találnak elásva. Ember ez? Hát mért nem adja oda, hogy a boltban is lehessen kapni? Mért falazza be, amikor ott rohad, penészedik? Mért nem érti, hogy öt év múlva meglesz az az alap, és akkor már mindenkinek jó lesz, mért nem érti ezt?

Tudjuk mi, hogy éhezik az a városi munkás, mert itt is éhezik egy csomó ember. Zsírozó sincs, zsírt tilos faluban eladni, mégis kisírok három ládával, és igazságosan kimérjük. Ha egy gyereknél kevesebb van, negyed kiló, ha több, akkor fél kiló jár annak, akinek nincs földje.

Hallom, Dobó elvtársnő, hogy maguk elvonják a munkásosztálytól a zsírt! A falu önellátó, maga mégis nekik güzül, ezért pártfegyelmi jár!

Nekem ott helyben lemegy a nap. Én, aki mindent úgy csinálok, ahogy a párt kéri, én a vádlottak padján!? Fegyelmi? Nem eszem, nem alszom, csak sírok. Sírok, ha szólnak, sírok, ha kérdeznek, sírok, ha hallgatnak.

Olyan büntetést kell kiszabni, elvtársak, hogy abból mások is okuljanak!

Nem javaslom a fegyelmit, láthatjátok, hogy Dobó elvtársnő politikailag képzetlen. Nem azért csinálta, hogy ártson, csak nem érti, meg kell tanítani politizálni.

Most meg azért bőgök, mert butának néznek. Mindegy, könyveljék el így, hogy nem büntetnek meg, az jó, és tudom én, amit tudok!

Otthon se nincs nyugalom. Alföldiné, a megyei pártbizottság nagyon szabadszájú munkatársa vagy tíz percen át ordibálja, hogy márpedig a csoportokat meg kell erősíteni, a kollektív mezőgazdaságé a jövő!

Kinek mondja ezt, nekem meg a párttitkárnak? Akinek egy kis földje, megélhetősége van, az úgysem lép be. Láthatja a gondolataimat, mert még inkább nekem támad:

Az atyaúristenit, Dobó elvtársnő, hogy akarsz te agitálni, mikor a férjed otthagyta a szövetkezetet? Őt sem tudod meggyőzni! Oda kell hatnod, hogy feltétlenül hagyja ott a vasutat, nem maradhat ott, az ő pártmegbízatása a szövetkezet!

Hagyd ott, Vince, a vasutat, már a pártbizottságnak is az a véleménye, meg ez az ésszerű is, különben hogy beszéljek erről?

Nem hagyom én a vasutat, nem én, inkább kilépek a pártból! Ki olyan hülye, hogy lemond a jó állásáról? Te vakon követnéd, amit mondanak. Itt már nekem jó helyem van, tanulhatok is!

Mégis ez kéne, gyere át, Vince, a csoportba! folytatom a rávaló napon. Nekem is hátrányom, hogy elmentél. Párttag is vagy, tudod, mindjárt ránk mondják, hogy vizet prédikálunk!

Te engem csak a szövetkezetbe tudsz küldeni, mikor itt már haladhatnék!

Jó. És én mit csináljak? kérdem egy hét múlva. Rendben, otthagyom a tanácsot, elmegyek én a szövetkezetbe, hogy ne szóljanak meg miattad, de a pártból azért ne lépjünk ki, onnan azért ne!

Ha meg nem lépsz ki, nem maradsz meg, hogy ne ezt a rühes szövetkezetet hajtsad!

Azt is meg kell erősíteni.

Mért én erősítsem, nincs nekem egy borozda földem sem! Azzal mért erősödik, hogy én odamegyek? Az kell, hogy egy névvel több legyen? Menjen más is, mért mindig én!?

Így megy heteken át. De szabad ennyire lelkiismeretesnek, öntudatosnak lenni? Hány ember viszi úgy a párt ügyét, hogy a családját nem állítja sorompóba? A vasútnál már dicsérik, már lelkesedik, ott haladhatna. De akkor hogy mondom a többieknek, hogy lépjenek be?

1953 elején egyszerre három szövetkezet alakul, a Dózsa, a Béke, a Dúskalász, hatvankét család, félezer hold. Jelentjük, továbbjelentik, büszkék vagyunk, az emberek üres zsebbel, padlással várják, jobb lesz-e, mert a beszolgáltatást már nem bírták. Vince talán az egyetlen, akit nem a beszolgáltatás ugrasztott be.

Miattad kellett belépnem, mert ha már a párt mondja, biztos jó, Rákosi is majd megtudná, ha idejönne!

Rákosi elvtárs azért csinálja, hogy később jó legyen. Most kínlódás van, beszolgáltatás, nyomor is, de azt a tyúkot nem lehet megenni, amelyik holnap az aranytojást tojja!

Az istenit annak a tyúknak! Áruld már el, hol van az a tyúk?!

8.

Torkunkon a száznyolcvan piros K betű. Több a sok gyerekes szegény ember közte, mint a gazdag, de a haragszom rád vagy a törlesztés a gyilkosságért megbélyegezte őket. Még a nyakasabbja is csak otthon, sötétben mer rágondolni: igazságtalanság ez a nyakló nélküli kulákozás! Saliga Szilveszterrel és társaival szemben is igazságtalan?

Kijátszották a törvényt, elvtársnő! Tanácselnökként közrejátszott abban, hogy Csuti Kovács, ez a volt pálinkafőzdés ne kerüljön fel a kuláklistára! Tudnia kellett, hogy nincs rajta, mégsem jelentette! Kamrájában meg most is ott a fél disznó meg a két zsák liszt!

Csuti Kovács szomszédjában kapáltam. Katona Tóth Pista volt neki a fenéktörlő jobbkeze, bent ment a főző, csöpögött a pénz, ők meg a napon henteregtek, majd Katona Pista tótágast állt nekünk, napszámosoknak, és úgy kiabálta: nekem a gazdám ezért is fizet!

A kulákok közül százötven biztos szegényebb volt, mint Csuti Kovács, ő mégis kifürdötte magát a listáról. Igaz, tőle elvették a főzőt, a többinek pedig megmaradt a vagyona, a földje. Erre a nagy listára felférne, de azért, mert fél disznója meg két zsák lisztje van!? Mi is levágtuk a lekváros disznót, nekünk is van lisztünk, akkor hát én is rovott múltú vagyok? Pedig mennyire örültem, hogy ebben a társadalmi rendszerben kezd egy kicsit jobban menni, ezek a pestiek meg azt mondják, hogy fél disznó! Kimegyek, megnézem Csutiékat!

Mondom aztán a helyettesemnek: Józsi bácsi, eddig se szaporítottam a listát, eztán se fogom, nem veszem fel Csutit! Nem lehet összehasonlítani az övét a mi helyzetünkkel, de biztos nincs annyija, hogy azzal holmi nagy kizsákmányolást csapjon.

Újabb fenyegetőzés, újabb szemle, újabb herce-hurca Csuti Kovácsék körül, de nem csuknak be miatta, fegyelmit sem adnak, igaz, nem is dicsérnek. A lista marad változatlan.

Nem haragszom a fenyegetőzés miatt ezekre a pestiekre. Nincs kinevelve, nem bírt ez a párt még embereket kinevelni, engem sem nevelt ki, én sem értem úgy, az a rendőr sem érti úgy, azt hiszi, ütni kell. Lehet, ő éppúgy szereti a pártot, mint én, és azért csinálja, amit csinál, hogy hamarabb legyen jó, mert most egy darabig rossznak kell lenni, meg kell alapozni a jövőt. Hogy az emberekkel nem jól bánunk, az azért fáj. Tévedés van ebben, ez nem a párttól indul el, hisz én sem bántom őket, mégis megvagyok. Aki nem tud hozzáférni az emberi oldalhoz, mert pökhendi, büszke, az majd kihullik.

Mondják rám is, a többi falusi vezetőre is, hogy ilyen buta, olyan buta. Valami okosságunk csak van: mi tudjuk, merre megy a világ, és hiszünk benne, miközben ők a nagy eszükkel csak evickélnek. Mégis hány esik le közülünk a lábáról! Torokszorító. Éppen a párttitkárunk is, K. Sándor, akit a felesége visz félre. Teleaggatja az egész lakást szentképekkel, feszületekkel, állandóan a templomban rostokol, a férje meg a mi igénket hirdeti. Nagy kertjük van, benne mák, az ólban tizenöt disznó. Enni a kigyomlált mákból kapnak, megdöglik mind.

Istentagadó, miattad ver bennünket az Isten!

Ha nem a templomot bújod, de a disznókkal törődsz, nem döglik meg egy sem!

Pörbe kerülnek velünk is, a kulákoktól eltranszferált kanca-hordókból ellopnak kettőt, abból csinál Sándor kádat magának. Leváltjuk, elmegy a faluból, nem soká halljuk, jehovák lettek. A katolikus vallásra Sándor haragszik, abban egyeznek, ő nem pártoskodik, de az asszony vallásához sem húznak, mindketten jehovának állnak.

V. Jóska sem sikerül jobban, hanyag ember és részeges. Iszik, berúg, és mezőőri segédlettel lelopja a padlásról a kolbászt. Illik ez? A kulákot károsítja, nem lehet ellene szólni. Végül heccből, a vadászpuskájával utána lő a járási titkár autójának, neki mindent lehet! A lövésért csak leváltják. Kevés a párttag, a titkárkodást senki sem vállalja, aki kevésbé húzódik, arra erőszakolják.

Fellélegezve olvassuk, hallgatjuk Nagy Imre dolgait, talán most már nem lesz ilyen feszült a helyzet. Másnap soron kívüli értekezletre hív bennünket a megyei tanács elnöke:

Elvtársak, mindnyájan tudjuk, hogy Nagy Imre elvtárs belépett a kormányba. Belépett vagy visszavették? hajlik hozzám a szomszéd elnök. Most már mindegy, figyeljünk. Ezzel kapcsolatban csak azt szeretném elmondani, tudomásunkra jutott, hogy a termelőszövetkezetek szervezésében túlzásokba estek, erőszakoskodtak. Nem fogjuk elnézni a községek hibáit, a helyi túlkapásokat! Vegye tudomásul mindenki, itt erőszakoskodni nem lehet, aki nem érti az idők szavát, veheti a kalapját!

Ilyen kurtán végződik az értekezlet! Tavaly állandóan azzal szekíroztak, az egész falu lépjen be a szövetkezetbe, mindenáron lépjen be, most meg rajtunk verik el a port? Alföldiné is mit ordibált? „Vagy belép a férjed a szövetkezetbe, vagy te nem lehetsz tanácselnök, Dobóné!” Szegény, madzagon rángatott Vince! Felül kell vizsgálni a kuláklistát, rehabilitálunk egy csomó embert, száznyolcvan helyett nagy hirtelen csak negyvenöt kulák van a faluban.

Elnök elvtársnő, Veronka néni! Jaj, nézze már, mért parádéznak ezek!? Honnan ez a sok szép sárga féderes kocsi?

Tülekedünk az ablaknál. Azt a szent Isten van az égben, ehol vonulnak ni a Nagy Imre huszárok! Tüntetünk, tüntetünk?

Ugyan már, Józsi bácsi, tüntetés, hová gondol?

Akkor mit kerülgetik itt a tanácsházát meg a templomot?

Sétakocsiznak!

Egyszerre mind, és egytől egyig csak a nagygazdák? Kuláklistás ez mind, azt a szent Isten van az égben!

És mekkora hanggal vannak! Sért ez is, de hogy a félelmem nehogy elkapják, hallgatok. Megint ezek kerülnek felül!? Ők biztos nem állnak meg, szóval nem tartják be a határt, ameddig minket tájékoztattak!

Gyűlés az Alkotmány téesz egyik tanyájában, fövünk ott vagy harmincan.

Most téesz, vagy nem téesz? Szükség van rá, vagy nincs? Azt mondjuk, amit tavaly, vagy mást!?

Felelek is, nem is, de nyújtom, mert amíg én beszélek, nem ők tüzelik egymást. Szabó Józsi bácsival éjfél előtt szabadulunk el a távoli tanyából. Beszélünk mindenről, de a szemünket nem vesszük le az éjféli ködben imbolygó olajfákról, mi lesz, ha elibénk kerülnek, ha nekünk esnek ezek az összeráncigált emberek? Józsi bácsira nem számíthatok, azt a szent Isten van az égben!

Feloszlik a Petőfi, Vincéék szövetkezete is, ám ő szégyell visszamenni a vasúthoz, elszegődik a villanyszerelőkhöz, így kerül ebbe a társaságba, az ivósok közé. Egy háznál, hát még tanyán nagy öröm, ha kigyúl a villany. Mindenütt nagy vacsorák, nem pohárral, demizsonnal kínálják őket, isznak is, amíg az ujjukkal elérik. Nem vigasztal, hogy saját pénz soha nem megy borra, épp elég a potya is. Úgy jön haza néha!...

Csak ne volnék tanácselnök! Nem nagy rang, mégis példát kellene mutatni, én meg csak szégyenkezem a férjem miatt. Mindenki látja, hogy be van rúgva, hallják, hogy beszél. Ütne inkább, de ne inna!

Hagyd ott, hagyd az árokban, mondja anyuka.

Hogy intsem akkor az embereket, hogy nem szétszaladni, nem elválni!? Sírni való már, ahogy az utcán jön.

Ne csináljuk ezt, Vince. Kénytelenek leszünk elválni, eredj, élj, ahogy tudsz, legalább engem hagyjál! Ezt érdemlem? Mért kell nekem ennyit sírni, szenvedni?

Essen belém a franc, amikor megfogom! Tényleg, mit szólnak az emberek? Ezzel megy el, aztán mikor együtt vannak, megint iszik. Egyedül sosem.

Felül kell vizsgálni a csonka kuláklistát is. Először negyedeltünk, száznyolcvanból meghagytunk negyvenötöt, most harmadolunk: marad tizenöt kulák. Ezek már tényleg az arra érdemesek, a leggazdagabbja, de most már könnyebb nekik, mint a száznyolcvannak volt, lehetetlent nem kell tőlük kérni.

És micsoda fordulat! Másfél éve sincs még, hogy sort álltak az emberek: ennyi föld adóját is képtelen vagyok fizetni, engedjék meg, Veronka, hogy felajánljam az államnak! Munkás, vasutas, rendőr is itt sorolt: kell a fenének a kert, engem ne zaklassanak adóval, beadással! Kétökrű József az örökségét sem volt hajlandó átvenni: inkább letagadom, hogy az apám volt, nekem föld nem kell!

Most ugyanazok az emberek ugyanúgy állnak előttünk:

Adják vissza a két holdamat, van tartalék föld, adják vissza, az enyém, jussom van rá!

Hát a hordóimat mikor adjátok vissza!?

Ki fogja nekem megtéríteni a dunnáimat, összes ágyi neműimet, amit elhurcoltatok!?

Az a ló hároméves volt, nem négy, és nem öt, hanem három, érted, Veronka!?

Attól, hogy itt a folyosón kiabál, nem leszünk okosabbak, jöjjön, üljön le. Gondolt arra, milyen jó, hogy már nincs rajta a listán? Örülök ennek én is, de amit magától elvittek, az nincs az én zsebemben, tudhatja, ezeket a holmikat, különösen a terményt, a jószágot innen elvitték.

A boronám az Alkotmányban van!

Lehet. Azoknak a proletároknak semmijük nem volt, magáét meg elvitték, lehet, hogy a boronája épp hozzájuk került.

Adják vissza, én megismerem!

Én csak egyik végrehajtója voltam a törvénynek, ahogy most annak is végrehajtója vagyok, hogy maga ne legyen rajta a kuláklistán, ennél többet nem tudok tenni. Gondolja meg, ebbe a mi napközinkbe vagy ötven helyről gyűlt a párna, paplan, dunna, sokat át is szabtak. Jó lenne, ha most elkezdenénk szétcibálni? Maga hogy tenne itt igazságot?

Értsen meg, elnök elvtársnő, alig maradt valamink, és a boronám biztos megismerem!

Megértem én magát, de maga is értse meg, most ezt kell végrehajtani, örüljön ennek, és ne ágáljon a boronájáért vagy bármiért. Jó, lehet, hogy majd kárpótolva lesz mindenki, de csak akkor, ha erre állami intézkedés lesz, én nem tudok magának nemhogy boronát, kispárnát sem adni. Nekem nyolcszáz forint a fizetésem, én ebből nem tudom kárpótolni magát.

Nem is azért mondtam, nem kell nekem a másé, Veronka erről tényleg nem tehet.

A másik nem fogadta ilyen megértéssel: Velem aztán jól kib..., a parasztnak mindig ez jár, a nagy büdös lóf...!

A harmadik fenyegetett: Majd én megmutatom!

Jön anyuka, körbenéz, figyel, figyel, de csak nagy sokára kérdi: nem vagy te terhes, Veron!?

Azt hiszem, az vagyok.

Csóválja a fejét, de nem szól. Én is csak gondolatban perlekedek vele: Maga mondta mindig, hogy a szerelem úri huncutság! Köztünk sincs olyan nagy szerelmi dolog, gyerek meg... hát anyukának hány gyereke volt?

Védeni akartalak, azért mondtam, hogy huncutság! (Ilyet persze anyuka soha ki nem ejtene, az érzéseit ő nem adja ki, hallgat most is, csak én játszom a szavaival.) Három éve mondod a gyereket, oszt éppen most?

Még nem haladt el az idő!

Nem is azért mondom.

Elhatározásunktól független nem lett eddig.

Nem üt Vince, vagy nem mondod?

Anyuka is tudja: annak a szerelmi életnek a leélése is milyen, amikor az egyik sír meg haragszik, a másik meg csak káromkodik, mert berúgott. Így nem jöhet létre. Elég ez, nem kell verés! Mikor úgy adódik, hogy na, talán jobb útra tér, nem iszik, a házaséletünk is úgy alakul. Ingadozón.

Mért nem hagytad ott, nem olyan utolsó az én lányom...

Nincs közöttünk égbekiáltó probléma, anyuka, csak az ivásprobléma.

Mondják, lehet orvosolni. Vidd be Kecskemétre, van ismerősöd!

Nem olyan megrögzött Vince, meg nem is vállalja az elvonókúrát. Cirkuszoljak? Menjek a rendőrségre?

A néma csatába vagy a tétlenségbe belefárad anyuka. Leül, magához húzza a tört diót, és a néma pör után megszólal hangosan: segítek! Hallgatunk megint. Bennem mintha tíz gyerek masírozna, dörömbölne.

Különbet érdemelnél, folytatja szótlan anyám.

Jókor mondja! Azt hiszi, nem lett volna, aki ebből a szerelmi nyomorból édes-örömest kiemel!? Akadnak vonzódások, ajánlatok, de ezeknél legyen nagyobb az ember esze!

Bíztam, hogy a te életed különb lesz az enyémnél!

Nem az? Mindenben az, egészen más, kivéve a szerelmet! Anyuka sem tudja, mi a testi-lelki szerelem, én sem.

Én ötven felé járok, te meg!

Ha elölről kezdeném, másként csinálnám.

Ezt tőlem hallottad, de én már tudom, hogy ismételni nem lehet, amit egyszer elszalasztottál, azután keresztet vethetsz.

Csináljam titokban? Olyan titok nincs, ami ki nem tudódik. Jobb a becsület, ezen ne bukjak el.

Miért adtalak hozzá?!

Kérdezze inkább: mért kényszerítetted, Veron, hogy otthagyja a vasutat, hogy beálljon abba a rühes szövetkezetbe, ami vele sem lett erősebb. Ezt kérdezze! Nélkülem nem került volna a borospohár közepébe, a villanyszerelőkhöz! Én vetettem vissza az életében, igen, én!

Anyuka feláll, lesöpri a kötényét, és hangosan kérdi: te kívántad valaha a Vince halálát?

Honnan vesz ilyet? csattanok rá. Árvát szüljek?

Legyen neki apja, jó apja, mondja anyám, és végigsimítja a levegőt a hasam előtt, aztán elmegy.

Gondoltam, igen, gondoltam a halálára, gyűlölöm, amikor undorítóan részeg, gyűlölöm! Meggyűlölni sosem tudtam, mindig megbocsátottam neki. Nem szerelemből, hanem hogy tönkretette a háború, mert tudom, min ment keresztül. Mi lenne vele, ha én is elhagynám? Ki szeretne egy ilyen embert? Itt vagyok én már áldozatnak, még egy ilyen úgysem lenne. Aztán meg ő szeret engem. Az első perctől mondogatja, neki milyen felesége van, hogy ránézni is jó, meg szorgalmas. Büszke, hogy ilyen asszonyt kapott.

De mért kérdezte anyuka a halálát? Hogy jutott az eszébe?

Másnap hoznak a tanácsra ötven kiló műtrágyát, ki vinné el? Ingyen van, csak a hatását akarjuk látni ezen a homokon.

Ez a fehér só lenne a műtrágya? Kiszárítja ez a növényt!

Már ne haragudj, Veronka, én nem engedem a földemre, még örökre elrontaná.

Próbának mondják, de ki tudja, mit akarnak!?

Ugyan, emberek, szánjanak rá egy kis sarkot, ne hagyják szégyenben a tanácsot meg a falut is. Vigyék hárman, akkora kárt csak nem csinál!

Nagy morgolódással, kétséggel ketten elviszik, valamiképp Szeles István nagyon eltalálja az adagját, földjének ezen a sarkán harsog a kukorica, egész Mikola csodájára jár.

Nézzed már! Nem lehet ez attól a sótól. Mást csináltál neki, te az ő emberük vagy, Szeles István!

Sírni egyre kevesebbet sírok, figyelem anyai magam. Aztán 1954. május 6-án megszületik Zsuzsi. Nőj nagyra, drága lányom, Zsuzsikám, nőj nagyra, hogy megoszthassam veled az életem, nőj, hogy ne legyek egyedül!

Két hét múlva már dolgozom.

Jelentés: „Mikolán a felszabadulás után jelentős mértékben növekedett a gumikerekű kocsik száma. A felszabadulás előtt volt négy darab, ma pedig van 42, amelynek átlagos ára 8 ezer forint. Jelentős mértékben emelkedett a kerékpárok száma, a felszabadulás előtt volt kb. háromszáz darab, jelenleg van 1050 férfi és női kerékpár. A motorkerékpárok száma a felszabadulás előtt 4, ma 29. A belterületen 1944 előtt 18 lakóház volt, 1951-ben és azóta 26 új ház épült. Községünk a felszabadulás előtt teljes mértékben elmaradt a világítás terén, mert több évszázad óta nem volt villany a falun, és 1952-ben községünk villanyt kapott. Községünkben eddig kismértékben működött a dolgozók iskolája, amelynek máris eredménye van, mert pld. Simek István elvtárs, a Kossuth Tszcs elnöke megtanult írni és olvasni. Hesz Károly MDP titkár. Mikola, 1954. szeptember 14.”

Benn a tanácson sötétedésig kell dolgozni, Zsuzsit naponta kell fürdetni, mosni rá és magunkra, meg főzni is. Mindezt csak az éjszaka rovására lehet csinálni. Az orvosnál, az iskolaigazgatónál már van idegen segítség, talán mi is ki tudnánk fizetni, de én nem tehetem, mert rögtön mondanák: nézzétek, milyen naccsága lett! Nagymosáskor két órát ha alszom.

„Kérvény. Alulírott Dobó Vincéné, mikolai tanácselnök kislányom, Zsuzsanna születése miatt arra kérem a járási tanácsot, hogy részemre engedélyezzenek három hónap fizetés nélküli szabadságot gyermekem gondozására. Anyám a falutól hét kilométerre, tanyán él, a férjem bizonytalan munkaidőben a villamosításon dolgozik, segítségükre nem számíthatok."

Jó munkámmal kiérdemlek két hónapot. Utána viszem a gyereket a szomszédasszonyhoz vagy magammal a tanácsra. Ha fontos tárgyalás van, kitaszítom az előszobába, ha sír, mégis hamarabb érem. A tél a nehéz, nyáron kiteszem az almafa alá, és bekerítem, nehogy elbócorogjon.

Rohanok haza Zsuzsihoz, megállít Szőke Ignácné.

Áldja meg az Isten, Veronkám, ezeket az aratógépeket. Tudod, én ha meglátom, messziről köszönök neki, hogy megkímél a marokveréstől.

Akkor mit csinál, Margit néném, ha olyan gép lesz, ami után kévét sem kell kötni, meg összehúzni, csépelni sem kell, mert egyből kiadja a szemet?

Azt én már nem érem meg, talán te sem!

Ugyan, már vannak ilyenek a Szovjetunióban, de ez még nem jöhet a homokra, mert elül. Kombájn, így hívják.

1955 áprilisában Nagy Imre megy, októberben már szövetkezetet szervezünk, Vincének öntudatból megint jönnie kell, de ezt az öntudatot én is segítem, hogy otthagyja végre a villanyszerelést.

Ettől még a hitem is megnő, ha egyáltalán nőhet, mert van bennem mindig egy búcsúnyi népnek elegendő. Talán abból ered, hogy itt dolgozhatunk, hogy nem vagyunk kitéve a megalázásnak. Apuka hite is tovább él bennem, amit ő úgy mondogatott: ha azok a vörösök 19-ben! Később meg: bár itt volnának már az oroszok!

Hitté ikrásodott bennem az is, hogy nekünk ki kell tennünk magunkért. Velem együtt sok szegény ember állt vezetőnek, azokat éppúgy lekezelték, mint engem, rájuk is azt mondták, nem képes semmire, mert szegény, mert szolgáló, mert napszámos volt, nem éri meg a karácsonyi szilvát! Ha mi kitartunk, az már bizonyíték, hogy nemcsak az tud vezetni, akinek háromszáz holdja van. Muszáj kitartani, bárhogy is lesz, lássák, hogy az a mezítlábas asszony két, három vagy négy évig csak vezető, arra már rá van bízva valami! Ha kicsikét is megállom a helyem, már nem mondható, hogy ez nem megy.

Erre biztat a párt is, és azt tudom a magabiztos, őszinte beszédből, hogy a párt sosem csap be. Ki volt az, aki a magunkformájú emberrel azelőtt leült, tárgyalt? Még egy jegyzőtől kisebb vezető sem vett emberszámba minket. Ám akit munkásként odaállítottak, aki most még nagyobb attól a jegyzőtől is, az leül beszélgetni velünk, lelkesít bennünket. Ez a párt: megbecsülés annak, akinek sosem volt része benne!

Én nem tudom, de ő ismeri, tudja, mit akar a párt, és leül velünk! Ez csak jó lehet, ebben hinni kell. Olyan belső valami ez bennem, ezt nem lehet tanulni.

Találgatjuk mi is, milyen lesz a gyerek, kire hasonlít. Én csak annyit szeretnék, hogy a hitem örökölje.

Ül kinn az almafa alatt, és játszik, aki ott elmegy, mind rászól: hogy vagy, Zsuzsika?

Megállít a plébános: Tudja, elnöknő, milyen aranyos a lánya? Megyek a postára, megnézem, de nem szólok hozzá. Figyel ő is, aztán egyszer megszólal ő maga: „Hogy vagy, Zsuzsika?" aztán válaszolt is magának: „Vagyok, vagyok!"

Rajtafogják azon is, hogy ül a kabáton, tapsol és kiabál: Csirkék, kacsák, gyertek, gyertek, értekezlet lesz! Kedves elvtársak! Így megtanulja, mert viszem mindig magammal, aztán míg mondom a mondókámat, rábízom valamelyik kislányra. Van, hogy kiszól:

Anya, ne beszélj már!

A mikolaiak csak nevetnek, de ha van valaki a járástól vagy megyétől, majd elhűlök szégyenemben.

9.

1956. október: nem tudjuk felfogni, amit a forradalmi dolgokról beszélnek. Mi ez? Hogy gondolják?

Csináljanak Pesten, amit akarnak, mi szántunk, vetünk, mondja Csuti Kovács, és két kézzel rázza a kezem.

Jól van, Bence bácsi, arra mindenképp szükség lesz!

Mi október 23-án is pontosan jelentjük a járásnak, mennyi van elvetve. Két nappal később, csütörtökön kijön hozzánk Szekfü Márton, a járási pártbizottság titkára. Ti még mindig nem alakítottátok meg a nemzeti tanácsot!?

Hát így állunk, ő is megalkudott? Nem kell ide ez a tanács, Szekfü elvtárs!

Nem arról van szó, elvtársnő, hogy feladunk valamit, ellenkezőleg: elejét vesszük a dolgoknak. Borzalmas, hogy mi van Pesten, a nemzeti tanács majd nem engedi a túlzásokat.

Kell ez, Szekfü elvtárs? Itt rendben mennek a dolgok, nyugalom van, vetnek, azt meg nem lehet túlzásba vinni. De ha egy kicsit szabad, azt hiszik, mindent szabad, Nagy Imre szavára is rögtön felvonultak a féderes kocsikkal. De mondhatom én, ők az okosok!

Igazgató elvtárs, plébános úr, nemzeti tanácsot kellene alakítani. Nem én alakítom, nem a párt, nem a tanács, hanem a népfront. Fogjanak össze, próbáljanak valamit csinálni.

Veronka, ezeket írtuk össze, jók lesznek? Háromszor is hozza az iskolaigazgató a névsort jóváhagyásra.

Értse már meg, nekem ebbe nem szabadna beleavatkoznom!

Akkor kihez forduljunk?

Napáldozatkor lélekszakadva beront az egyik küsülyi DISZ-fiatal: Veronka néni, Veronka néni, meneküljön, mert jönnek!

Kik?

Meneküljön, kihallgattam őket, össze vannak állva a küsülyi kulákok, és azt mondják, egyszerre fog égni ma éjszaka a küsülyi meg a mikolai tanácsháza, aztán ahol a szövetkezeti iskola van, a Bulcsu vendéglő és a Kulcsár kocsma is, mind a négy. Úgy gyújtják meg, hogy kukoricacsumát benzinnel lelocsolnak, és majd azzal.

Ne beszélj már bolondot!

De így van, kihallgattam. Megyek is, Veronka néni is meneküljön!

Kihez meneküljek?

Jaj, Józsi bácsi, jöjjön már, képzelje el, mit mondott nekem ez a gyerek!

Azt a szent Isten van az égben, ne maradjunk itt!

Cserbenhagyjuk a munkahelyünket? Ezt védeni kell az utolsó percig, itt vannak az iratok, az anyakönyvek, hogy hagyjuk itt őket?

Ha itt halunk meg, az is csak baj!

A rendőröknek összetartásuk van Görbeden, átüzennek a férjemért, Vince, szólj a párttitkárnak meg néhány megbízható vadásznak, jöjjenek be a puskával együtt.

Elvtársak, én nem tudom, mi készül itt, de úgy hallottam, felgyújtanák a tanácsházát. Lehet rémhír, azért nem ártana, ha úgy is mint párttagok cirkálnátok egy kicsit így puskásan a faluban. Ne nagyon mutatkozzatok, de ha idejönnek a tanácsházához, és nem tudok velük szót érteni, kéznél legyetek.

Hesz Károly párttitkár lobot vet: Majd én beszélek velük, azt a tetves úristenit!

A legjobb, ha te nem beszélsz senkivel, abból rögtön verekedés lesz, nemcsak hogy téged agyonütnek, de te is ütsz: lesz ok!

Megegyezünk, ők behúzódnak a tanácsháza előtti bokros cserjék közé. Várunk. Elalszik a villany! Most azért aludt el, mert úgyis elaludt volna, vagy ez már valami provokáció? Telefonálnék, de süket a telefon! Mondják, négy-öt fiatal bement a postára, azok csinálhatták. Kezdődik?

Várunk, ég a petrólámpa, mint valamikor. Hirtelen dörömbölés, kiabálás, verik a tanácsháza ajtaját! Lássuk. Fogom a lámpát, nyitom az ajtót: öt-hat fiú, DISZ-esek is, fele berúgva, fele nem berúgva.

Hol a párttitkár!?

Ül a bozótban, és lesi a hátad közepét! Ezt nem mondhatom. Nem tudom, hol van, gyerekek, talán otthon, de mit akartok vele?

Azt már mi tudjuk, magának ahhoz semmi köze!

A Bán fiú megfogja emennek a kezét: hülye, megmondtam, hogy Veronka nénit nem bántjuk!

Te, Sanyi, hát kit akartok ti bántani?

Az a mi dolgunk, Veronka néni ne féljen!

Mégis, mit akartok?

Megmondjuk őszintén, tüntetni akarunk!

Ennyien? Öten akartok tüntetni?

Most ennyien vagyunk, de ha elindulunk, ezeren is leszünk! Meg van beszélve, mindenki kijön a faluban, ha nem, akkor beverjük az ablakokat!

Hogy akarjátok ezt megoldani? kérdem. A faluban nem laknak kétszázan sem, de hátha a falu végén állnak már sokan!? Szóval, hogy akarjátok?

Azt akarjuk éppen megkérdezni. Nézze, Veronka néni, nekünk egy magyar testvérünket, egy fiatalt a tüntetés során kinyírtak Görbeden, lelőtték a rendőrök. Mi úgy akarunk tüntetni, hogy végigmegyünk a falun. Mi a véleménye, azt akarjuk mondani, hogy ruszki haza, szabad a magyar haza, meg hogy egyforintos kenyeret, Rákosinak kötelet. Mit szól hozzá, jó lesz? Elpróbáltuk a falu végén a Himnuszt, ahogy tudjuk, elénekeljük a templom előtt. Jó lesz?

Jobbnak látnám én, gyerekek, ha nem mennétek sehova, mert ezt sokan félreértik. Titeket is megvernek, ti is megvernétek másokat, kell itt vérontást csinálni?

Akkor is! Jöjjön velünk maga is.

Azt nem lehet.

Elmegyünk, de jöjjön velünk!

Talán el is mennék, de akkor ne kiabáljatok mit tudom én, mennyit, mondtok egy-két dolgot, de akkora felhajtást ne csináljatok, egyetlen ablakot be nem törtök, senkit nem bántotok, szavatokat adjátok?

Menjetek a fenébe, mit akartok itt, jön oda a férjem.

Hagyd csak, mondom én is erősen, és elindulok a gyerekekkel. Ők a kövesúton, én a járdán. A templom előtt belekapnak a Himnuszba.

Isten áldd meg a magyart, jókedvvel bőséggel,

balsors, akit régen tép...

Nem balsors, nem az jön! Újból kezdik. A falu alszik. Elérünk a párttitkárékhoz, verem a kaput, rázom a kilincset, de csak úgy, hogy ki ne nyíljon.

Látjátok, nincs itthon, az anyjáék meg alszanak, ne bántsuk őket, ne keltsük fel, aki alszik!

Visszafordul a mikolai tüntetés. Kiabálnak mind az öten.

Megtettem, amit akartatok, elmentem veletek, most rajtatok a sor, menjetek szépen haza.

Reggel a hivatalsegéd ébreszt. Elnök elvtársnő, elnök elvtársnő, a szövetkezeti boltnál kint volt egy plakát, hogy Kenyeret a parasztnak!, de én levettem.

Látták!?

Nem hiszem, szemerkél az eső. Mit akarnak ezek, csak nem forradalmat, mint Pesten? Eldobom.

Dehogy dobja, húzza ki a folyosón, ha szólnak, azt kell mondani, levettük, nehogy elmossa az eső.

Az utcán találkozom egy magamformájú postással. Segíts már, Géza, itt éjszaka tüntetni akartak, szólj néhány rendes embernek, ne harapózzon már el, védjük meg ezt a falut, beszéld őket...

Nem engedi ám, hogy befejezzem; a jóisten az anyátokat, majd meglátjátok, vége a kommunista rendszernek! Hová lett a plakát, amin annyit dolgoztunk!? Mi köze hozzá, hogy megázik!? Nem tudod te sem, mi vár rád!

Már tegez is az a fiú, aki eddig olyan nagy tisztelettel volt irántam, akit én tettem be az állásába! El van torzulva az arca, és torz az enyém is, szorítom a könnyem.

Szombaton délben a tanácsháza folyosóján Literes Jóska röhögve mondja Eke Ignác rendőr tizedesnek: most már nem kell szabadságot köszönni! Hallod, rendőrkém, ne siess, mondd csak, minek van ezen a gyufásdobozon a vörös csillag? No, minek? kérdezi, és dugja rá a rendőr orrára a dobozt.

Viszed a koszos mancsod! Püff, egy ágaskodós pofon.

No, te, te, hát azt hiszed, még most is úgy van!? Püff, egy sütőlapát pofon. Az emberek röhögnek és nem engedik Literes Jóskát letartóztatni.

Szólok, hagyjanak ki a nemzeti tanács névsorából, a nagygyűlésre persze készülök, tudom, engem az emberek szeretnek. Indulnék, Zsuzsi átfogja a lábom: ne mönnyé el, ne mönnyé el!

1956. október 29., hétfő reggel, kilenc óra. A kislányom kezét lefejtem a lábamról, és gyorsan kiugrok az ajtón. Hűvöses az idő, mégis tengernyi az ember. Hogy jönnek ide ennyien? Megyek közelebb, húzódnak előlem, elfordulnak, alig köszönnek.

Hogy halad a vetés, Bazsi néni?

Helyette az ember válaszol: Halad, ha csináljuk! És háttal fordítja az asszonyát is.

Mi ez?

A kultúr nagyterme csordultig tele. Betolongunk, elöl még van hely. Nyomakodik a többi ember is, de mellém csak nem ül senki. Besorakozik az elnökség, közöttük Orbán István. Hogy kerül ez ide? Ő volt az, aki 1949-ben pumpával leütötte Kóti Bálintot, amiért a szüleit ráírta a kuláklistára. A verekedésért talán három évet kapott, elvitték valami bányába, a felesége meg itt maradt amolyan állapotban, és nem soká meg is szülte a kisfiút. Sírva jött aztán Császár Margit; Veronka, kiszabadult István, de ki van tiltva a határsávból, nem jöhet haza a gyerekét sem megnézni. Már jár Istvánka, de az apja még nem látta!

Miről jó ez, meddig büntetjük? Adtunk igazolást, hogy beléphet a határsávba, majd megint adtunk, én meg éjszakákat nem aludtam, amíg vissza nem hozta az engedélyt. Kértem is: aztán ne sokáig maradjon, István, még ha a gyerekét akarja is látni, mert nekem az állásomba kerülhet.

Ez az Orbán István ugrik most talpra az elnökségben mindenkit megelőzve: Testvéreim! Részt vettem a pécsi, a budapesti, a dunántúli harcokban, megsebesültem, átlőtték a lábam, mégis megérkeztem hozzátok, honfitársaim, hogy a budapesti forradalmi bizottság megbízásából ismertessem tizenkét pontos követelésünket! Első pont: Magyarország legyen Svájc, független és szabad ország!

Hurrá! Hurrá! Hajrá, magyarok! Köszönöm. Második pont: Magyarország lépjen ki minden nemzetközi szervezetből, beleértve az ENSZ-et és a Varsói Szerződést is.

Hurrá! Hurrá! Lépjen ki! Lépjen ki!

Áldásosztó kézzel feláll a plébános. Emberek, emberek! Őrizzük meg a nyugalmunkat!

Orbán kontráz: Őrizzük meg a nyugalmunkat, de vesszenek a piszkos kommunisták pribékek, akik tizenkét évig hazudtak, csaltak, szívták a vérünket!

Feljön a torkomban az Orbán Istvánért átizgult éjszakák íze.

Őrizzük meg a nyugalmunkat, emberek, itt nem szabad senkit bántalmazni, törvény mindig volt, mindig lesz, majd az eldönti, ki a bűnös, ki nem.

Aztán megint: vesszenek a vérszívók, megint: őrizzük meg a nyugalmunkat. Más nem történik, amíg az iskolaigazgató nem javasolja, hogy előbb válasszunk elnökséget, aztán jöjjön a tizenkét pont, aztán a nemzeti tanács választása.

Javaslom az elnökségbe Pál Sándort, ifjú Pált!

Nem kell, tanácstag a testvére, áruló!

Javaslom az elnökségbe Katona Horváth Jánost!

Találjunk mást, ő tárgyalt a kommunistákkal!

Válasszanak engem, kiáltja Csuti Kovács.

Egyre tarajosabb hullámokat vet a terem. Hideg veríték szánkázik az oldalamon, hátamon, hogy jutok én ki innen?

Elvtársak! Egyezzünk már ki, még nem a nemzeti tanácsot választjuk, csak az elnö-

Orbán István beleüvölt az iskolaigazgató szavába. Ezt nem magyar anya szülte, itt nincs elvtárs, vége! Az elvtársak irtották ki testvéreinket, ők hozták nyakunkra az oroszokat!

Felbődül a tömegben egy bivaly: kommunisták vannak köztünk! Dobjuk ki őket!

Az igazgató kiugrik az ablakon, én meg állok, már a harmadik sor mellett állok, és csúszkolódással, mintha valakinek helyet akarnék adni, tartok az ajtó felé. Elölről ütnek le, vagy hátulról?

Már a plébános sem őrzi a nyugalmát, ő is sorolja: a kommunisták szedték le az iskolában a feszületet, ők nem engedték hittanra a gyerekeket.

Csúszolódok, csúszolódok, és már nem is az üvöltözést hallom, hanem a selypes cincogást: ne mönnyé el, ne mönnyé el! Látom még valaha? Olyan soká jött ez a gyerek, olyan nehezen! Értem már nem kár, de vele mi lesz?

Megint a bivaly: kommunista pribékek vannak köztünk!

Most már biztos meg kell halni, biztos leütnek. De ha le is ütnek, ne legyen már akkora, hogy meghaljak, láthassam Zsuzsit még egyszer! Fél életem rámegy, amíg kicsúszok, ez az ortájozás rám adta a félszet. Rogyadozok hazafelé, mellettem fékez egy teherautó katona, a párttitkár hívta őket.

Szabadság, elvtársnő, mi van itt? kérdi a tisztjük.

Csendesebben, itt megszűnt az elvtárs!

Mosolyog, és máris fordul, irány a kultúrház. Széttaszítja maga előtt a népet, beköszön: Szabadság, elvtársak! Orbán István nagy lilán felugrik, de az egyenruhás kézlegyintés a termen át is megbénítja: Én párttag vagyok és leszek is! Hol a névsor, a nemzeti tanácsé? Aki rajta van, itt marad, a többi még a faluból is eltűnik, különben szétlövetem magukat, de a községet is!

Mi ebből annyit látunk, hallunk, hogy a távoli ricsaj megszűnik, és szalad a nép.

Ezzel a nemzeti tanács meg van választva! Kötelességük, hogy itt rend legyen, hogy itt senkit ne bántsanak. Ha egy embert is bántódás ér, úgy lövöm le magukat, mint egy kutyát, megértették!?

Meg, annyira megértették, hogy a nemzeti tanács őriztet is, nehogy bajom essék, én meg jó dolgomban benn vigadok, mint akinek a háza ég. Mit csináltam én, hogy ezt érdemlem? Nálunk nem pörzsöltek senkit, mégis kommunista pribék? Nem jól csináltam? Ha én nem lennék párttag, akkor is szegényhez húznék! Ez a sovinizmus bennem nem a párttagságtól van, hanem mert az vagyok, aki vagyok. Ezért kellene most nekem meghalnom?

Kedden ezek a másfajta emberek behívatnak a tanácsházára Orbán István elé: Nincs magára tovább szükség, ilyen kommunista pribékek nem kellenek, többet ide a tanácsházára be sem teheti a lábát, megértette!?

Estig még vagy ötször átkísérnek, szidnak egy sort, és kérdik, mi hol van.

Az isten még a kígyót is őrizze meg az olyan fájdalomtól, ami engem gyötör. Hát ilyenek az emberek? Éppen azok csapnak be, akikben bíztam, akik mondták, hogy dolgoznak, vetnek, most meg rám szakítanák a mennyet? Miért nem jött hozzám senki mondani, hogy a gyűlésre virradó éjjel lóháton ellenünk hangolták az embereket, hogy kit bor fölött, kit bor nélkül megfenyegettek?

A kutya úristenit, a forradalom tiértetek van, a gyűlésre meg nem akartok jönni!?

Lehet itt tovább élni? Én, aki a törvényt lojálisan próbáltam végrehajtani, hogy jutottam ide? Ennek a rendszernek már vége, biztos vége, ezt már ember meg nem állítja, de megfogadnak engem napszámba? Tudok dolgozni? Lesz kenyerünk?

Orbán István nem adja lejjebb: Megdöglesz, a családoddal együtt megdöglesz a kuláklista miatt! Többet itt kommunista rendszer nem lesz, de az íze a szátokban marad! Takarodjatok ki a lakásból!

Nem fekszünk ágyba, nem vetkőzünk le napokig, felváltva alszunk ülve vagy ledőlve. Az ajtónál ott a balta, a fejsze, a férjem bekészítette őket. Állandóan szólongatjuk a gyereket, Zsuzsikám, csak a földön játsszál, ne állj fel, mászkálj négykézláb! A gyerek néz, eddig mindig az ellenkezőjét hallotta. De hogy magyarázzam, hogy ezen a házon már modern, nagy ablak van?

Éjszaka számolom a ház körüli lépteket, reggel beszólnak nyugtatni: meg ne próbáljon valakivel szót váltani, mert az életével játszik!

Másodnap mégis kapirgásszák az ajtót, kezdenek jönni az emberek.

Ne sírj, Veronka, ha nem is leszel tanácselnök, mi azért szeretünk, és talán csak nem végeznek ki!

Hoztam egy kis almát, más nekünk sincs.

Van mit enniük, Veronka? A feleségem küldi ezt a kis cipót.

Nem tudom, hová legyek, sír már Antal Pista bácsi is, potyognak a könnyei ennek a parasztembernek, akiért én semmi különöset nem tettem, még csak nem is jóismerősöm.

Mi lesz velünk, Veronka? Nincs liszt sem, nem intéznek ezek semmit. Mit csináljunk, hová forduljunk?

Én nem mehetek be, Pista bácsi, hogy osszák ki a lisztet!

Loppal üzen a falu, mégiscsak jó! Mégiscsak rettenetes, hát mi lesz itt most!? Annak a sok embernek, aki úgyis annyit nyomorgott, egynek sem lesz becsülete, mert az jön, amit apuka emlegetett, hogy 19-ben is mennyire megtorolták. Aki szegény: bűnös!

Széles ajtóval nyit rám Eszes Tóth József, a nemzeti tanács tagja: Ha már nem mentek ki a lakásból, munkát adunk magának. Jöjjön be a nemzeti tanácshoz, maga is elboldogul, mi is, de ígérje meg, az életben többé nem lesz kommunista, és elítéli, amit eddig csináltak.

Mondja bennem egy hang, fogadd el, Veronka: megmarad az életed, megmarad a gyereked! Igazad van, el kell vállalni, biztatom magam, valami bennem mégis ellenszegül, lotyka szám meg rögtön támogatja: várjanak még egy kicsit, olyan állapotban vagyok, vagyis vállalom, csak ez a betegség! Gyógyulni akarnék előbb.

Jön egy ismerős, hogy teherautóval kerestek. Kérdezték anyádék házát, eligazítottuk őket ellenkezőleg, arra a Lapos felé. Nagyon úgy beszélte, hogy elhurcolnak, ne maradj itthon!

Ülök, szemben velem a balta, nekitámasztva az ágynak. Reszketni kezdek, ha látom, de vonzza a szemem, egy hét óta küszködök vele. Mégis be kell menni a tanácsba, ezt az üldöztetést nem lehet bírni!

November 3., szombat. Dübörög a föld, dübörög a hír: tankok állnak a falu szélén! Reszketnek az ablakok, reszket a homok, Mikolát egy golyóval át lehet lőni, de nem lőnek, értem jöttek, most visznek el! Kilesek az ablakon, kivágódik a tanácsháza ajtaja, szétszalad a nemzeti tanács, nekem akkor nincs mit félni! Felerősödik a dübörgés, aztán lassan elhalkul. Fel-

éled megint a hangyaboly, az új tanácsbeliek összeszedegetik egymást. Ezek közé álljak én be? Dehogy állok, kiszököm anyámhoz a tanyára! Indulunk, Vince mutatja a homokban, ez puskának a nyoma; leengedte, aztán húzta maga után. Nézzük, aztán szótlanul visszafordulunk. Csak akad valami bíróság kitisztázni, hogy nincs nekem akkora bűnöm!

Szüntelenül hallgatjuk a rádiót, de csupa tekergés, nyekergés, felhívás, mígnem november negyedikén reggel én a szövegekből kihallok egy szót: elvtársak! Valaki ott Pesten azt meri mondani, hogy elvtársak? Vajon megismétli???

Vince! Hallod, Vince, gyere be, gyere már, nem érted!? Azt mondta a rádió, elvtársak!

Ülünk, és lessük a szavakat.

Nyújtózkodom, talán akkor ehetnénk is! Annyi nap után a vaskályha tetején főzök egy kis rántott levest.

Megesszük, kopogtatnak. A nemzeti tanács kopogtatós tagja: hallottuk mi is a rádiót. A tanács üzeni, azért ne nagyon patallérozzatok, úgysem lesz abból semmi!

Épp ehhez van kedvünk! Megyünk a tanyára, csak kilencedikén, pénteken jövünk vissza, és azzal fogadnak, téged meg, Dobóné, kerestek! Vajon melyik oldalról?

Estére leszáll a köd. Még az asztalnál ülünk, amikor teherautó áll meg a ház előtt. Vince ugrik, lekapcsolja a villanyt, hiába, már verik az ajtót, a vörös fényben leugrik néhány katona, hát most visznek el? Most!?

Dobó Vincénét keressük!

Mit akarnak tőle?

Neki megmondjuk, vele kell beszélni. Maga a férje?

Hallom, Vince nyitja a kaput, én ülök, igazítom a szoknyám, de minek?

Dobó elvtársnő, minket Szekfü elvtárs küldött!

Rebben a kezem, várjanak. Igaz lenne?

Itt az igazolás. Dobó elvtársnő. Karhatalmat szervezünk, és jöttünk, szervezzen velünk. Megalakult a Munkás-Paraszt Forradalmi Kormány, de nehéz helyzetben van, számítani kell minden elvtárs támogatására, mindenkire, aki ideáll, vagy nem tántorodott el. Magukhoz úgy küldtek, hogy az elvtársnőre számíthatunk. És a férjére?

Biztos számíthatnak, de azt nem merem mondani, hogy karhatalmista lesz, ezt ő dönti el.

Beszélgetünk még egy keveset, nem is tudom, miről, bennem orgona szól, hát olyannak tartanak, akivel beszélni kell? Nem tudni még, hol a nagyobb erő, de felkerestek, elvtárs vagyok megint!

Elmennek, Vince átjön a másik szobából, kezében a balta. A nyakába borulok. Ilyen férjem van, aki megvéd, aki szeret! Ha nem is szerelem, szeretet, egymásra utaltság.

Mondom Vincének, miért voltak itt az elvtársak, hogy karhatalmat kell szervezni.

Engem írj elsőnek! Látni rajta, nem hiúságból, nem pökhendiségből, hanem szívből.

Megölelem. Mégiscsak szereted a pártot!

Eltart magától: ez neked elég?

Megrántom a szám, könnyes a szemem, ölelem. Nem tehetek róla, bennem minden ebből indul ki, én azért egy kicsit vakon hiszek. Ezért szeretem őt, függetlenül, hogy elkeseredésében hányszor mondott amolyat is. Ez volt a sorsa.

Megfogjuk a baltát, és közösen eldugjuk, de egyelőre csak az ágy végéhez.

Másnap odaáll Vince a többi szegény mellé, villát is fog, védeni a szövetkezetet.

Ne hülyéskedjetek, emberek, ezt elvinni nem lehet, ez már állami!

Nem tudják, mi az, hogy szövetkezeti, állami, de közös, meg kell hát védeni.

Tizenegy ember kellene a karhatalomba, de a Vince segítségével is csak hatot tudunk összeszedni. A behívóparancsot, mintha valaki lennék, én írom alá. Mennek aztán a férfiak Halasra, és pokrócokban hozzák a ruhát. Felvenni nem merik, nincs puskájuk. Az egyik szobánk üres, nem jutott bele bútor, ott öltöztetem őket: ez a nadrág neked jó, ez a kabát neked, ez a sapka... próbáld csak! Nem lehet kimondani, azt az érzést nem lehet kimondani, hogy nekem katonaságom van, nekem, akit itt mindennel fenyegettek, van egy hadseregem!

Nem mernek kimenni a ruhában, benn parádéznak, aztán levetik. Ráérek, szinte babázok velük. Hajtogatom a férfiszagú ruhákat, hajtogatom gondolataimat: ugyan győz-e ez, lesz ebből valami? Reggel folytatjuk, már kimerészkednek az udvarra is, de tovább nem, ezek a másikfélék tegnap délután még itt járkáltak.

Próbáljatok már ketten-hárman kimenni!

Ugyan, Veronka, hiába a ruha, ha fegyver nincs, egy szál pisztollyal hatfelé kergetnek minket!

Nem muszáj azt tudni, hogy van, vagy nincs, csináljatok úgy, mintha volna, tartsátok úgy magatokat! Sétáljatok át a vendéglőbe, lássuk a hatást!

Van, aki a vendégek közül megijed, és elmegy haza. A tanácstól is árgus szemekkel figyelik, kik ezek a fakabátosok, milyen katonák? Ennyien vannak, vagy van még belőlük valahol eldugva? Ez elég is az enyimeknek, járkálni kezdenek. (Később megkapják a fegyvert, szervezünk még hozzájuk. Van, aki benn marad, most is ott van a nyomozó osztályon, Halason, az én katonám! Van, aki nem egészen, szóval akkor megállja a helyét, de nem olyan tisztességes, becsületes, iszik is, le kell szerelni. A férjem is köztük van sokáig, benn marad rendőrnek, de nem nagyon bírja az egészségénél fogva.)

Csendben telnek a napok. Fogyogat a nemzeti tanács, legalábbis a hangjuk alábbszáll. Ha már így van, akkor ide párt is kell, gondolom, és november tizedikén a lakásunkon, három hozzánk hasonlóval, megalakítjuk a kommunista pártot.

Jön egyik este Vince, nézd csak, mi van ezen a cukroszacskón!?

Kik ezek? Első az én nevem, aztán a Józsi bácsié, aztán a begyűjtési előadóé. Mi ez!?

Benneteket, ezt a nyolc embert akarták kinyírni. Azt tervezték, hogy téged felakasztanak, engem becsuknak, a gyereket odaverik a kőfalhoz!

Ugyan már, ne mondj ilyet, hogy tudod ezt elhinni? Feltételezed, hogy Sipos Áronban vagy akármelyikben megszületett, hogy engem fel kell akasztani?

Kiabálták, hogy vesszenek a kommunista pribékek, vagy nem kiabálták? Mondta Orbán István, hogy megdöglesz a családoddal együtt, vagy nem mondta?

Akkor sem akarom elhinni. Hátha nem is azok írták, hanem valamelyik karhatalmista, hogy ezeket itt lehessen hurcibálni, verni, vitézkedni, hogy mutathassák, lám, ők milyen szilárdak, hűségesek, milyen jól dolgoznak! Tegnap említette épp Vince, hogy szúrnak ki minden

nagyszájúval, avval, aki valamelyikőjüknek haragosa. Előbb járőrben a cimbora megmutatja rossz embere tanyáját, másnap aztán nélküle meglátogatják a kezelendőket. A görbediek ütik a mieinket, a mieink a görbedieket.

Olyan ákombákom betűkkel rótt ez a cukroszacskó, hogy mégiscsak azok írhatták, borszemesen, hajtva a sok hülye, régi intézkedéstől. Akárhogy is, ezt ők sem fontolták meg, emberi mivoltából senki sem vetkőzhet ki annyira, hogy azt a kétéves gyereket a falhoz verje! Hallgatok hát róla akkor is, később is, a tárgyaláson is, mert ha egy kicsit mondok, abból a rendőrök vagy karhatalmisták nagyot csinálnak, mert olyan a hangulat, hogy gyerünk, mutassuk meg!

Emlékezz, Vince, Bálint bácsi meggyilkolására! Most is azt mondom, nekünk, kommunistáknak kell megmutatni, hogy emberségesebbek vagyunk, okosabbak. Még ha egy kicsit a fenekére verhetnénk is, hagyjuk, ennek nagyobb a hatása. A legnagyobb bosszú a megbocsátás. Odacsapni könnyű, de milyen lesz akkor a hangulat, ki fogad szót, ki dolgozik majd, ki hisz abban, ami jót akarunk?

November végén előkerül a járási pártbizottság másodtitkára. Veronka, a maga személye nem kívánatos itt, nem kerülhet vissza a tanácsházára!

Ha már egy kommunista is mondja, tényleg valami olyat csinálhattam, valami súlyos dolgot. De mit? Erre feleljenek, az nem számít, hogy elnök leszek, vagy sem! Nincs időm keseregni, mert engem kérnek meg, hogy szervezzem a pártot. Mi már előre vagyunk, mondom, mert itt már van pártszervezet, meg öt tag, csak folytatni kell a szervezést!

Mondom az ablakot ugrott iskolaigazgatónak: Kovács elvtárs, jöjjön maga is átigazolásra! Néz nagy furcsán, és legyint. Hát ki csinálja, ki állítsa helyre a rendet, ki rakja helyére a dolgokat, ha nem a kommunista párt?

Én a maga helyében, Veronka, százszor meggondolnám! Nem emiatt volt minden bántódása!?

Igaz, hogy a párt olyan dolgokra kényszerített minket, meg ilyen helyzet alakult ki, hogy vesszenek a kommunista pribékek, én mégis a pártnak köszönhetek mindent, és hátha ez a párt már nem olyan lesz, hátha több belátás lesz, hogy mit lehet, hogyan lehet, és jobban alapoznak ránk is! De ha ez a nálam okosabb, idősebb ember is távol tartja magát?

Gazsó elvtárs, igazolj már vissza te is, mert lejár az idő!

Én ugyan nem, még egyszer nem, megnézhettem volna korábban is, hogy milyen pártba lépek be!

Most ez van, ez a párt, és valamennyire bízni is kell. Legalább ez a néhány vezető bízzék, mert ha mi sem állunk mellé, itt a büdös életben sem lesz párt.

Én ilyen pártba nem lépek be!

Ne mondjad már, és a példamutatás? Ha belül vagyunk, hamarabb tudjuk mondani, hogy vigyázzunk, elvtársak, ez volt a baj korábban is, hogy ilyen radikálisan meg olyan radikálisan! Nem hagyhatjuk, hogy azok csinálják, akik félreviszik, talán még a földosztást is visszafordítják! Mi már tudjuk, mit akarunk, és azt is, hogy mit nem; leckénk van belőle, hogyan lehet elrontani.

Csütörtökön, december 6-án van a községi tanács első végrehajtó bizottsági ülése. Bizottság most kettő is van: a régi vébé és a nemzeti tanács. Én csak megnyitom az ülést, aztán otthagyom őket, döntsenek felőlem nyugodtan. Estére megkapom a jegyzőkönyvet.

Százas Horváth István, a nemzeti tanács tagja: Dobóné működésével nem értek egyet, menjen a tanácstól máshová dolgozni. Ő a legbűnösebb, meg Szabó József elnökhelyettes és Pintér Ignác begyűjtési vezető.

Hajas Géza: Dobóné kivételével mindenkivel hajlandó vagyok együtt dolgozni.

Százas Horváth: Dobóné beidéztette, aki nem jegyzett békekölcsönt, és a rendőr ilyen helyen még a kútba is beleköpött!

Sorsomról a döntést egy héttel elhalasztják, akkor a járási tanács elnöke, Bedő elvtárs kezdi a mondókát: figyelembe véve az elhangzott véleményeket, Gazsó István elvtársat javasoljuk elnöknek, helyettesének pedig Dobó Vincéné elvtársnőt.

Gál Nándor: A régi vezetőket a begyűjtési rendszer tette gyűlöletessé, de minden államrendszernek megvan a maga halom rendelete, amit valakivel végrehajtat.

Hajas Géza: Lemondok végrehajtó bizottsági tagságomról.

Eszes Tóth József: Hajas Gézával együtt a nemzeti tanács minden tagja lemond tagságáról.

Megtörténik hát ez is, a nincstelen, a kommunista Gáborján Pali bácsi, a Vörös Csillag volt elnöke kivonulását is tűröm, mint a föld. Négyen választanak meg bennünket, de ebben szabálytalanul benne van Eke Ignác rendőr tizedes, körzeti megbízott, állandó meghívott szavazata is. Egyedül Bedő elvtárs gratulál, amit, azt hiszem, köszönés nélkül hagyok, csak azt makogom, kérem, engedjenek el, engedjenek el pihenni, ha másként nem, fizetés nélküli szabadságra!

Csak nem most fog sírni? Kap két hónapot, és kipihenheti magát.

Egy hónapot kapok, pihenhetnék, de én inkább köveken táncolok, gyűjtöm a pártot meg a munkásőrséget is.

Gazsó elvtárs, meg kellene szervezni a munkásőrséget, katona voltál, érted a dolgokat, elkezdhetnéd!

Ugyan már, nincs az a pénz, amiért beállnék!

Jelentem, csak három embert tudtam összeszedni, félnek még az emberek, nem vállalják.

És Dobó elvtársnő? Maga nem lépne be?

Mintha megütnék a gigám. Bálint bácsi halálakor is azt kérdezték, hogy fegyvert fognék-e? Mi veszteni valóm van nekem? Ha a régi rendszer visszaáll, megint csak napszámos leszek, folytatódik a nyomor: inkább a fegyver!

Vállalom.

Beírnak, aztán a felszerelésnél mégis kihagynak.

Gazsó elvtársnak csak nem hagyok békét, agitálom.

Dühös is már: te olyan vagy, hogy mindig a felsőbb szervekre hallgatsz, vakon végrehajtani!

Valakinek csinálni kell, ha belül vagyunk, jogunk van alakítani a politikát! Végül átigazol, de se a feleség, se a család meg ne tudja, így vállalja a munkásőrséget is.

Jön Amálka néni: Veronka, ne haragudjon már, kellett egy rosszabb söprű, kinyitottam a belső vécét, és ott van egy katonaruha, olyan civil katona.

Munkásőr?

Igen. Azt mondják, a Gazsó elvtársné, nem meri hazavinni, a kulák após kihajítaná vele!

Úgy tűnik már, valami bajom van nekem Gazsó Istvánnal, mivel helyettem ő lesz az elnök. Ha van is bajom, csak azért, hogy olyan, amilyen, hogy ő a párttagságával együtt sincs belül, hogy nem mond olyat, hogy semmiben nem dönt. Az, hogy én elnök vagyok vagy helyettes vagy más, nem számít, legyen az embernek megélhetősége, kenyere felnevelni a gyerekét, és kész. Én soha nem éreztem, hogy valamit azért csinálnék, mert én vagyok a főnök, nem is bírom érezni, hogy én is vagyok valaki. Ha igaz ügyet képviselek, akkor mindegy, mi vagyok, a kötelessége benne van az emberben, én takarítóként sem tudnék más lenni.

10.

Ahol nem itták meg úgy karcosan, letisztult a bor, ami októberben még forrt. Vontatottan tavaszodik.

Eke Ignác törzsőrmester a tanácsháza folyosóján ugyanott akad össze Literes Jóskával, ahol a gyufásdobozt az orrára akarta húzni, ahol felpofozta őt. Állnak egymással szemközt. Literes Jóska térne, Eke Ignác nem hagyja.

Mire várasz, kérdi Literes, aztán állja rezzenéstelen arccal a pofonokat. Négynél felteszi a kezét: ennyi volt!

Mi következik? Az indulattól vastag mindkettő, nem férnek el egymás mellett. Piros tekintetek, csend.

Eke Ignác megigazítja az egyenruhát, talán nyújtaná a kezét, de Literes félreérthetetlenül zsebre vágja jobbját. A rendőr megköszörüli a torkát: Egy fröccs? kérdi.

Két hamar sosem jó, feleli Literes, és sarkon fordul. Aztán szombaton a Szekeres Varga lány lagzijában megisszák a békepoharat, Eke veregeti Literes vállát: nem pislogtál, komám, egyet sem pislogtál közben, kiabálja. Literes már kétliteres, a vállát azért arrább húzza.

Mint a fokhagymaszósz, olyan különös azért ez az elnökhelyettesség. Akármit beszélünk vébé-ülésen, látszik, azt fogadják jobban, amit én mondok, pedig mindig csak dicsérem Gazsó elvtársat, a mellettem valót. A nép olyan, hogy a tanácsházán nem máshoz, az elnökhöz megy, most meg hozzám.

Látom én, Veronka, téged megszoktak, jobban szeretnek, jegyzi meg Gazsó.

Á, hozzám csak a nők járnak, a férfinép téged becsül!

Február 25-én mégis jön a járástól egy kocsi ember: Dobó elvtársnő, csak magának kellene elnöknek lenni!

Jobb az, ha férfi csinálja, mondom, mert nekem az ajánlat is elég, azt érzem ki belőle, hogy még sincs olyan nagy bűnöm.

Csütörtökön Gazsó elvtárs mégis lemond, őt megválasztják elnökhelyettesnek, engem ismét elnöknek. Gazsó a végén megjegyzi, nemrég két vébé is volt, most meg már egy fél sem! Arra gondol, hogy miattam nem jöttek el, engem nem akartak megválasztani? Tudhatja, nem én akartam elnök lenni, ezt felülről diktálták.

Van, aki még mindig kerül, van, aki sírva jön bocsánatot kérni. Lukács Gábornak mondok csak nemet, ő az, aki azon az estén a villanyt kikapcsolta.

Nézze, Gábor bácsi, ha tőlem függ, hogy maga sztalinyecre ül, vagy nem, akkor maga nem ül sztalinyecre, bármekkora pénzt is tudna ott keresni. Én a maga megbízhatóságáról nem tudok papírt csinálni. Tudja, miért, elismeri maga is, ami történt! (Egy idő után csak traktorra kerül, de nem én adtam hozzá papírt.)

Még februárban a legjobbaknak országos tanácselnöki értekezletet tartanak Budapesten. Nem tudom, hogy kavarózok bele, de javasoltak, menni kell. Szállás az Astoria Hotelban, külön magamnak egy szoba, ők fizetik.

Először vagyok szállodában. Nem is nyúlok semmihez, gyorsan leoltom a villanyt, ne mondják, hogy sokat fogyasztok, reggel korán kelek, legyen időm beágyazni, rendben hagyni

mindent. Estére Forgó elvtárs, a járási tanács új elnöke meghív ötönket, járásiakat a bárba egy kávéra. Ez a bár olyan, mint egy presszó, csak sötét, botorkálni kell benne. Arra beljebb táncolnak, énekelnek. Ilyen a pesti élet?

Forgó elvtárs, muszáj meginni ezt a kávét?

Illik, Veronka, illik.

Nagyon rossz, rettenetes keserű, szenved tőle az ember, sokkal többet érne egy málna. Iszom azért, ne szóljanak meg. A csésze cifra széléről nekem rögtön a pénzem jut eszembe. Mondtam, hogy meghívlak, hárítja el a pénztárcám Forgó Jakab. Ezt jelenti, hogy meghívott?

A tanácselnöki értekezlet után a Parlamentben fogadás van. Készülök nagyon, aztán súgják, hogy Kádár elvtárs beteg, nem tud eljönni! Nem láthatom, akiben legjobban bízunk, aki az életem mentette meg? Szép azért a Parlament is. Sürgölődzök, nem feltűnően, de lássam, amit lehet. Csoportosulás, mi van? Mégis megérkezett Kádár elvtárs! Az első, hogy megpillantsam a kezét, a körmeit, mert hallottuk, hogy lehúzták neki a börtönben. Nem látni rajta semmit.

A téma persze az ellenforradalom. Jön ám Marosán: Kádár elvtárs, megmondta az orvos, hogy nem szabad eljönni, mégis megszöktél, gyerünk, csak, gyerünk!

Indulj csak, Gyurka, megyek én is! És tényleg követné, de alig tud menni szegény, úgy körülszorítják, mindenki nagyon kíváncsi rá.

Jó a hangulat, tánc ugyan nincs, de iszik mindenki. Dobi elvtárs körül is csoportosulás, beállok, rám néz, megfogja rajtam a Munka Érdemrendet: ezt a kitüntetést én adtam!

Igen, Dobi elvtárstól kaptam 1953. április negyedikére.

Erre akkor iszunk, elvtársnő!

Uramisten, mi lesz ebből? Látszik, Dobi elvtársban épp elég van már, ha még én is berúgnék! Azt nem lehet.

Koccintsunk, elvtársnő, és igyuk meg mind!

Megállok a felénél, nagyon erős, ürmös vagy mi, én ezt meg nem ihatom! Megáll ő is; ha nem megy, üljünk le, mondja. Vannak ott többen, leülünk, beszélgetünk. Ő megint emeli a poharat: akkor, elvtársnő, megisszuk?

Mellettem egy asztal, gyorsan üresre cserélem a poharam: Dobi elvtárs, én már megittam!

Gratulálok! és megissza ő is.

Nem becsaptam ezt a nagy embert? Átejtettem.

Otthon elmondom az egész lakosságnak, hogy láttam Kádár elvtársat, hogy miket mondott, hogy a nőnapra nekem ő gratulált, hogy személyesen kezet fogtam vele!

Péntekre, március 8-ra tanácsülést hívunk össze, azóta az elsőt. Negyvenöt tagból harminc jön el, nekik kell beszélnem a történtekről, a büntetett előéletű Orbán Istvánról, a község jó szándékú (?) plébánosáról, Sipos Áron asztalosról, a nemzeti tanács elnökéről, mindenről.

Csend. Lesz itt hozzászóló? Galgóczi Benjámin jelentkezik: Szeretném megkérdezni, hol kapunk rézgálicot?

Petrós Kiss Gáspár: Mikor lesz mész?

Turiné, aki 1950-ben előttem volt tanácselnök, az tán téesz-elnök: Sok a rémhír, elvtársak, az iskolások azzal járnak haza, hogy félnek a március tizenöttől, mert jönnek az oroszok, és elviszik őket. Seppegik azt is, hogy MUK, JUK, hogy márciusban, májusban, júniusban újra kezdjünk! Lépjünk fel ellene, mert olyan ez is, mint az angolok egét borító ernyője volt!

(Turinénak ez az utolsó hozzászólása, kikopik a faluból. Ha hívják is házszentelésre, lakodalomba, szüretre, ott kerülik az emberek, még a kézfogási sorból is kihagyják. Nem felejtik a kuláklistát, hogy Turinét azért elragadta a csikó, hogy ő azért törlesztett a sok nyomorért. Később meg az egyenrangúra is rákiáltott: hallgass, rám vagy bízva! Hátat fordítanak neki, ő meg beköltözik Halasra.)

Mészáros Ferenc, a járási kiküldött az utolsó felszólaló: az ellenforradalmi események azért sajnálatos módon gazdagabbak voltak Mikolán annál, amit az elnök elvtársnő megemlített!

Igaz, de ami elmúlt, elmúlt, én már valahogy meg is bocsátottam a sok megalázást, fenyegetést, és venném el az élit mindennek. Verik, még most is verik az embereket. Ne üssék már őket, elvtársak! Éreztem a saját bőrömön októbert, mégse üssék annyira. Aki nem az, abból szándékkal ne csináljunk ellenséget!

Néhányan csak bíróság elé kerülnek. Vasban hozzák őket. Borzalmas érzés! Nem lehetne mindeninek elnézni? Nem a nagyokra gondolok, csak a mieinkre, ismerem őket, megszédültek meg buták. A mocskot ki lehet venni a selyemruhából, de a fényességet nem lehet visszaadni.

Legelőbb a tüntető fiatalok közül hozzák azt a kettőt, amelyik kalapáccsal szétverte a szovjet emlékmű márványtábláját. A harmadik, aki állandóan azt hajtogatta: nem lehet, hogy Pesten forradalom van, Mikolán meg nincs, meg azt: forradalom van, most nem dolgozni kell, hanem inni! Ez a fiú nincs itt, disszidált. A gyerekek elismerik a vádat, a hétszázötven forintos számlával igazolják, új táblát vésettek. Amelyik fogta a kalapácsot, három hónapot kap.

Utánuk következik a pálinkafőzdés Csuti Kovács Bence. Nekem még azt mondta, hogy vetnek, nem lesz itt semmi, két nap múlva meg már azt üvöltözte, hogy minden kommunistát ki kell dobni, a községházát fel kell gyújtani, a vadászfegyvereket vegyék vissza a kommunistáktól, és állandóan megkérdezte: mikor kapom vissza a pálinkafőzőm? A nemzeti tanács jegyzőkönyvében is benne áll, képes lett volna földet visszaadni, csak azzal együtt a precíz kis főzőjét visszakapja! Most sír és tagad. Részeg voltam, tisztelt bíróság, nem emlékszem semmire.

Másfél év!

Fellebbezek, tisztelt bíróság, mert én soha nem voltam ellentétben a népi demokráciával, mindig is meg voltam elégedve a rendszerrel. Kivéve a pálinkafőzőt, teszem hozzá magamban.

Nem pogromos ember ez, komédiás! A fellebbezési tárgyaláson sírva kér bocsánatot. Megdolgozott érte, hogy felemelték a büntetését két évre! Nem sajnálom, olyan ember ő, akinek soha nem jó, ami van. Állítom, ha az ellenforradalom győz, neki az sem lett volna jó, mert benne lakik az elégedetlenség, mint a szú a fában.

Forog az ég, mégis mindig ugyanaz! Huszta Antal béres volt, és elvette a gazda lányát. Béres vére az esküvőtől mit sem változott, eszerint szólt a képviselőtestületben, így munkálkodott a DÉFOSZ-ban, amíg hagyták, amíg egyszer csak befurakodott nem lett. Öt esztendeje, 1952-ben láttam utoljára: egy kéz kilökte az irodámból, egy másik egyenesre rántotta a folyosón, hogy mindenki lássa az arcát, de az íróasztalon is maradt nyál és vér. Talán pisztolyt találtak nála is, nem tudom, kérdezni nem lehetett, elvitték, eltűnt. Két éve is van, hogy hazakerült, de tanyájáról nem mozdult, nem találkoztunk, most emberkeresőben utamat mégis a legmaga-

sabb ponthoz, a Huszta tanya nyárfájához igazítom. Vajon hűséges a nyárfa, vajon ugyanazt az eget mutatja?

Pisztoly volt. Aki eldugta, megtalálta, mondja a poharát forgatva. Pedig én az Istennek, a papnak csak arra mondtam igent, hogy hű társa leszek Lábas Tóth Margitnak! Hallottál te, Veronka, Károlyi Mihályról? Ha egy gróf olyan rettenetesen szociális, igaz ember lehetett, ilyen kicsi, mint én miért... Leteszi a poharat, de nem törli meg a szemét: hitehagyottnak bélyegeztek! Feláll, kizavarja a kutyát: A fene a testedet, kiáltja utána, majd csendben hozzáteszi: de még ő sem kellett, Károlyi sem.

Parasztember szégyell sírni, de szégyelli a vele való is, ennek a kicsi könnynek én most mégis örülök. Megvárom azért, hogy elhelyezkedjen Anti bácsi, s csak akkor mondom: Maga kéne, Anti bácsi! Azért jöttem, népfrontelnöknek gondoltuk!

Az asszony mindig időben lép be, most is: Ide te rossz helyre jöttél, Veron! Mit défoszolt az én férjem, mégis elhurcolták! Elég volt egyszer, hagyjatok ti minket békén!

De, mondom, forog az ég, mégis mindig ugyanaz!

Ki fogadja el Huszta Antalt népfrontelnöknek? Égbe szúrnak a kezek, taps, az öreg köszörüli a torkát:

Embertársaim!

Mindig így kezdi a beszédet: embertársaim. (Szomorúan szaladok innen előre: Huszta Antal 1963-ban a saját padlásán felköti magát. Miért?)

Minden vásár eljön a maga napjára, következnek a borsosabb perek, Orbán Istváné július 14-én. Akire ő Mikolán azt mondta, hogy kommunista pribék, mind itt van a teremben.

Vádlott, álljon fel! Ön kijelentette, hogy részt vett a pécsi, budapesti és a dunántúli harcokban, és meg is sebesült. Ennyi helyen? És milyen harcokban?

Semmilyen harcban részt nem vettem, a pécsi bányától, ahol dolgozom, október huszonhatodikán jöttem el, a sebesülést azért mondtam, hogy megjátsszam a nagyfiút.

Sipos Áron asztalos, tanú: Én voltam a nemzeti tanács elnöke, és a vádlott felszólított, hogy a párttitkárt, a tanácselnököt, az iskolaigazgatót, a körzeti megbízottat és az adóvégrehajtót tartóztassuk le. Nem tudom, hogy gondolta. Betolakodott a tanácsba, pedig semminek nem volt megválasztva, csak hajtogatta, őt azért küldték, hogy felszabadítsa a népet a kommunista elnyomás alól, de nem volt erről semmi írása.

Orbán István: Túlzott italos állapotban tettem kijelentéseimet, bíró úr, továbbá epilepsziás beteg vagyok.

Ha ittas volt, mért nem az imperialistákat szidta?

A Magyar Népköztársaság nevében Orbán István mikolai születésű, büntetett előéletű vádlottat a bíróság államrend elleni lázítás miatt ötévi börtönbüntetésre ítéli.

Ezt alkati ideggyengeség, alkoholizmus és korlátozott beszámíthatóság miatt leveszik a felére.

Furcsa puska: ha ő üt, semmi baj, ha őt ütnék, jaj de beteg vagyok! Egye fene, indítsunk hazafele.

Mennyire mondták, hogy Dobóné nem lehet tanácselnök! És nemcsak amazok mondták, az enyéim is; fölírták a jégre! Most beválasztanak a megyei tanácsba, aztán a megyei pártértekezleten is hallom a nevem, javasolnak a megyei pártbizottságba. Én változtam volna ilyen gyorsan, vagy az idő, az emberek? Igaz, sokan kimaradtak a pártból, de amikor nem kellettem,

novemberben, decemberben még ennyien sem voltunk! Megpörgette 1956 az embereket, senki sem tudta, hol áll a feje, én is csak ösztönszerűen tettem erre. Meg a félelem, a fenyegetés is valahogy erőt adott: nekünk veszteni valónk csak itt van, ha megint cselédek leszünk, minden mindegy. De hagyjuk, a beszéd megeszi a dolgot.

Nagyon nem vagyok otthon ezeken a megyei értekezleteken, de aki keveset tud, annak jó az országút. Országút? Előbb az ábécé, például a kávé. Jó darabig nem kértem belőle, de kínálják. Dehogy iszom! No, csak a felét! Nem elkezd ízesedni!? Várom már, sőt keresem, bemegyek érte a Csemegébe, egye meg a fene.

Vagy itt van az étterem. Gyötrelmesen, átszállással tudok csak bejutni a megyei értekezletre, mígnem Forgó elvtárs felajánlja, hogy Görbedről bevisz kocsival, később meg ki is küldi értem. Tart bármeddig a pártbizottsági ülés, enni jó ha szendvicset kapunk. Ezek a férfiak megállnak az első vendéglőnél, csárdánál, és hívnak engem is. Asszony a csárdában? Kimentőzöm magam, de egy idő után kérdeni kezdik, állandó gyomorrontásom van? Nem úszom meg. Ők rendelnek nekem is rántott májat, és nem engedik fizetni, egyszer te fogsz fizetni, mondják. Attól fogva rakosgatom, dugom a pénzt, nehogy majd szégyenben maradjak.

Ma Veronka fizet, ma a Hungáriában ebédelünk!

Bőrülések, festmények körben, ők meg folytatják: valami jót eszünk a Dobóné kontójára!

Ez fillérekbe kerül! Ne üssza meg, fizessük mi az ételt, Dobóné meg az italt!

Helyes, de akkor most iszunk olyat, de olyat! Egy üveg furmintot hozzon, meg vizet is!

Nézem, arany feje van az üvegnek!

Borsos az ára, de megéri, pláne, hogy nem mi fizetjük!

Megrendelik a második üveggel, nekem a tenyeremről az izzadságot a szoknyámba kell törölni. Jön a pincér. Pattog a kezében a ceruza, nagyon könnyen nagyon nagy számokat ír, és közben már hirdeti is az ítéletet: hetvenkettő-negyven, kérem tisztelettel! Hetvenkettő-negyven?? összehajtom, elteszem az én első éttermi számlámat.

1958-ban biztatni kezdenek a tanulásra: mégsem lehetek olyan elvetni való! Kérem a jelentkezési lapot, mindjárt kettőt, viszem, mint a meleg téglát, Vincének.

Iskola? Minek az nekem?

Nem kell rajta inasesztendőt tölteni, egyszerre megy a hetedik, nyolcadik, mondom. Megcsap Vincéből a borszag, azért folytatom: könnyebb ez, mint kapálni!

Egy rendőr nem kapál! Vidd a francba, mondja, és lesöpri az asztalról.

Ugyan megtapogathattad a palánkot, mondom hajoltamban, és csendesen elindul a könnyem. Részeggel mit tudjak csinálni? Ő alszik, horkol, én olvasok. Fordultában felriad: még mindig égeted ezt a kurva villanyt!? Oltsd le!

Nézem a plafont, közénk szakadhatna, ha már nekem nem volt erőm, legalább ő elválaszthatna.

Napra nap, aztán én, ez a kis senki, küldött vagyok a hetedik pártkongresszuson! Ide tényleg csak azok jöhetnek, akik nagyon rendesek, becsületesek. Kinek a javaslatára kerültem én közéjük? 1959. november huszadikán, hétfőn kezdődik a kongresszus, az első pillanattól kezdve élmény minden. Látjuk Hruscsov elvtársat, Kádár elvtársat, itt van az a sok külföldi, tömkelege az újnak. Ilyen van, ilyen létezik?

Ebédszünet után Hruscsov elvtárs meg egypáran már benn vagyunk a teremben, Kádár elvtárs még nincs.

Énekeljünk egyet, elvtársak, mondja Hruscsov, a tolmács rögtön fordítja. Énekeljünk! De ki kezdje? És mit? Valaki belevág:

„Elvtárs a csákányt jó mélyre vágd,
Indul az izmos munkás brigád,
Nótánk a széllel versenyre kelve,
Sztálin nevével száll!”

Nagy hangulatban fújjuk, hogy „Nótánk a széllel versenyre kelve...”, és amikor odaérünk, hogy Sztálin nevével, akkor mindenki megtorpan és csak Sztá... Sztá... Sztá... Senki nem fejezi be, csak hápog az egész nagy terem. Belép Kádár elvtárs, és a Sztá-nál félbemarad a nóta.

Nagyon jól indult, de senkinek nem jutott eszébe, hogy benne lesz Sztálin.

Szép köszöntő lett volna éppen Hruscsov elvtársnak, aki öt évvel korábban kirakatta a mauzóleumból Sztálin elvtársat Lenin elvtárs mellől!

Megyénk, a mi küldöttségünk a karzaton ül, szemben velünk az elnökség, jobbra tőlünk a budapestiek. Ülünk, figyelünk, oldalt nézek, hát a pestiek között ott ül ő! Mindenki árgus szemekkel figyel, ő meg csak álmodozik. Pillogok, pillogok rá, aztán, mint akit gégén ütöttek: ez most itt kihallgat mindent! Nem vették észre, bejött ez az ellenség, mert biztos, hogy ő az ellenség, és most kihallgat! Mi lesz? Szólni kéne valakinek! De ki vagyok én? Csúnya szokás: ha valahol valami nincs rendjén, én rögtön intézkednék, de nem kötelességem nekem is, mindenkinek? És ezek itt sokan mért nem veszik észre? Már izzadok bele, hát nekem itt is magammal kell küzdenem!?

Mondjam, vagy ne mondjam? Rápillantok, és ez az ember tényleg olyan, ellenség. Odahajlok a járási titkárunkhoz: Mészáros elvtárs, psz, Mészáros elvtárs! Mekkora az ellenőrzés, mégis beszökött valaki!

Ne beszélj már bolondokat!

Nézz csak oda!

Mi van vele?

Akinek a haja lóg, meg így áll a szája, az biztos csak beférkőzött ide.

Ugyan már, ez N. professzor!

Ez az a professzor!? Pirul a bokám, tán még a könyököm is, megint mibe keveredtem! De ezt verték mibelénk, ezt a fene nagy éberséget.

Ebben a két hétben legtöbbet a termelőszövetkezetről esik szó, legalábbis én ezt hallom ki legjobban. Belekerül a kongresszusi határozatba is a szövetkezetek szervezése, hogy nem úgy kell csinálni, mint korábban. De hogy fog az ugrani, aki egyszer már megégette a talpát?

Vége a kongresszusnak, ismét fogadás a Parlamentben. Állunk ott, várunk a vezetőkre, és hogy ne legyek útban, de ne is legyek nagyon hátul, áthúzódom a másik oldalra. Áll mögöttem egy elegáns, kisebb asszonyka, mondom neki, tessék, csak tessék, látok én az elvtársnő mögül is! Terelgetem, mire megszólal németül, de egy fiatalember már mondja is:

Bemutatom Walter Ulbricht elvtárs feleségét!

Do... Dobó Vincéné! Mit csináltam már megint!? Ha ő tényleg Walter Ulbrichtnak, az NDK-s párt első titkárának a felesége, akkor megint rossz helyre álltam. És ez az elvtársnő, ahelyett hogy elém állna, belém karol, kezdi mondani a nőszövetséget, aztán kérdezi, hogy mit csinálok, én meg nem tudom, hogy rá nézzek vagy a tolmácsra, már remeg mindenem, menten elsírom magam. Csak legalább a karom engedné el, hogy itthagyhatnám! Jön még egy asszony, Vass Istvánné, aki legalább tudja, hogyan kell beszélni, de most már illetlenség lenne sarkon fordulni.

Persze Kádár elvtárs Hruscsovval, Walter Ulbrichttal, a többiekkel épp ellenkező irányból érkezik, mint vártam. Utat engedünk nekik, lépnék én is odébb, de Ulbrichtné barátságosan utánam kap, nehogy elsodorjanak. Ezek a nagy emberek ott sorban lekezelnek velünk! A fejek fölött látom Mészáros elvtársat, hogy szégyellhet ez engem! De mit tudjak csinálni? Húzódnék, de hozzák még a poharakat is, Vassné biztat, koccintani kell.

Előttem Hruscsov elvtárs. Állok ott az én naiv kis mindenemmel, aztán koccintok ezzel a kis kopasz emberrel, az SZKP első titkárával.

Szól a cigányzene két helyen is, mehetek végre, de Dobi elvtárs meglát, felkér, aztán Marosán elvtárs lekér. Nincs már az én ruhámban tenyérnyi száraz sem, amikor visszakerülök megyei küldött társaim közé.

Mi már nem vagyunk jó neki, Dobó elvtársnő Hruscsovval tárgyal!

Akartalak volna táncoltatni, Veronka, de te Marosánnal roptad! Itthon is emlegetik a történteket, kísérnek ezek a mondatok.

Orbán Pista is kiszabadul a börtönből. Halason dolgozik, építkezésen, aztán egy napon erőszakkal megy az isten nyakára, ott köti fel magát az állványok között. Nekem inkább haragudni kellene rá, de rögtön eszembe jut apuka halála is, és meglágyulok. Sipos Áron asztalos, a nemzeti bizottság ötvenhatos elnöke is így végzi. Véletlen lenne? Ha nem az, akkor öngyilkosságukhoz van-e valami köze az akkor történteknek? Vagy azért tartoztak a szavasabbak, izgékonyabbak közé, mert bennük bujkált ez a halál?

11.

Vincét az ivás miatt eltanácsolják a rendőrségtől. Iskola kéne, mondja. Kijárhattuk volna együtt, mondom. Aztán csend, másnap beáll a konzervgyárba ládaszegezőnek. Nekem már nincs erőm sírni.

Odaadtam volna gyerekként a lelkem üdvösségét is azért, hogy Budapestre eljussak, most meg: a Szovjetunióba, csak oda elmehetnék! Annyit beszéltem már róla, annyit agitáltam mellette - de úgy van-e? Ha én egyszer kijuthatnék!

Képzeld, Veronka, küldöttséggel megyek Moszkvába, mondja a jánoshalmi Hanákné, ülésszomszédom. Úgy teszek, mintha az előadót figyelném, de az irigységtől majd kijön a könnyem. Én sosem érdemlem ki, hogy elmenjek?

Benne volt a levegőben már a kongresszus előtt is a termelőszövetkezetek szervezése. A párt felismerte, nem teljesen az az út, amit ötvenhat előtt jártunk, nem elég összeterelni az embereket, támogatást kell adni a szövetkezeteknek, több támogatást. Amíg csak a nagyon szegény emberek törődnek a szövetkezetekben, addig nem lesz tekintély, úgy kell csinálni, hogy a jó gazdáknak is helyük legyen benne, ők is belépjenek.

Nosza, ugrunk neki mi is, de ezekkel a jó elvekkel sem haladunk semmire a világon, nem lép be senki.

Volt itt egy igazi elnök, jó gazda, Veronka, hívjuk őt haza, Sánta Gyulát. Te még nem voltál a tanácson, amikor őt elzavarták, hogy kuláktermészet lappang benne, hogy miatta hullottak el a malacok.

Meg sem találjuk, valahová Pestre ment.

Küsülyben él már két éve, valami rokonnak a földjén dolgozik.

Megpróbálhatjuk, felelem, aztán másnap a kisvonaton átmegyek hozzá.

Gyere haza, Gyula, neked tekintélyed van, ki más tudna szövetkezetet szervezni?

És ha megint kiütközik az igazi énem, osztálykötöttségem!?

Nem úgy van az már!

Te lökted ki a házunkból anyámat, Veronka, ő sem maradhatott Mikolán, most meg hívnál?

Utasítottak, Gyula, ha nem csinálom, mehetek én is utánad, anyád akkor sem marad. Nem ti voltatok az egyetlenek. Gyere haza, mutasd meg, te vagy a különb!

És a tanya?

Üres, költözz be, kezdd el újból.

Ha gondoljátok!

Tíz éve sincs, hogy az emberek hátat fordítottak a Sánta Gyula ellen ágáló járási küldöttnek, amivel csak ártottak és nem használtak Gyulának, most mégis avval fogadják:

Neked egyszer nem volt elég? Legalább a magad kárán tanulnál!

Mit tudsz te a csoportról, Gyula, akkor jött csak a sűrűje, hogy elzavartak, én máig sem emésztettem meg!

Orrba vágtak, mégis törleszkedel!?

Ilyenek vagytok! köpött Csordás Balázs, és rácsapta Sánta Gyula orrára az ajtót.

Jön aztán hozzám: három tag van, Veronka, meg tizennyolc hold, többet nem lehet összeszedni. Ha azt mondod, szövetkezet, mindnek fájni kezd valamije.

Három emberrel mit tudjunk csinálni?

Görbeden, Küsülyben már két-két csoport is van, de állítólag többet is megvertek, csak úgy írták alá.

Hozzanak egyet is, akit emiatt ütöttek!

Kevi Tóth öccsét nagyon mondják.

Itt akkor se fognak a közösbe bepofozni senkit, mondom. A falu azért meg van szeppenve, amikor Görbeddel végeznek, és mi következünk. Most mi lesz? Semmi. Jöhet ide az egész járási, de megyei pártbizottság is, az emberek megvetették a lábukat.

Mi van maguknál, Dobó elvtársnő? Ennek a tavasznak is szövetkezet nélkül mennek neki?

Mikolán félősebbek az emberek, Mészáros elvtárs, három másik falut sem ért annyi gyötrődés, mint ezt. Egy évtizede volt a párttitkár-gyilkosság, aztán olyan erős törlesztés következett, hogy minden hatodik család kulák lett. A régi szövetkezetek vetőmagért lesöpörték más padlását is, mégis nyomorogtak.

Gondolja, a bajai járásban máshogy volt?

Ott könnyebb mondani a nagyüzem előnyeit, de ha nálunk megkérdik, hogy csinálsz itt százholdas táblát, mit felel? Tíz lépésen belül háromfajta homokot is találni, aztán a tanyák, azok is útjában vannak a traktornak.

Na, na, Dobó elvtársnő, a görbedi határ legalább annyira szabdalt, mint a maguké!

De a múltjuk nem!

Tehát nem kell a szövetkezet?

Kéne az, csak a fokozatosságot...

Fokozatosság, fokozatosság! Aki nem akar belépni, mind ezt hajtja. Már a képviselőnk, Komócsin elvtárs is megkérdezte, mi van Mikolán!?

1960. szeptember 20-án üzen Komócsin Zoltán: magam akarom látni, mi a helyzet Mikolán! Kérem, hívják össze a jószavú, a hangadó embereket egy tanyába, öklelőzzünk meg.

Kimegyünk az autóján, rákanyarítja a kabátját a székre, és azt mondja: Ne kerülgessük emberek, szövetkezet kellene Mikolára is. Mi erről a véleményük?

Szőczi Gábor ismeri korábbról a központi bizottság titkárát, tudja róla, nem szereti a kertelést: Tudod, Komócsin elvtárs, vitték így szeptemberben a cigányt akasztani, és kérdezik tőle, mi az utolsó kívánsága. Szeretnék egy szem epret enni, feleli ő. Ősszel epret? Persze hogy nem volt, várni kellett egy évet. Így vagyunk mi is ezzel a szövetkezettel. Kell az idő kigondolni, hogy tudok majd belehelyezkedni, és mi lesz benne a jussom.

Jó egyezséget hoz a beszélgetés. Nem sokkal a látogatás után kapjuk a hírt, hogy a minisztérium és mindenki beleegyezik, ezen az alsórész területen, ahol a tanyák meg a szabdaltság miatt rosszabbak a nagyüzem lehetőségei, alacsonyabb szövetkezeti formát szervezhetünk, tszcsét.

Látjátok, még a kormány is velünk van, nem megengedték nekünk ezt a téeszcsét? Csak nem adtuk fel a szabadságunkat, nem is olyan lesz ez már!

Milyen? Senki nem tudja, de a hiúság megtéteti az első lépéseket. 1961 őszén két hét alatt hat termelőszövetkezeti csoportba (manapság szakszövetkezet) áll az egész falu, az egyikben Sánta Gyulát választják elnöknek, egy másikba Gazsó Bertalant, de marad továbbra társadalmi elnökhelyettes is a tanácsnál.

Nem ette meg a fene, hát azt sem mondják, hogyan csináljuk, magunknak kell eldönteni!? Mennek a lovak, mennek, múlik az ijedtség, kihúzzák magukat az emberek, nekieresztik a gyeplőt: nosza, tagosítsunk!

Mégis olyan téesz-ízű ez!

Ki rendelte el, hogy nagy táblák legyenek!?

Ezt azért nem kéne, a narancs is keserű, ha nagyon facsarják!

Sorra járják a tagokat, megkérdezik, mennyi földet akarnak megtartani saját művelésben, mennyit adnak be a közösbe. Csak a leadott földeket tagosítják, hogy nagyobbat térülhessenek a gépek, hogy egyben telepíthessenek szőlőt, almát.

Csak megállt az elégen!

Nem szövetkezet ez, hanem maszekolás, teljes a szabadságom!

Aztán szólnak neki, hogy tizenkét napot dolgozni kell az almatelepítésen. Hm!? Mikor meg műtrágyát igényel a saját művelésű földjére, mondják neki, hogy elébb annak adnak, aki a közösért is tett valamit. Így alakulgat. Hajtják az első perctől a közös dolgokat, több az állatuk, jobb a terméseredményük is, mint az örökösen elmerülő küsülyi termelőszövetkezetnek. Érdemes volt kivárni az epret.

Rögvest az alakulás után sikerül kedvezményesen talajegyengető géphez jutni, hogy a tagosítás ne csak papíron legyen, álljon az a tábla valahogy. Küldöm a gépet Gyarmati Lajos bácsi szövetkezetébe, ám ő elébe áll:

Azt hiszi, fizetünk!? Eltakarodjon innen!

Persze visszaküldöm.

Jön a szőlőtelepítés, ott a sortávolság a baj.

Nagyapám is nyolcvan centire rakta a sorokat, nem százhúszra! Hogy lehet így pazalni a földet!?

Minden nap küzdelem: milyen legyen hát a sortávolság, zöldtrágyázzunk vagy se, nagy területen vagy kis területen? Veszekszünk, kibékülünk, hol szépen vagyunk, hol rosszul. Szaladgálunk a járáshoz, hogy gép kellene, pénz kellene, csemete kellene, műtrágya kellene! Csapnak a kezükkel: van nekünk elég bajunk a termelőszövetkezetekkel is!

Tanácsülésen meg hallom, hogy a mi homokos járásunkban mennyi zűr van a téeszekkel, nem dolgoznak, vagy nem úgy dolgoznak, késnek a betakarításokkal, nincs tehenük, disznójuk, pedig a hús nagyon kellene, bezzeg a mikolai csoportok mennyit adnak az államnak, lehetne tőlük tanulni! Akkor mért legyintenek ránk? Mért azt patyulgatják, aki nem hálálja meg? Kihúzom magam a dicsérettől, de evvel nem sokra megyünk. Mondom is otthon, jobb lenne letörülni a tábláról azt a cs-betűt, mindjárt szebbek, jobbak lennének! Meggyőznek, hogy mégsem lenne jó, mert akkor nem maradhatna három-öt hold föld saját művelésben, és a közös sem lenne olyan sikeres.

Megyek ki megnézni a szőlőtelepítést, hát nem beültették a sorközöket!? Mi lesz így, hogy fog elférni a szőlőben a gép? Veszekszem, hogy ki kell húzgálni a közbülső sorokat, de nem, nem mozdulnak, csak odavágják: mit értesz te ehhez, Veronka?

Jelentkezem a mezőgazdasági technikumba.

Nem téesz-elnök maga, Dobó elvtársnő, mért nem gimnáziumba vagy közgazdaságiba iratkozik?

Azt értsem, ami a faluban történik, az iroda is attól lesz jobb!

Elsős vagyok én is, elsős a lányom is.

Április 29-én tartják a járásnál a május elsejei ünnepséget, utána meg a Jakab-napot, Forgó elvtárs maga szól, vár bennünket Vincével együtt. Menjünk, annyit hall az ember, ha ezekkel a vezetőkkel beszélget. Mondják is éppen Algériát meg De Gaulle-t, a függetlenséget, mert Kardos elvtárs a megyétől most járt pártdelegációval Párizsban, amikor Vince röhögni kezd. Ránézek, ezt jól megverte a sok egészségedre! Röhög ám, csak röhög. Bár megnyílna a szobapadlat, legalább én tűnnék el.

Mért sírsz, anyuka, kérdi Zsuzsi. És én mondom ennek a kis hétesztendős semmiségnek, hogy apuka megint berúgott, mondom a szégyenem.

Egy hét csönd, Vince rávesz, hogy vegyük meg a tévét, menjünk be Halasra. Leszállunk a kisvonatról, és rögtön azzal kezdi, hallod, megéheztem, meginnék egy kávét!

Én meg egy duplát! Néz rám. Mikor hozom neki a félliteres bögrét, magamnak meg a kis csészét, nem állja tovább szó nélkül: Ez neked dupla?

Azt hitted, egy litert hozok?

Azt én!

Nem sok öröm van a televízióban, ha néha hozzájutok, Vince csak hortyog mellettem. Nem tudok hozzá szólni, parlagon tartja magát, pedig hasznára lenne ez a jó műsor! Szólok a vendéglősnek, szerezzen már egy kávéfőzőt, mert sehol sem kapni.

Ne hagyd már ki ezt a filmet, főzök neked, fiam, egy kávét, megiszod, meglátod, nem alszol el.

Nem használ az!

Idd csak meg!

Vége a műsornak, lám nem alszik az én férjem! Lemegy a híradó, értékeljük is, ő még mindig nem álmos. Hajnaltájt járkálásra riadok, ki az?

Az anyja istenit a kávédnak, egy szemhunyást nem enged, nem bírok aludni. Hallod, ezt a főzőt még a házból is kilököm!

Sok sóhajtozásom hosszú idő után célba ér, Forgó elvtárs előttem mondja: ha lesz egy beutaló a Szovjetunióba, akkor Dobó elvtársnőt kell elküldeni!

Vége az évnek, már tavaszodik: Mondd már, Ica, sosem kap a járás a Szovjetunióba beutalót?

Jaj, ne is említsd, megvolt, el is tettük neked, és nem közbejött valaki! Ne szólj már a főnöknek, ő is szégyelli.

1963. április 22-én, negyvenegy éves és egynapos koromban telefonálnak a nőtanácstól, hogy gyorsan mondjam be, ami adatom nem tudják. Felelgetek, aztán kérdik, voltál külföldön?

Nem én, soha, de mért érdekes?

Csak egy ívet kell itt kitölteni, van egy ilyen kérdés is.

Tele vannak ám a lapok, egész világjellegű nőkongresszus lesz Moszkvában. Ha ezek engem oda küldenének!

Most már megmondom, mért kértük az adataidat, te is mégy a nők világkongresszusára, felterjesztettünk, jóváhagyta a megyei pártbizottság is!

Hogy tudom én ezt magamba fojtani, nem szabad ezt még otthon sem elmondani, mert hátha... aztán ne mondják: na ugye! Kibeszélhetetlenül készülök. Figyelem az újságot, szerdán kezdődik, holnap kezdődik, elkezdődött, nekem meg nem szól senki! Rettenetes csalódás, a hátam, a kezem, a lábam fáj bele.

Ne haragudj már. Kerekes elvtársnő, mondd már, mi történt?

Zavarban van ám. Félreértés lehet, nyilvántartási laphoz kérdeztek. Irma meg összekeverte a dolgokat.

De ha te annyira szeretnél menni, a következő csoportba beveszünk.

Jaj, Veronka, majdnem fegyelmit kaptam, hogy elmondtam neked a moszkvai utat, sopánkodik Irma. Tudod, mi történt? Csak téged javasoltunk az egész megyéből, az Országos Nőtanács meg visszaküldte, mert párttag vagy, a statisztika miatt olyan kellett, aki nem párttag.

Hát ez is bűn? Bűn, hogy párttag vagyok?? Értem én a mi politikánkat, hogy a pártonkívülieket is be kell vonni, de most én azért maradtam ki, mert párttag vagyok!?

Kívül is folyik a könnyem? Száz esztendő telik el, amíg kimondom: ne menj a fára, Veron, nem esel le!

Hagyom, vigyenek a napok, hetek: érettségi, szövetkezetek összevonása, beválasztásom a párt megyei végrehajtó bizottságába, Zsuzsi cincogásai - mindegy, csak történjen valami, ne kelljen magamra, Vince ide-oda csapódására figyelnem. Kapóra jön a választás is, ebben aztán nincs megállás.

Dobó elvtársnő, javasoltunk országgyűlési képviselőnek, és ezt a politikai bizottság is elfogadta.

Szó sem lehet róla, a mi képviselőnk Komócsin elvtárs!

Ő másutt lesz képviselő, a pébé és a kormány tagjait jobban elosztották a megyék között.

Ráz a kisvasút, bennem mégis kuszásan áll minden. Képviselő? Tudom, mondom is, hogy bekerülnek az országgyűlésbe parasztemberek, de azok valahogy nem olyan parasztok, mint én.

Most jó, hogy Vince olyan, amilyen, nem kell félnem, hogy észreveszi, van valami a hónom alatt, mert megmondták a pártbizottságon, ez titok, a falnak se mondjam. Az álmomra nem köthetek csomót, de a kevés alvás is csak szorongat: fogom tudni csinálni? Nem bírom tovább, mondom Vincének.

Ho-ho-hó, nehogy elhidd már, meg se választanának, csak bolondot csinálnak belőled! A högyösök - így mondjuk a görbedieket - mind kifütyülnek. Lejáratnak, oszt nézheted magad!

Elmélyedek Vince szavain, tényleg mennyit dolgoztam eddig, mért érdemlem én, hogy lejárassanak? Mindegyik falu elmondhatja, hogy nekik is van olyan emberük, mint én, és ha engem kifütyülnek, én abba tényleg belehalok.

Elkap az utcán Hát-hát Tóth Pista bácsi: no, szép Veronkám, ki lesz a képviselőnk? Hát, hát, te is tudod, nekünk más nem kell, csak Komócsin Zoltán, így szólj te is!

Beszaladok az irodába, jaj, mért mondtam olyan hamar, hogy rendben? Mindig ilyen hülye vagyok, ha valamit kérnek, én azonnal ugrok! Felveszem a telefont, hívom a megyei titkárt. Mészáros Ferit, hogy nagyon sürgősen találkoznunk kell.

Mi bajod van?

Nem mondhatom telefonba!

Akkor gyere be, ötig benn vagyok!

Gyűröm a zsebkendőt a kezemben. Hat évig voltál járási titkár, te tudod, Feri, hogy mit csináltam, és itt már elered a könnyem, hogy becsülettel, hogy minden erőmmel... ne tegyétek ezt velem.

Ki eresztett rossz bogarat a füledbe, kérdi, aztán mondja, mondja könnyszárító szavait.

Fejem, lelkem használhatatlan, a kezemnek adok hát munkát: rakodok. A paksaméták közül kihullik egy töredező kék boríték, benne a még sárgább papír:

„Kovács Veronika írásából. Igen nagy életerővel és jó egészséggel rendelkezik, erősen tud kívánni, könnyen lelkesül. Nyughatatlanság van magában, szereti a spekula dolgokat. Eszméitől nehezen lehet eltéríteni, félmunkát sosem csinál. Nagylelkű, haragját könnyen felejti. Nem lehet elnyomni, kiküzdi a kiemelkedést, sokan fogják körülvenni az életben, emberek hallgatnak magára. Nem ahhoz megy férjhez, akit szeret, de a családban megállja a helyét. Magának sok fordulópont lesz a sorsában, ezek között a legjobb 1958, akkor jómódba jut. Mostanában lesz egy levele és vendége is. Egy pletyka még nyugtalanítja a napokban, de az jóra fordul. Írásmegfejtője, Kaszt néni, 1941. VII. 21. Kiskunhalas, Kossuth Lajos utca 13.”

Mellette a másik, mert próbára tettem a jósnőt: „Gyorsan cselekszik, mindig a jövőt tartya [így írja] a legfontosabbnak. A célja mindenkor fog sikerülni. Sorsa fordulópontja 1942-44 év lesz és 1958.” Ebben a levélben is benne van, hogy kiemelkedés, meg hogy sokan vesznek körül. Hogy lehet az ilyet érteni? Sehogy.

Akkor a templomban nagyhéten volt még kilenced. Hogy ne kelljen mindig otthon ülni, elkezdtünk járni erre a kilenc napon át tartó felelgetősre, az egyik mondta ezt, a másik válaszolt rá. Fiatal nemigen volt, az öregasszonyok meg kihallgatták, hogy jó hangom van.

Na, kislányom, kezdjed!

Mit bolondoztok ti, lányom, ezzel a templommal, mi dolgod ott, kérdezte apuka.

Hagyja már, Veszter bácsi, Veronka előénekes, feleli neki a barátnőm.

Látod, lányom, kiteljesedik a jóslat, vezeted ezeket a vén bolondokat!

Jött a szentkúti búcsú, nekem mint jó énekesnek az asszonyok összeadták a részem, és elvittek. Otthon aztán apuka kifaggatott, hogy mi volt, aztán nevetve mondta megint:

A fene ezt a jósnőt, látod, itt volt ez a búcsú is, micsoda tömeg vett ott körül!?

Apuka, apuka, drága apuka, most mit mondanál? Nem megy ez már túl minden jósláson?

Megyei vébé-ülésen ott van Komócsin elvtárs is. Toporgok, de szerencsére megelőz, odalép: mi van, Veronka, hallom, hogy maga meg ki akar túrni ebből a képviselőségből?

Éppen ez az, Komócsin elvtárs. Szeretném megkérni, intézze el a politikai bizottságnál, hogy vonják vissza az én jelölésem, ne csinálják ezt velem, nem vagyok én olyan!

Én is ott leszek a jelölő gyűlésen, Veronka, ne izguljon. Hát mit tudnának magára rosszat mondani?

Állok, nézem, de már nem látom őt olyan tisztán, és a pislogás sem segít.

1967. március 4-én tartják a görbedi kultúrházban a jelölő gyűlést. Hiába mondja Mátyás Pista bácsi a jelölő beszédében, hogy Küsülyben születtem, Görbeden is laktam, s Mikolán élek, meg már kínosan is szépen, hogy mit csináltam eddig, én mégis úgy érzem, hogy ezek az emberek nem akarnak engem képviselőnek. Komócsin elvtárs elmondja, hogy neki pártkötelességből másutt kell ezt a munkát folytatni, de Dobónénál jobbat úgysem találnak. Szólnak még néhányan, meg apukát is felemlegetik, hogy milyen rendes ember volt, aztán szavazás, egyetértés, taps.

Borzalom, hogy nem tudok megszólalni! Nem és nem. Még nagyobb taps. Két mondattal megköszönöm, aztán már nagyon sírok.

Vince csak annyit mond az egészhez: most jön még a szavazás, ott dől az el!

Szól a megyei választási elnökség, hogy a szavazás napján illik ellátogatni néhány helyre. Ez rossz illem. Majd mondják: nézzétek csak, itt van kíváncsiskodni, hogy győz-e!? Térülök, fordulok, már ott sem vagyok, a végeredményt sem várom meg az elnökségen.

Képviselő vagyok. A vonatom kilenckor érkezik Pestre, leülök az Országháznál a térre, előtte csak nem tolakszom be. Eljön az idő, mehetek, hát nem eltévedek a Parlamentben!? Épp csak nem kell szégyenkezni a késés miatt.

A teremben ott van az összes vezető, egy helyre meg az én nevem is ki van írva: Dobó Vincéné. Nékem itt helyem van, jogos személyként vagyok ott, ahol a törvényeket csinálják! 1967. április 14. van. Most megy fel Dobi elvtárs, ezt mondanak, azt mondanak, és jön Losonczi Pál. Változások vannak a vezetőkben, de csak utána tudom felfogni, hogy nem ez az elnök, hanem amaz. Annyira érdekel, mégsem bírok figyelni, mindig magamnál kötök ki. Írogatom, hogy mit tudnék én itt mondani, mert talán az egész országnak tudni kellene, hogy itt olyan társadalmi rendszer van, hogy Kovács Veron napszámoslány egy levegőt szívhat a legnagyobbakkal, hát ott van, ott ül Kádár elvtárs is, ni!

Összehívják a párttagokat, megalakul a képviselői pártcsoport. Ezen az ülésen Kádár elvtárs is beszél arról, hogy mit várnak a párttagoktól, hogy kevesebben vagyunk, mert pártonkívüliek, egyházi emberek is vannak, mégis az az erő, ami a közös... Feszülnek bennem még az erek is. Az a pásztorlány, akit ott rugdostak az eresz alatt, hogy gyerünk, mert a pulykák már mennek, az a lányka törvényalkotó lett! Nem értek én ahhoz, de itt vagyok, és ha jót tudnék mondani, talán még el is fogadnák. Hozzá is szólhatnék, ha akarnék.

Magabiztos vagyok a második ülés előtt, nézelődök, ráérek, de becsapós a pesti utca, kések egy félórát. Hallom aztán a nevem, hogy beválasztottak a jogi bizottságba! Előttem, utánam ilyen doktor, olyan doktor, jogász, ügyész, én meg csak ülök ott beszorítva, senkinek nem tudom mondani, hogy nem vállalhatom.

Persze hogy hallgatok az első ülésen, pedig olyan nyakatekert, amit mondanak, hogy szívem szerint szólnék, nem lehetne egyszerűbben? Jön ám a tsz-törvény meg a földtörvény, aminek a tervezetét előtte otthon elolvasgattam, aztán amikor már nem bírom, ha botladozva is, csak felszólalok.

Onnan jöttem én a jogszabály másik végéről, ahol már nem lehet lejjebb mutogatni... Négy-öt dolgot elmondok, ebből hármat mindjárt jóváhagynak. Megszületik a törvény, hát nem benne vannak, amiket mondtam, ezek a nagyon okos nagy emberek is hallgattak rám!

Kezdem tudomásul venni a képviselőséget, mint sövény a lyukat, mégis megijedek, amikor a közlekedéspolitikai irányelvek előterjesztésében, az 1968. október 17-i ülésen azt mondja a miniszter, Csanádi elvtárs, hogy megszüntetik a kisvasutat! Ha ez kitudódik, engem leváltanak, hisz az volt az emberek egyetlen kérése, azzal küldtek az országgyűlésbe, hogy a kisvasutat hosszabbítsák meg, a miniszter meg arról beszél, még azt is megszüntetik, ami van. Mit csináljak? Írok egy kérvényt, a mi vasutunkkal várjanak, mert ha időt nyerünk, talán észreveszik ők is, hogy nem úgy kellene. És mi történik? Az emberek rákapnak a buszra! Írhatom az újabb kérvényt, hogy szüntessék meg mihamarabb a kisvasutat, szélesítsék ki az utat, és adjanak több autóbuszt! Én írom mindkettőt, meg is lehet a véleményük rólam, pedig azt nem is tudják, hogy amikor az első buszok indítása után néhány hónappal értesítettek, hogy utas híján megszüntetik a két járatot, gyorsan megkértem a tanácstagokat, ha van egy kis idejük, utazzanak már, akár kell, akár nem, hogy megmaradjanak az autóbuszok.

Egyik nap beszól Klári a szobámba, küldöttség keresi Görbedről Dobó elvtársnőt, négy asszony.

Küldöttség hozzám? Mi történhetett?

Dobó elvtársnő, mi magához mint képviselőnkhöz jöttünk. A görbedi asszonyok java, különösen a Kossuth Lajos utcaiak nagyon szeretik a virágos utcát, de a tyúkok napra-nap kikaparják a virágokat, és kérnénk, segítsen nekünk abban...

Ezért fáradtak, asszonyok? Ezt a tanácsnál jobban elintézik maguknak, de lehet, elég a szomszédnak szólni, hogy csukja be a tyúkot.

Mondom én, Veronika, már ne haragudjon, hogy így szólítom, de azért jöttünk csak, hogy megnézzük, tényleg olyan asszony, amilyennek mondják, szóval éppolyan, mint mi?

Jót nevetünk, jót trécselünk.

Jön egy nagyon picike öregasszony is. Ismerős, ismerős, de nem tudom, ki. Joó Jánosné. Joó Jánosné? A tanítónéni!

Nem gondoltam volna, Veronka, hogy így alakul. Elhatároztam, hogy csak eljövök az én kis tanítványomhoz barátságosabban, mint abban az iskolában! És sír, és potyognak a könnyei.

Ettől az asszonytól kaptam az első kis selyemruhám, ez jut eszembe, nem a betű, nem a számolás, pedig hol van már az a kis puffos ujjú krepdesin ruha! Most a tanítónéni kér valami apróságot, gyorsan el is intézem neki.

Nyövögetem a fákat, de mi vagyok én az erdőhöz képest? Mint az árnyék, mindig kísér a kisebbségi érzés, hát még ha belelöknek! Becsületességemmel, munkámmal, életemmel hiába vagyok olyan, mint bármelyik ember, semmit sem érek vele, ha ő magasabb polcon van, és sokkal nagyobbnak tartja magát. Ha lesöpör, én tűröm. Holnap párt vébé ülés, úgy elgondolom, hogy mit tudnék a napirendhez elmondani, de nem lehet, visszautasítanának, hogy nem becsülöm ezt a fórumot, meg azt sem, aki leírta. Kerülgetni kell, vigyázni, meg ne sértsem, mert az egy nagy vezető, és ő csak a szépet tudja, csak azt mondták el neki. Bár lenne idő a községbe kihozni őket, tessék, nézzék meg, erről beszélünk! Az nem elég, hogy kiküldenek valakit, de az több szépet kever bele! Ha aztán mondom én vagy egy másik, hogy ez azért nem úgy van, akkor leszólnak:

Ugyan, ne mondja ezt, elvtársnő, tudom én, hogy van! És kiérezni, meg van róla győződve, ez a Dobóné vagy túloz, vagy olyan buta, hogy nem éri fel ésszel, mi az igazság. Hogy ezt a lekezelést ki tanulja kitől, nem tudom, de megkapom a legkisebbektől is.

Sosem fényesítettem a vezetők kilincseit, csak közös ügyben megyek hozzájuk, és akkor sem lobogtatom a képviselő-igazolványt. Megyek például a városi tanácshoz, de már a portásnő olyan dühösen mondja: Nincs benn Tikos elvtárs!

De benn van, mert megbeszéltük, hogy jövök.

Maga tudja, vagy én!?

Én úgy tudom, hogy itt van, tessék már mondani, merre van a szobája.

Szerényen, tisztességgel köszönök, de a titkárnő sem néz ki belőlem semmit: Tikos elvtárs nincs benn, és különben sincs fogadóórája!

Nem baj, elvtársnő, ha nincs is fogadóórája, ő mondta, hogy jöjjek ma, ha benn van, csak fogad.

Nagyon el van foglalva Tikos elvtárs!

Jó, megvárom.

De ma nincs fogadóórája! néz már gügyének is, hogy nem tudom megérteni. Nem rúg ki, de azt sem mondja, üljek le, azért én csak várok. Mondtam, hogy ma hiába vár, esetleg hét végén.

Fontos ügyben kellene vele beszélni.

Honnan keresi?

Mikoláról.

Ez a városi tanács, vidékiekkel a járási hivatal foglalkozik, oda kell fordulni, itt van a szomszédban.

Nem olyan problémám van nekem, a mikolai tanács elnöke vagyok, különben is régi ismerősöm Tikos elvtárs.

Ha ő minden ismerősével tárgyalna, mit gondol, mikor dolgozna?

Már izzadok, szégyellem magam, mégsem tudom kimondani, hogy képviselő vagyok. Ilyen nehéz Tikos elvtárshoz bejutni másnak is?

Nem nehéz, de gondolja el, ő is csak egy ember.

Nyílik az ajtó. Szervusz, Veronka! Elvtársnő, bemutatom Dobó elvtársnőt, országgyűlési képviselőnket!

Ilyen gyorsan még nem kaptam kávét.

Be kell vonulni egy rosszadi gyereknek, de az apja nyomorék, borzalmas körülmények között élnek még így is, hogy a fiú dolgozik rájuk. Megyek a kiegészítő parancsnokságra, de hiába mondom, hogy így meg úgy, nem engednek túl a kapun, elő kell venni az igazolványt. Akkor meg a másik véglet, lesétál elém a parancsnok, nagy a katonaparádé.

Jó a kívánság, de módjával. Első nagy sóhajomtól éppen tíz esztendő telik el, amíg 1969. május 12-én a ferihegyi repülőtérről elindulok Moszkvába. Először külföldre, először szabadságra. Tizennyolc esztendő alatt én még soha nem vettem ki a szabadságom, ha csak két napot nem, mert nagytakarítást tartottam, vagy kimeszeltem a konyhát. Amikor a gyerek kicsi volt, arra kellett spórolni, jaj, ha beteg lesz, mostanában meg már úgy igyekszem kivenni néhány napot, amikor neki is szünete van. Első hosszú szabadságom ez a tíz nap. Már a kezdet is, maga a repülő, maga a Szovjetunió, aztán a kiállítások, az emberek - nem hiábavaló, amit mondunk! Éveken át mindig arról beszéltem, milyen kedves emberek, hisz én csak tudom!

Most látom, hogy katonásabbak a közvetlen emberek is, nem hízelgősek, nem mutatják ki nem tudom, mennyire a kedvességüket, tartják magukat ahhoz, hogy ők, ugye, szovjet emberek.

Meglátogatjuk a falut, ahol Lenin lakott. A lakása, a film róla, az a szeretet, tisztelet, ahogy beszélnek róla: hát igaz, hogy a szerénysége meg az élete, meg amit csinált, úgy van, ahogy mondjuk! Búcsúzóul a moszkvai repülőtér előtt még egyszer megnézem a tankcsapdákat: eddig jöttek el a németek. Mégsem volt az rossz, amit mondtam korábban!

Szégyellem, de bennem már hazafelé a repülőgépen rugdalózni kezd a gondolat! Először Budapest volt az álmom, amikor huszonhárom év után teljesedett, akkor tíz esztendőn át a Szovjetunió, hogy oda eljutni! Tessék, megvan, mégsem ért véget ez a lépcső bennem! Nem láttam még tengert, az milyen lehet? Vénasszony vagyok immár, és a tengerhez rugdalóznék! Nem tudom, ez a nyugtalanság miért van bennem, én már ilyen rosszéletű vagyok, és nem tudok ellene semmit tenni.

Zsuzsiba sok szorult az apjából, ebből van a legtöbb baja még harmadikos korában is. Például makacsságból nem felel. Áll, és ha megfeszítik, akkor sem felel, ugyanakkor gyáva kukac, rögtön meghátrál. Második éve jár egy fiúval, aki nem tetszik nekem, de ő makacskodik.

Nem mindegy, hogy kivel járok?

Nem, lányom, nem! Ha valakit igazán megszeretsz, ha szerelmes vagy bele, akkor, de csak akkor menj hozzá feleségül. Az tényleg szerelem legyen, mert szerelem nélkül borzasztó egy élet.

Tragikus vagy, anya, nincs itt szó házasságról! És biztos, hogy a házassághoz elég a szerelem? El is lehet válni!

És ha benned sem lesz annyi erő?

Nem elég a magad baja, mért akarsz Gézáról lebeszélni?

Próbálna legalább leérettségizni, vagy amit csinál, ebben a villanyszerelésben még valamit elvégezni. Én tudok vén fejjel tanulni?

Esti egyetem: mégis maradi vagy, anya! Csak régen volt úgy, hogy egy orvos nem mehetett férjhez egy szakmunkáshoz.

Nem a képzettség a lényeg, tudom, nem is az, hogy felnézhess az uradra, de intelligenciában megfeleljen, hogy el merj vele menni bárhová, tudjon szólni színházról, politikáról, könyvről, legyen meg hozzá a műveltsége. Lehet munkás, hogyne lehetne, csak legyen jártas az életben, ez férfinál még inkább elengedhetetlen. Majd látod, asszonyok közt könnyebb találni, akinek a só, paprika, kardigán, kölni elég. Mentem volna én mindig a férfiak közé, jobb lett volna a politikáról beszélni, de közrefogták apádat, ő meg nem tudott hozzászólni, vagy butaságot mondott, vagy berúgott. Tragédia az ilyen különbség. Mit egyengettem, önmarcangolással, mit szenvedtem miatta! Ha a másik fél ezt feléri ésszel, mindketten szenvednek, ha nem éri fel, akkor az egyik szenved, de nagyon.

Már nem iszik, nem megy el a részegségig, mért nem örülsz ennek?

Látod milyen, nem maradt egészsége.

Legalább testvérem lenne!

Megértheted, hogy nincs. Hozzájárult, hogy így voltunk apáddal, ha közöttünk a szerelem olyan lett volna, volna testvéred.

Kitelik a szolgálat, végéhez közeledik a parlamenti négy esztendő. Azért az Országházba ma is áhítattal megyek, még ha bátrabban és mindenkivel beszélek is, és értem, miről van szó. Dörgölőzésből senkit nem zavarok, de lépjen hozzánk akár Kádár elvtárs is, már nincs remegés.

Nem jut idő az ülés szünetében ebédelni, a lányomnak kell zöld óraszíjat venni. Elindulok nagy léptekkel a ruhatárba, siet utánam valaki. Kádár elvtárs egymaga. Ketten jövünk le a lépcsőn, éppúgy beszélek vele, mint bárkivel. Hogy Dobó Vincéné meg tanácselnök, biztos nem tudja rólam, legfeljebb a megyémet.

Hogy vannak, mi újság maguknál?

Mondom az új témákat, meg kifakadok, hogy az a sok értekezlet!

Abból tényleg van elég.

Bámuljuk Kádár elvtársat, hogy mindenhová odaér, hogy győzi? Tegnap is elment az ülésről, biztos dolga volt.

Külföldi delegációt kellett fogadni, mondja, meg dicséri a parlamenti ülést, hogy nem is fárasztó, annyi mindent lehet hallani, aztán panaszkodik, hogy neki sem jut elég ideje olvasni. Ahogy szőjük a beszédet, nekem azon jár az eszem, hogy most kellene megemlíteni az én nagy hadakérozásaimat, de elég egy kútra egy kölönc, rajta meg biztos nem is egy van.

12.

Elszaladt négy év, mégsem fogy a csodám rajta, hogy még mindig képviselő vagyok, hogy 1971-ben képviselő lettem újból. Zsuzsi is érettségizik, most biztattam, hogy nőjön nagyra, és imhol!

Vincét két napja hozta haza a mentő. Hol felszalad háromszázra a vérnyomása, hol leesik százhúszra, csak elérjék ilyenkor a kórházat. Ül az ágy szélén, nézi randevúra készülő lányát, és oktatja: Ha mi nem tartunk így össze anyáddal, semmi nem lenne. Amikor odavolt iskolán, nekem kellett helytállni!

Kérdeném, hogy miben, hisz egyetlen jószágunk nem volt! A lánya persze nekem ugrana: apával meg ne beszélj így, tudod, milyen beteg, rá vigyázni kell! Mióta az apja nem iszik, így harcol érte. Igazítja a feje alatt a párnát, csókolgatja: édes kis apukám, most úgy szeretlek, olyan jó vagy, nem pöröltél! Figyeli, mit csinál, mit eszik, nagyoskodik közöttünk, kárpótolni akar bennünket a sok rossz veszekedésért.

Hallgatok hát, mondja csak Vince. Folytatja is, de már nem annyira a lányának mondja:

Nem volt itthon mit enni, dolgozni sem volt lehetőség, mégis mondtam anyádnak, menjen csak. Az közös, hogy idáig jutottunk!

Legyen közös. Más férj tényleg nem engedett volna el hónapokra. Más férj... Már nem veszekszem vele, nem is sírok, ha hőzöng, majd abbahagyja.

Zsuzsi írná az önéletrajzát az egyetemi felvételihez, és jön kérdezni, hogy csinálja. Születtem ekkor, meg ekkor, aztán apám így meg így, utána anyám ez meg ez. De apáddal kezdd, ne velem! Írja aztán: Édesanyám szegényparaszti családból származik... Végigmegy a történetemen, csak aztán jön, hogy megesküdött édesapámmal, aki szintén hasonló sorsú.

Minek jössz ide, lányom, ha nem hallgatsz rám?

Nem veszik fel az egyetemre, de egészségügyi szakközépiskolát végzett, így tanyai nővér lesz nálunk, látogatja, gondozza a külterületi betegeket.

Lányom, venne neked a tanács egy kismotort, ha levizsgáznál!

Nincs az a pénz, amiért ráülnék, ez eldöntött, ne is agitáljatok!

Két hét múlva: csak jó volna az a motor!

Két hónap múlva: Levizsgáznék autóból is akkor már, ha adtok rá pénzt.

Ne beszélj már, prücsök, ilyen hülyeséget, autót úgyse bírunk venni! Ennyit mondok csak, azt nem, mit akar egy ilyen gyámoltalan, hogy a fogorvosnőt is elhúzták, hogy a tanár vagy ötször ment neki a vizsgának, az iskola tanára! Zsuzsi fütyürészve jár a tanfolyamra, és miből lesz a tollas egér: le is vizsgázik! Mégis van benne valami belőlem, mert ha én elhatározok valamit, annak meg kell lenni, még ha sírok is.

Este rám csengetnek. Jaj, elnökasszony, ne haragudjon már a kései alkalmatlankodásért, de két napja nem találjuk a tanácsnál. Nagy baj van. Eke Náci leállítja a traktorainkat, sem szántani, sem trágyát vinni nem lehet, akit a dűlőúton lát, azt is megbünteti!

Reggel hívom a körzeti megbízottat. Eke elvtárs, ne csináljuk már ezt, figyelmeztesse, hogy vigyázzon, legyen azon a traktoron lámpa meg ami kell, de ne állítsa le, mert nem bírunk elvetni!

Szó sem lehet róla, elnök elvtársnő, én ilyen ukázt kaptam, ha kóricálnának a maszek traktorok, én ütném meg a bokámat!

Telefonálok a járási tanácsra, a járási pártbizottságra, még a megyei rendőrkapitányságra is. Hasznom csupán annyi, hogy megtanulom: 13/1972. IX. I. MÉM számú rendelet. Legalább egyszer tennék már utasításba, hogy mindenki ugorjon a kútba, mert meg kellene végre tudni, hogy hányan maradnak kívül.

Sipákozhatnak máshol is, mert vébé után behív magához a megyei első titkár: Mi van ezekkel a maszek traktorokkal, Dobó elvtársnő?

Parádéznak, lóval húzatják ki őket a földre, ott szétszórják vele a trágyát, összehordják a tököt, aztán a visszaúton megint a ló húzza a traktort, mégsem gyorsabb. Kinevettetjük magunkat, ha valaki meglátja, a Ludas Matyiba kerülünk!

Vagy a Rendőrújságba! Nézze, tessék: Török Jenő makói lakos tizenhárom traktort, két kombájnt vett, maszek gépállomás! Borsodban vállalt munkát, itthon meg húszezret is elkártyázott egy éjszaka!

Agyonütném az ilyet, de azért, mert a zsebtolvaj a kezét használja, kár lenne mindenkit amputálni. Három év óta veszik ezeket a selejt traktorokat, mert más nincs. Nem feketén veszik, tudta mindenki, és épp az őszi munkák közepén lett ennyire sürgős a leállításuk? Télen vitatkozhatnánk felőlük, most vetni kéne!

Mást nem tehetünk, megvizsgáltatjuk, de abból az idén már vetés nem lesz. Hogy vetettek, amíg nem volt traktor? Csinálják úgy most is, mert a vetés csak fontos.

A vetés igen, annál csak a rendelet halaszthatatlanabb! Előveszem a magyar címeres képviselői levélpapírt, írok Dimény elvtársnak, a miniszternek. Gyors válaszul címeres minisztériumi szakértők érkeznek, és nyomban mély ámuldozásba esnek: jé, hát a traktorok után meg nem fizetnek adót! Bölcs megállapítás.

Fizetünk mi, elvtárs, szívesen fizetünk, csak indulhassunk! Itt a pénz, mennyit adjak?

Nem hoci-nesze, emberek, az adót hivatalból kell kivetni, jogalap meg nincs!

És meddig alapozzák?

Vetés helyett a harácsolókkal hadakozunk. Nálunk három-négy olyan ember van, aki traktorával bérmunkát is vállal, de egyiknek sincs több gépe vagy alkalmazottja. Magyarázgatom még a megyei rendőrkapitánynak is, hogy az öregebbje már nem tudja, a fiatalja meg nem akarja felvenni a hátára a permetezőt, a megbütykölt traktorral viszont az asszony is lepermetezi a szőlőt, paradicsomot, barackot. Semmi nem számít, előre a végső győzelemért!

Két hét múlva azért a rendőröket leállítják a maszek traktorok országúti kifigyeléséről, felfüggesztik a rendelet végrehajtását, aztán 26/1972. XII. 29. MÉM számú rendelettel hatályon kívül helyezik. Aki kitalálta, arról nem tudunk semmit.

Üres a bolt, hiányzik a bizalom! Pedig a helyi vezető tudja legjobban, ki a csibész, gazember, ki traktorol össze nagy pénzeket. Bennünket nem kérdeztek, idevágták a rendeletet, tessék végrehajtani: metszőolló helyett baltát adtak, neki a fa gyökerének, majd jobban terem!

Mondják, a helyi vezetők nem érdemlik meg a bizalmat, mert rögtön kivételezést csapnak, jön a sógor, koma, jóbarát! De az életben soha többé ne kapjon köztisztséget, aki egyszer is hűtlen lett!

Vége a megyei vébé-ülésnek, Mészáros Feri elkap a folyosón: Veronka, leszóltak K-vonalon, hogy fene egy képviselőnk van, még a miniszterrel, Bondor elvtárssal is szembeszáll az építési bírság ügyében!

Mert ő sem nézi, csak Budapestet meg a Balatont, hogy ott csúfok az engedély nélküli építkezések! Te láttad, Feri, milyen putrikból halnak ki a hetven-nyolcvan éves tanyai emberek, mit tudott meg az ilyen a szocializmusról? Mert nagyobb ablakot tett, megbüntetjük. Hát egy kaptafára jár az üdülő meg a tanya?

Ide figyelj, tavaly megmutatták itt ötönknek az autópálya előzetes tervét. Nem tudom, hogy az istenben, de egy esztendő alatt nyolc tanya épült az út nyomvonalra! Ha ezeket nem bontatjuk le, testvérek között is kétmillió forintba fog kerülni az útépítés idején a kisajátítás!

Létezik olyan bolond, aki azért épít, hogy majd lebontsák?

No, no, a szanálás csak az államnak rossz üzlet!

De nyolcra csináljuk a törvényt, vagy ezrekre? Tudod te, mi a tutajfal? Összekötötték a napraforgószárat, és becsapkodták sárral. Több mint száz tutajfalú tanya van Mikolán, nem most épültek, de most folyik be az eső, vagy most szakad rá a bennlakó fejére! Tanyán tilos építeni, kéri hát ez az ember, hogy cserélhesse ki a tetőt és mi engedélyezzük neki, pedig tudjuk, napraforgóra nem lehet cseréptetőt rakni, összemegy alatta. Felépíti az új tanyát padozattal, nagy ablakokkal, fürdőszobával, mire fel mi azt mondjuk neki: bűnös vagy! Miben, abban, hogy én is emberibb körülmények között akarok élni?

Miért nem a faluban épített?

Mert tanyán született, ott akar élni, meg pénze sincs telekre, felelném, de valami vendég jön, és az én vitámnak kívül tágasabb.

Fentről is kapom, lentről is kapom:

Ott voltál, Veronka, mért szavaztad meg ellenünk a törvényt?

Szóltam én, Pali bácsi, amíg lehetett, de senki nem értette, az ő szemük csak a balatoni kalyibákkal van tele, eszerint fogalmaztak.

Kétágú korom óta nem láttam olyan törvényt, amelyik tíz évre visszaüt! Ki veri meg legényfiát, mert bócorgós korában lehúzta az abroszt? Most büntetnek azért, amit tíz éve építettem?

Feltarthattam volna ellene a kezem, Pali bácsi, de az országgyűlésben annyira mindegy már, hogy egy ember mellette van, vagy ellene, megszavazzák.

Aki nem ismeri a tanyát, lelke rajta, de neked ezt kell képviselned!

Harangot üt bennem Pali bácsi szava, de hogy tudjak én nyolcszázezer tanyait kilencmillióval szemben képviselni?

1973 márciusában kezdjük felmérni az engedély nélküli építkezéseket, finoman ám, három-öt évnél visszább nem megyünk, és csak a feltűnőbbeket vesszük fel, mégis háromszáz ház van a listán! Szigorú ellenőrzést végzek, a szegényebbjét kihúzom, de így is száznál többen maradnak. Amikor felszólít a járás, hogy na, hány embert kell bírságolni, akkor nyolcvanat jelentünk. Halkan megérdeklődöm, bizony Küsülyben, Görbeden ugyanígy csinálták.

Egyik sorstársam ki is fakad: megette a fene, Veronka, ha úgy kell választanom, hogy vagy a törvény, vagy a becsületem!

Megyei párt-vébé ülésen aztán megkapjuk: Homoki területen a tanácsok tessék-lássék bírságolnak, nem értenek egyet a rendelettel! De hová jutunk, ha mindenki csak azt a törvényt tartja be, ami neki tetszik!?

Bennem még szól Pali bácsi harangja: Magunk között, elvtársak, azt hiszem, elmondhatom bajlódásaimat. Kabók Vencel bácsi két hold juttatott földdel benne volt az összes szövetkezetben, ami Mikolán eddig létezett. Tanyáján az ablak nincs akkora, mint ez a vébé-anyag kinyitva. Az öreg előbb megvette a horogfát, aztán nyolc éven át százasával összegyűjtötte a téglát, és két éve eljutott odáig, hogy emberivé tegye a lakását. Nekem őt most meg kellene tíz vagy nem tudom, hány ezer forintra büntetnem azért, amiben a fél élete benne van!

Szóval a tanya törvényen kívüli?

Ha azzá tesszük! Józan belátással miért nem lehet külterületen ott építkezni, ahol a szövetkezet megengedi? Büntetni meg a gazdagját büntessük, mert a faluban is építhetne, de a szegényebbjét ne bántsuk!

Nevet a vébé, kinevetnek. Gazdag-törvény, szegény-törvény? Nevessenek csak, én akkor is azt mondom, fizessenek a gazdagok, azok nem rokkannak bele.

Folytatja még az osztályharcot, Dobó elvtársnő?

A gúny kihúzza az agyamból a kötőféket. Folytatom! Az a kérdés, elvtársak, hogy megtűrjük a tanyát, vagy sem? Mondogatjuk, hogy nem számoljuk fel, de botokkal verjük a hátát. Előbb a traktorok leállítása, ami leginkább őket sújtotta, most ez a bírság, szóval sem dolgozni, sem élni nem hagyjuk!

Veronka, ezt te sem gondolod komolyan, szól közbe Mészáros Ferenc megyei titkár elvtárs.

Úgy én! Befalaznánk százéves házába, vagy bevernénk a falvakba. Nem a városokba, oda a tanyai nem elég elit! De mit enne a halasi, szegedi, kecskeméti nép, ha nem lenne tanyai csirke, disznó, retek, saláta?

Hallották, elvtársak, ugye? Nem vitás, hogy Dobó elvtársnő megérdemelné a fegyelmit, és éppen rajta kezdve meg is kellene indítani minden tanácselnök ellen, mert elszabotálnak egy rendeletet.

Pártbecsületemre vállalom, mondom, de már nagyon könnyes a hangom. Befejezem már! Elvtársak, kiket pártolunk? Aki téglát téglához tesz, vagy aki sosem tud építeni, mert elissza az eszét? Az a mi emberünk, aki csak az asztalt veri, hogy a szocializmustól lakás jár?

Ez már demagógia, elvtársnő!

Megkaptam hát középen is. Ha tanultam volna, biztos kitalálok valamit, hogy simábban menjen a traktorügy, az építésrendészeti bírság, hogy a tanyai embert ne ugrasszuk össze a tanáccsal, a politikával. És megint csak a bizalom: Hát nem a szövetkezeti elnök, tanácselnök tudná a legjobban, hol van, hol nincs útban a tanya? Beszorítjuk a portájára, aztán büntetjük, és nagyon haragszunk mindketten, ahelyett hogy becsülettel megkérdeznénk: építeni akarsz? Tanyán akarsz építeni? Akkor gyere ki a tábla közepéből, az út szélén, a villany mellett megkapod az ugyanakkora portát, és élj boldogul!

Aki meg az összejátszás veszélye miatt legszívesebben páncélba zárná a bizalmat, annak azt mondom, majd kevesebb lenne a sógorság, komaság, ha nekem nem felfelé kellene jónak lennem, ha még inkább a nép adná vagy venné vissza a bizalmat! Tudom isten, ők szigorúbbak lennének minden revizornál, és annál összkomfortosabbnak éreznék saját életüket, minél több lenne rájuk bízva. Szolgáljuk őket, hagyjuk hát, hogy irányítsák is a szolgát!

Négy napig vagyok az országgyűlésen, itthon meg lábbal felfelé fogad minden. Sánta Kató, a Homokgyöngye elnökének, Gyulának a felesége bejön, leül és sír. Tégy valamit, Veronka, el kellett dugnom Gyula elől a kötelet, képes lenne felkötni magát!

Ugyan már, mi oka lenne rá!?

Élve ráhúznák a földet, egyszerre olyan megvetett lett.

Történt valami a közgyűlésen?

Csibész, tolvaj, mindent mondtak rá. Nem volt elég 1950-ben, megint előznék! Eszes Tóth a nyakára tette a kést.

Mást választottak elnöknek?

Nem választottak senkit, vizsgálat megy Gyula ellen Eszes Tóth vádpontjai alapján.

Sorba mondjad, mert nem értem.

Megtörli Kató a szemét, kezét, és szaggatottan mondja: Tartotta Gyula a beszámolóját, és már közben is olyan morgás volt, dünnyögések. Aztán elcsendesedtek, és amikor jelölték őt elnöknek, felállt Eszes Tóth, hogy igazi választás kellene, két jelölt, írják Sánta Gyula mellé Kispál Mihály főagronómus nevét is.

Taps, öröm, kiabálás, majd kimentek az ablakok. Ezután jött a járási tanács elnöke.

Itt volt Körösi is?

Bár ne lett volna, túlvolnánk mindenen! Tessék-lássék leckéztette Eszes Tóthot, aztán Gyula mellé állt, hogy mit csinált ő eddig, de ekkor már kiabálták az emberek: „Kivételez, nekem nem adott traktort! Minek hajtja a tehenészetet, ha ráfizetünk!? Arra feleljen, hogy lett Sánta Máté raktáros!?" Akkora volt a zúgás, hogy Körösi többször leállt, aztán egy mondat közben Literes Pista részegen beüvöltötte: kuss! Az elnöknek szólt vagy a közbeszólóknak? Meg nem mondom, Körösi remegni kezdett, meg üvöltözni: mit akarnak ettől a taknyostól, most jött az egyetemről, hogy lehetne elnök!?

Letaknyosozta!?

Le! Talán nem ezzel a szóval, de az értelme ez volt. Csak lettél volna itt, Veronka, nem szabadulnak így el az emberek!

És Gyula?

Hallgatott. Mondta helyette Eszes Tóth, mondta, listáról! Fel volt neki írva Gyula ellen tizenkét vagy hány pont. Benne volt a tehenészet ráfizetése, az almafák pusztulása, meg az is, hogy Gyula csövet lopott a műhelyből! Számlánk van róla, Veronka, minden centijéről számlánk, csak levágatni vitte be Gyula, bár azt se tette volna!

Nem sok sikerrel nyugtatgatom Katót. Amikor elmegy, állok, mint a vénasszony foga, na most merre? Kikérdezek, akit tudok, nem kerített Sánta Kató kicsi lábnak nagy talpat? Nem. Más tanácselnök talán legyintene: szakszövetkezet, mi közöm hozzá! Én nem tudom a hátam mutatni. Ha kizárom az ajtón, bejön az ablakon, a falu minden gondja lecsapódik a tanácsnál. Elindulok a járási tanács új elnökéhez, mondja már, ő hogyan gondolja?

Tüsszögve megy az autóbusz a mi aszfaltos főutcánkon, balról Eszes Tóth József két új háza virít. Az unokáknak építette, a tizenegy meg kilencéves unokájának. Mondják, van az öregnek Halason, Szegeden, fürdőzéshez még Gyulán is háza. Hivatalosan semmi nyoma, más nevén tarthatja, és ő képes rá: az almát, a barackot, a paprikát is más nevén adja le, nehogy felszökjön az adója. Eltüsszögünk az Eszes porta előtt, szemre van ettől szebb is, de aki kinn sürög a

terepjáró körül, az az öreg sofőrje, Szüz Palinak hívják. Traktor más udvaron is áll, hűtőház sehol, abból csak annyit látni, amennyi felül maradt a földön. Senki nem tudja, hány kocsi paprikát, almát tud Eszes Jóska karácsonyig, húsvétig elrakni benne, nem akadt még olyan revizor, aki józanul eljutott a lejáratig. Ha megjelenik valami vendég a faluban, küldi az öreg a pálinkát a tanácsházára is, húsz hektóból ilyen áldozatra is futja.

Már a takarékszövetkezet előtt tüsszögünk. Eszes Tóth ezt is megmászta, elnöke volt. Kiszedték az emberek a févajból a forintot, és beadták: Eszesnek van mit aprítani a tejbe, nem csempíti meg a mi pénzünket! Azt nem, de a takarék udvarát beültette almával, persze saját magának.

Milyen göthös ez a busz! A sorompó két karója meg a döccenő még mutatja, hogy itt volt valaha a kisvasút. Hajdani állomásával szemben mosolyog az öreg Eszes egyik saját művelésben megtartott almása. Kutat üttetett bele, locsolja az almát, és ha ő ezt teszi, mérget vehetünk rá, ez jó, így írja a Kertészet és Szőlészet szaklap is, aminek Eszes előfizetője vagy negyven éve. Kanyarodunk, a sportpályával zárul a falu. Eszes a sportból sem maradt ki. Egy ideig veszegette a láda söröket a focisoknak, de ha dressz hiányzott, azt is megvette. A sportköri elnök nem volt ilyen jó ember, neki nem volt ennyi pénze, megválasztották helyette az öreget. Mindegy, csak rúgják azt a labdát. Jött ám Eszes, hogy nincs pénze a sportkörnek, adhatna valamelyik szövetkezet egy kis darab paprikaföldet, a fiúk majd művelnék, annak a pénzéből csak jobban jutna. Gazsó meg Sánta legyintett, ők Eszesnek nem adnak egy csipet földet sem! Akkor odaadta a tanács a pálya mögötti lapost. Szedni segítettek az iskolások, mert a focisokban nem volt elég kitartás. Egy hónap múlva jött aztán Eszes Tóth az elszámolással, pontosan rakta elém a számlákat; ennyi volt a palánta, az ötszáz mázsa trágya ára (ötszáz mázsa arra a kis semmi földre?), ennyi a ládákra, ennyi a fuvar, a bevételből meg le kell számolni a szerelést, amit megelőlegeztem a csapatnak, itt a számla róla, a frissítőket a meccs után és a saját munkabérem! Szóval a bevétel nyolcvan százaléka az övé lett, húsz százaléka a csapaté!

Folyik a vére is az autóbuszunknak, amikor bekanyarodik a járási tanács mögé. Kőrösi elvtárs kiszaladt valahová, kegyesen megengedik, hogy a szobájában várjam. Ez hát a híres tanácselnöki szoba, innen vitték ki hordágyon Forgó Jakabot. Valami gümőt találtak nála, operálni akarták, aztán már azt sem. Helyettese, Kőrösi Zoltán fél év múlva beköltözött az elnök szobájába, magyar halottnak sem kell íróasztal. Csakhogy Forgó Jakabnak a hátához nőtt a lelke, és a tizenkettedik órában tapintatlanul megjelent. Kőrösi úgy látta, ennek az embernek már az orrában van a harangozópénz, nem költözött vissza a helyére, behozatott neki egy másik íróasztalt, aztán két hónapig kucorogtak barnára pácolt lövészárkaikban. Forgó ma is él, pedig a nyugdíjazással együtt a hősi halotti kitüntetést is a nyakába akasztották.

Szervusz, de jó, hogy jöttél, Veronka, beszélni kellene a hitoktatásról.

Én a Homokgyöngye miatt...

Találunk elnököt, ne félj!

Döntött a tagság?

Kőrösi nevet. Szétszedik Sánta Gyulát, ha engedem! Nem maradhat elnök.

Szépen is, csúnyán is le lehet valakit váltani. Sánta Gyula lehet, hogy elgyengült, azért nem kell értelmetlenné tenni az egész életét! Ez az ember harcosa és áldozata a szövetkezetnek. Ötvenben egyszer már kinyírták, hatvanban mégis odaállt szervezni, és eddig becsülettel vezetett. Neked nem büdös, hogy éppen Eszes Tóth fogja a sírba eresztő kötelet?

Van ő is olyan gazda, mint Sánta!

A sajátjában különb is, nemhiába eszes. Most is hogy megszervezte a közgyűlést, mert neki más elnök kell, aki nem hajtja annyira a közöst, akit kézben tarthat.

És a csőlopás?

Vizsgáltasd meg!

Többen mondták!

Kiterjedt a rokonság, a pénzzel mindenki atyafiságban van.

Vitázhatunk, de jobb, ha tudod, Eszes Tóth írt Komócsin elvtársnak, hogy Mikolán veszélyben a szövetkezeti demokrácia, nem engedik elnöknek, akit a tagság akar! Ő meg leszólt Csabainak, figyeljen oda a járás a választásra.

Figyeljen oda, vagy úgy táncoljon, ahogy Eszes fütyül?

Komócsin Zoli ilyet nem mond, de Csabai úgy érti, hogy Sánta Gyula nem maradhat elnök. Beszélj te Csabaival, mert mióta járási titkár, áh! mondja, és legyint.

Hozzám sem különb, jószántamból én nem megyek Csabaihoz. Hiába is mennék, úgy tárgyal velem, hogy semmibe vesz. Nem tudom én magam úgy kifejezni, hogy az nahát: de benne a szívem, a legjobb tudomásom, elevenbe vág, ha leszólnak. Felerősödik bennem az önmarcangolás, hogy nem az én tisztességemre, tudásomra van szükség abban a vébében, és az országgyűlésben sem! Nem azért választottak be, hogy ezek közül a népek közül is legyen valaki, hanem azért, hogy a statisztikát javítsam, hogy egy nő, egy egyszerűbb ember is töltse a termet.

Másnap a járási pártbizottság két munkatársa kitelepül hozzánk, mennek a családlátogatások, a beszélgetések. Hozzám alig jönnek, különösen, hogy rákérdezek a listájukra, mert kitetszik, hogy a családokat Eszes Józsi válogatta! Pedig mindegyikből kellett volna: Sánta-párti, Eszes-párti, igazság-párti.

Ha nem lenne ilyen gazdag Eszes Tóth, mindjárt kevesebb szó esne a demokráciáról! Nem vádolok én senkit, de a parasztsággal a legérdemesebb nála tartani a kapcsolatot, akkor nem marad üres a Volga csomagtartója!

Kezdik unni az emberek is az öreg Eszes vége nincs vizsgálatát:

Szólj már, Veronka, állítsák le ezt a vén embert, érik a barack, nem érek én rá kergetni az ő igazát!

Ha a vak ördögöt teszik elnöknek, azt is megválasztjuk, csak hagyjanak már minket!

Berendel bennünket egy órára ez a vén szófacsaró, de csak ötkor kerülünk sorra. Nincs már ennek értelme, úgysem áll meg a tizenkét pontja!

A pénz gazdagság, nem békesség! Jön hozzám Eszes Tóth menye: Segítsen, Veronka néni, nem cselédkedek tovább, elválok Józsitól, de ki akarnak semmizni mindenből, csak hatszázezer forintot akarnak adni!

Mindössze?

Néhány nap múlva Kőrösi Zoltán tör rám paprikavörösen: Hallod, Eszeséknél a szemét is pénzből van! Kértek, segítsek a gyerekek válási osztozkodásában: itt ez a katonaláda, mondták, ebben csak papírpénz van, a csörgőst azt költjük, a summásat meg betesszük a takarékba, a közbülső jön csak ide. Kinyitottam a ládát, még százas is volt benne! Én számoljam a pénzüket!? Adják oda Klárinak, ami jár, mondtam, és otthagytam őket. A rabló kurva anyjukat!

Szegény falum! A járási pártbizottság ezt az oldalt tüzeli, a tanácselnök és emberei a másik oldalt: forr a falu. Két éles fejsze között mit tudjunk mi csinálni? Mért gyötörnek bennünket, mért nem tudjuk úgy tenni a dolgunkat, hogy a becsületesének jó legyen, hogy éjszaka alhassanak? Én lennék aggály? Csak a korom miatt van ez a nagy fájás bennem, az öregség érzékenyít? Akkor sem győzöm, belefásultam, itt kell ezt már hagyni, a tehetetlenségben, az intrikában az én jószándékom mind kicsorbul. A párton belül is olyan a közömbösség, hogy már fáj. Hát szabad a mi szép ügyünket így csinálni?

Mikor esztendő múltán már nincs egy ép ember sem, a járási pártbizottság büszkén kimondja: még sincs jobb Sántánál, maradjon ő az elnök! Kimondják továbbá, hogy ennek az egész csetepaténak Vígh György mikolai csúcstitkár az oka, aki bent mást mondott, mint kint! Így volt, kint az embereknek az igazat mondta, bent a járásnál meg azt, amit vártak tőle.

Más talán boldog lenne, hogy neki lett igaza, de amikor nézem ezt a tépett sereget, amikor hallom, hogy Sánta Gyulának fekélye van, csak keseregni tudok. Kín az életem otthon is. A mama már teljesen beköltözött hozzánk, mi tartjuk. Megyek haza, magára hagyottan áll a szoba közepén: Hol a harisnyám? Biztos Vince ellopta!

Jaj, csak amaz meg ne hallja, mert elkezd káromkodni, megint összevesznek, vigasztalhatom mindkettőt. Pokol ez, hányszor áll minden hegyivel egymásnak, mire hazaérek! Örömeimnek csak Zsuzsi a forrása, segít nekem egyengetni, de így sem könnyű.

Anya, népdal van, ezt szereted! mondja, és hozza utánam a rádiót. Hallgatom, hallgatom, és azon kapom magam, már nem dúdolom, fütyülöm velük.

Jön két panaszos Küsülyből ide a lakásra. Jót tárgyalok velük, elmennek, hát nem fütyülni kezdek?

Anya, mi lesz, ha már nem leszel képviselő?

Mi lenne? Addig is megvoltunk, aztán is megleszünk!

Tényleg, mi lesz? Fáradt vagyok, olyan jó lenne, ha korkedvezménnyel engednének nyugdíjba! Miért csak azt lehet elküldeni, aki útban van; egyszer olyat is elengedhetnének, aki elejétől fogva nem ismerte a pihenjt. Úgysem tudnám megállni, hogy ne csináljak semmit, segítenék majd a pártmunkában, mert az most nálunk nagyon rosszul áll. Nem járnék be nyolc órára, csak kilencre, de azt sem mindennap, és akkor szép lassan kimenne belőlem ez a nagy fáradtság. Segítenék a fiataloknak is! No, no, vénasszony! Tényleg elvárják! Olvasgatnék is, annyi sok szép könyv van, amit kinéztem magamnak, hogy no, majd akkor! Ha lesz erőm, egészségem, színházba is elmegyek, szeretek úgy benne lenni, ahogy élnek ott előttem.

Ne ezzel a feszültséggel kelljen már élni, hanem egy kicsit nyugodtabban. Ne kellene hatkor felkelni, hadd nyújtózzak akár kilencig is, ha úgy tetszik. Meg egyszer, ha jó műsor van, legalább egyszer napközben is bekapcsolhassam a tévét, mert erre nekem sosem volt módom. Szólt az új szomszéd, hogy menjek már át kanasztázni. Jó lehet az is, ha mondják, vagy csak traccsolni. Nem, traccsolni mégsem, annyira bennem van már, hogy ennek is mindig nevelő hatásúnak kell lenni, és hátha nincs igazam, hátha a traccsnak nem az a célja, hogy hasznosuljon.

Vannak a képviselők között is nyugdíjasok, de tudom, engem nyugdíj után nem hagynak meg. De ha mégis, akkor megmutatom, hogyan kell egy képviselőnek dolgozni! Meglátogatom a görbedi asszonyaimat, mindenkit. Jár a képviselőnek ez a bérlet, az ingyenes utazás, amit én eddig annyira nem tudtam használni. Ha meghagynák, megnézném az ország minden szélét, elbóklásznék egymagam. Szállodába mennék, ami a munka miatt kimaradt az életemből, mind megnézném.

Hol jársz, anya?

Férjhez adtam magam a nyugdíjhoz.

És jó volt?

Az igen előtt az ördögnek is szárnya van.

Hetekig tekerem még az eszem, mint döglő borjú a farkát, hogy mi legyen hát ezzel a nyugdíjjal?

Az én félénk Zsuzsim becsörtet az irodába, mintha nem is ő lenne. Anya, anya, meghalt Császár bácsi!

Melyik?

Pitye Császár. Vittem a gyógyszert, de nagyon csend volt a tanyában. Bemegyek, hát ott fekszik az öreg felakadt szemmel, mellette meg Császár néni! Mentő kell, mert az is alig él.

Tekergetem a telefont. És mikor halt meg az öreg?

Két napja. A néni meg étlen fekszik mellette. Észre nem vették, senki nem jár arra. Anya, és a ló, azzal is kell csinálni valamit, már félig döglött.

Pitye Császár volt az egyetlen nemzeti bizottsági tag, aki 1956 után bennmaradt a tanácsvébében. Elém is állt az első ülés után: Azért, ha az oroszok nem avatkoznak közbe, te nem lennél itt, és nem is biztos, hogy sokáig itt maradsz! Vigyázz a dolgaiddal, vigyázz azzal a párttal!

Négy év múlva, a választáskor, kimaradt a vébéből, szervezéskor kimaradt a szövetkezetből is, és ezt soha nem tudja megbocsátani nekünk.

Császár nénit tíz nap múlva kiadják a kórházból. Öreg és rosszul táplált, a tanyai nőbizottság tagjai hordják neki felváltva a meleg levest. Ahogy megerősödik, bebicékel nyolc kilométert, és veri nálam az asztalt, szidja, átkozza a szövetkezetet meg Gyulát, az elnököt, hogy megdöglesztették a lovát. Csöndesítem, hogy az ő léte mégis fontosabb a lóénál. Elintéztük neki sumák módon a közsegélyt, hogy kimentsük az éhezésből. Csak annyi van hátra, hogy aláírjon egy nyilatkozatot; örököse az állam. Ha három évig él, már több segélyt kifizetünk, mint az ő Óperenciás vagyona, családja nincs, mégis nekem ugrik:

Igen!? Te akarsz örökölni utánam? Arra a kis vagyonomra számítasz? Nem kell nekem a te pénzed! kiabálja, és elrohan. Borzalom, hogy fog tengődni!

Csináljuk a terveket, hogy fogorvosi rendelőt építünk, meg autóbuszvárót meg orvosi lakásokat, és már eltűnik az én nyugdíjazási tervem, mint a fényes légy.

Előbb a pártnál jönnek a választások. Kihagynak a párt megyei végrehajtó bizottságából, sőt a pártbizottságból is. Senki nem szól egy szót sem, meg se köszönik tizennyolc évi munkám! Nehogy eszébe ötlődjék valaha is ezeknek az elvtársaknak, hogy nélkülük jobban megy, amit hátrahagytak.

A járási pártbizottságba beválasztanak, ott adják feladatul, hogy segítsek a két fiatalasszonykának, akit a körzetemben indítanak képviselőjelöltnek.

1975. április 11. Tíz nap múlva leszek ötvenhárom éves. Ezen a napon ülök utoljára a Parlamentben.

Tavaszi szokás Mikolán, hogy a távoli tanyai iskolák elsőseit behozzák, hogy lássák a falut.

Ez a cukrászda, ez a templom, ez a tanácsháza! Végigvezetik őket az irodákon: Itt van Veronka néni, ő a tanácselnökünk és a képviselőnk!

Összeszorul a szívem, kapunyi szemükön látszik, többen most látnak először falut, tanácsházát, tornyot.

13.

Betegségében Vince próbálkozik mindennel. Az éjjeliőrséget nem bírja, az ecetüzemben szédeleg, összeesik.

Maradj itt a szövetkezetben, fiam, fizetnek, amennyit fizetnek, nehogy azért érjen valami, mert keresni akarsz!

Mért nem tanulsz, apa? Látod, nem bírsz dolgozni, csak anyát pörölöd. Letennéd a fűtővizsgát, nem kellene nehezet dolgozni, csak a gázcsapot forgatni.

Nem lehet vén fából gúzst tekerni, feleli, aztán a sok szóra mégis hajlik. És mekkora mellénye van vizsga után: Látod, én is tudok tanulni!

Nem most kellett volna kezdeni, édes fiam, ez az, amit mindig mondtam, látod, te is haladhattál volna!

Boldogan sertepertél körülöttem, aztán nem rosszból kiböki: Te tanultál, mégis cigánysorra vetettek. Ne mondják nekem, hogy ez a kis fejőasszony jobb képviselő lesz nálad!

Én sem annak születtem, kóstolja csak meg minél több ember a képviselőséget, lássa közelebbről, milyen a mi társadalmi rendszerünk, nőjön bele maga is! Hadakérozzon: ha a kudarcnál elvész, majd a siker megerősíti, beleéli magát az országos gondokba.

Mégsem forgatják őket, van, aki életfogytiglan ott ül!

Azoknak különös érdemük van, vagy beosztásuknál fogva ott kell lenniük, a többit cserélik. Aki nem tetszik, azt egy ciklus után kihagyják, de aki illő a helyre, kettőnél tovább az sem marad.

Te maradtál volna, ha kevesebbet hadakszol!

Jön Zsuzsi, abbamarad a beszéd, az agyam azért jár. Ha nyolc éve jobban tiltakozom, ha nem megyek ilyen magas helyre, nem esem ekkorát! Nem mondja akkor Vince sem, hogy cigánysorra vetettek, hogy lebuktam. Annyit beszéltem itt a községben és a szövetkezetben, hogy adjanak helyet a fiataloknak, hogy megkérdezhették volna: hát te!? Na, amiről beszélek azt csinálom is, helyet adok! Nem ez okoz nekem belső szenvedést, hanem a pártbizottsági tagság, hogy köszönetlenül hagyták, hogy majd húsz esztendő lezárásául kongresszusi küldött sem lettem. Emberek hibája, nem a párté, mindenki elkeveredik ebben a rohanásban. Engem elhagytak, mert előre néztek! De a saját ügyeiről mért nem feledkezik meg egyik sem? Azt hiszem, Kádár elvtárs nem tudja, hogy ennyire eldurvultunk egymás iránt. Hiányzik a szeretet, a megbecsülés, a bizalom még a legnagyobb emberekből is. Én nem vagyok valakinek a valamije, senki rokona, velem aztán... Ott egye meg a fene, legalább belesülnek a dolgaikba!

Üsd meg a szád, Veron! Mi lenne, ha mindenki elhanyatlana? Ki lelkesítene, buzdítaná az embereket? Mit mondana a gyerekem, a famíliám, az ismeretségem? Addig, míg izé volt, csinálta, most meg hátat fordít neki!? Azért csak jobban kellene figyelni! Nem rám, engem már nem kell lelkesíteni, leállítani sem lehet, másként úgysem tudnék élni. Annyira benne vagyok már, annyira lelkemből csinálom, hogy velem már nem érheti veszteség a pártot vagy a mi rendszerünket. De a többi! Eleget hallgattam elkeseredett embereket, egyik sem a rendszerrel pörölt, hanem valamelyik kufárjával, akitől nem kapott emberséget. Elkényelmesedtünk? Elurasodtunk? A legmagasabb vezetőktől kezdve kellene ezt helyreigazítani, mert mi ezzel vagyunk különbek.

Anya, csak nem sírsz!?

Ne gyújtsd fel a lámpát, fáj a szemem.

Ott egye meg a fene, ami nem az én dolgom, azt nem csinálom, itt a faluban meg elboldogulok!

Bejöhetek, Veronka néni? kérdi Horváth Zoli, parasztkórusunk egyik énekese, igen jó gazda. Zavartan elhelyezkedik, aztán nagyon keserűen mondja: Mért érdemeltem én, hogy a kuláklistára kerüljek? Hogy álljak így az emberek elé, épp én énekeljek nekik?

Kuláklista 1975-ben? Ők így hívják a kiemelt, más néven progresszív adót. Utasításra 1973-ban néztünk jobban utána, kiről állítható bizton, hogy az évi jövedelme több ötvenezer forintnál. Tizenhárom ilyen embert találtunk. Ha felmegyünk a padlásra, bebújunk a tyúkólba, mint egy évvel később némely járási, megyei ellenőr, találhattunk volna még vagy öt erősebb adózásra szoríthatót, csakhogy mi már egyszer megjártuk a padlásokat, nem úgy, mint ezek a hetyke ellenőrgyerekek. De bennünk nem bíznak, állandóan azt hallom fentről:

Ilyen gazdag faluban nem létezik, hogy csak tizenhárman esnek a kiemelt adózók közé!

Igen lojálisak maguk, Dobó elvtársnő, a szakszövetkezeti paraszttal szemben, pedig az mégis-csak félmaszek!

Megbízható a ti adócsoportotok, Veronka? Nem nagyon elnézők a fajtájukkal szemben?

Kevés harminc kiemelt adózó Mikolán, azt akarjátok, hogy mi nézzük át a könyveléseket?

Erre fel négyszeresére növeljük a P-betűsök számát, 51 család adózik növekvő kulcs szerint, és felzúdulásuk felszakítja az én ajtóm is, Horváth Zoli után jönnek a többiek:

Kiiratkozom én, Veronka néni, a pártból, hát micsoda szégyen ez? Nálunk egy távoli rokon volt csak a kuláklistán, és most éppen én, a négy rohadt borjú miatt!? Házat építeni vállaltunk ennyit, oszt ez lett belőle? Kati megcsinálta, hogy három napot a disznóólban aludt, nem is nyomott agyon a koca tizenkét malacból egyet sem!

Látom én, Veronka, éppúgy van ez most is, mint rég! Akkor kuláknak hívták, és 25 hold volt a hivatalos határ, most progresszívnak hívják, és 50 ezer forint a határ, és ez is a homokiakat sújtja, ahol háromszor annyi trágya, munka kell, mint a fekete földön.

Csak azért jöttem, elnök elvtársnő, inkább többet fizetek, mint amennyit kérnek, de ki ne tudódjék rólunk ez a bélyeg!

Nem igaz, hogy még egyszer beleesünk ugyanabba! A magam megnyugtatására előkutatom, hogy mennyi volt a beszolgáltatás húsz évnek előtte, és melléírom a mait: Mennyit ért és ér Mikola?

Termény	Egységár Ft/q	Beszolgáltatás (1954)		Termelés (1974)	
		q	1000 Ft	q	1000 Ft
búza	295	698		12900	
rozs	267	1666		9700	
árpa	257	40		8100	
zab	257	91		200	
kukorica	257	1476		17500	
Takarmányféle összesen:	270	3971	1070	48400	10310

sertés	2300	918	2110	6600	15400
marha	3000	519	1550	2040	6100
napraforgó	500	701	350		
burgonya	210	578	121	8300	1740
bor (hl)	650	2205	1440	650	420
szőlő	450			8400	3780
tej (hl)	500	2854	1430	13220	6610
alma	500			6650	3330
őszibarack	450			8240	3700
paradicsom	120			15100	1810
paprika	450			15400	6930
Az országnak adott érték:			8070		45 080

Prés alatt a mi községünk kiadott 8 millió forintot, most pedig szűkösen is (gabonaféléket, kukoricát, krumplit figyelmen kívül hagyva, mivel ezek inkább takarmányba jutnak, húsként kerülnek az asztalra) 45 millió forintot, majd hatszor annyit, mint húsz esztendeje! Szép, szép, azért az emberek foga csak fáj! Persze nem lenne nálunk ennyi kiemelt adózó, ha a paraszt-ember merne vitázni a hivatallal. Mert úgy szól a rendelet, hogy a jövedelem negyven százaléka ismerhető el termelési költségként, ahol ezt meghaladja a kiadás, azt igazolni kell, és akkor betudják az adónál. Ám éppen a legnagyobb tételnél, a trágyánál nehéz lenne elfogadható papírt felmutatni, mert veszik, ahol tudják, szállítják, ahogy tudják. Ezt a negyven százalékot a fekete földekre számították, ha számították, nem a 3-7 koronás homokra! Mit csinálnak hát az emberek? Húsz malac helyett hármat tartanak, kevesebb trágyát vesznek, kezdik zabolázni a gazdaságukat, kevesebbet termelnek, hogy kimaradjanak a kiemelt adóból. Mert ebből ki lehet maradni, bármennyire is mondják, hogy éppolyan, mint a kuláklista.

Ól megvan, föld megvan, csak észreveszik ott fenn, hogy baj van, és fordítanak a rendeleten! Amikor Varga Sándor az adó miatt kihúzat harminc termő barackfát, akkor megijedek, a fákat már nem lehet visszadugni! Frank Gáspár meg egyenesen feladja jó kis gazdaságát, a felesége beáll a tejfelvásárlóba, az ember meg Halasra portásnak. Ez már több kettőnél!

Mintha szándékkal vágnánk, elvtársak, a munkás-paraszt szövetség alatt a fát, tele a város, hogy a fene a parasztot, fizessen csak, a bőre alatt is pénz van!

Dobó elvtársnő elvakult a paraszt mellett, mondja Csabai Ferenc járási titkár. Az autószerelő vagy a műanyagkészítő is progresszívan adózik, mégsem emeli az árakat, nem kér öt forintot egy paprikáért!

Mert nincs neki! Ha sok embert elriasztunk, lesz az még tíz forint is, itt a Fő-téren a városi ember nem fogja megtermelni a barackot, zöldséget!

Sztrájkolni fognak!?

Miért sztrájkolna az, aki hátrahagyja a gazdaságát, és bejön a kötöttárugyárba portásnak? Vagy itt van Bigócs Illés bácsi, akit holnap temetnek. Tudta róla mindenki, hogy tavasztól őszig sosem ült asztal mellett, mindig köröm közül evett a bakon. Nyáron nem létezett televízió, a lakásával nem törődött, mégis megkapta, hohó, rengeteg az a hetvenezer forint neked meg a feleségednek, adjál csak le belőle tizenkétezret!

A járási titkárnak már az arcán látni, megint túlfeszítettem a húrt, de miért jobb, ha hallgatok? Félek már attól is, ha kiigazolódik, amit mondtam, mert akkor fog csak igazán elvetni.

Döcög a buszom, bukdácsolnak a gondolataim, hogy miért falatnák be velem annyit a szót? Mikor kislányként kihallgattam a kisgazdák ülésezését, anyuka figyelmeztetett: Mit kell ilyenekkel foglalkozni, úgy sincs beleszólásunk, intézzék a gazdagok azt az oldalát, a miénk meg az, hogy gyerünk dolgozni! Amikor orromra koppintanak, ez jut eszembe, ne avatkozz bele, Veron, úgysem tudod, vedd észre, hogy nem a véleményed kell, hanem a jelenléted!

Így utazom anyukával hazafelé, ő meg utazik a halállal Halas felé. Hiába villogott, nem vettem észre a mentőautót, hazulról fordít vissza a hír. Zsuzsi csodára várva áll a kórház előtt, látásom gátat szakít benne, kapkodja a levegőt, szólni képtelen. Szenvedett? kérdezem, és ő rázza a fejét, hogy nem. Huszonegy éves lányom találkozott a halállal. Hiába az enyém inkább ez a halott, hiába az én édesanyám fekszik itt valahol, nekem kell vigasztalni is: Mindenki adós egy halállal, vele még elnéző is volt, gyorsan behajtotta rajta. Kevesebbek lettünk, mondom még, és itt engem is rázni, rángatni kezd valami lebírhatatlan erő, kezdenek potyogni az érett könnyek rólam.

Drága mama, kicsinyhitűségedből mennyit örököltem! Egyformák voltunk, ezért kellett hallgatnunk, ha meg akartuk érteni egymást. Hasgatóbb örökséget nem kaphattam volna: pártérzésem szólni, lelkem hallgatni hajt.

Mama azt sem mondta ki soha, aminek örült. Nehogy elbízzam magam, életen át sem kaptam tőle dicsérő szót. Most szombaton gyúrtam a tésztát, ő akkor is rám szólt: Nem kell abba annyi tojás!

Hatvanéves leszek, mama, önálló meg soha!?

Hát önálló lettem.

Megsúgták, hogy két éve a szanatóriumban eldicsekedett velem, hogy milyen becsületes vagyok, hogy mennyire szeretnek. A körzetemből néhány öregasszony még tódított, hogy a képviselőasszony ezt intézte, azt intézte. Akkor azzal fogadott: Úgy néz ki, mintha terád már volna valami bízva! Ennyi volt az összes dicsérete.

Azt áthallottam többször, hogy a lánynak mondta:

Mért nem tudsz olyan lenni, mint anyád, látod, milyen lelkiismeretes!?

Azért amikor anyád felszólalt, olyan csönd volt, amikor a Vigh Gyuri, olyan zúgás!

Szemébe mondta anyád annak a meglett férfinak: „Én nem fogtam a lábujjatokat, de mindenki azt beszéli, hogy te meg az az asszony: efelől tegyél valamit!” Te, Zsuzsi, csupa piros volt az a nagy ember, amikor innen kiment, Veron meg merte neki mondani!

Megállítanak az utcán az emberek, hogy mennyire szerették a mamát, és mindegyik kérdezi: mikor lesz a temetés? Tudom, nem a mikort, inkább a hogyant akarják tudni. Anyuka nem törődött vele, mi van a vallással, de biztos, ha a temetésén ott lesz a pap, az engem felfelé nagyon el fog áztatni, ha meg nem lesz ott, akkor a falutól hallgathatom: a tanácselnök is elkapartatta az anyját! Nem vallásos Mikola, de a végtisztességre kényes, és a mi falunk nem tudja megközelítően sem azt nyújtani, amit a papok az ő dolgaikkal, szertartásaikkal. Egész sor párttagot tudok, akit azért javasoltak kizárásra, mert a szülejét pappal temette el.

Fellebbezek, elvtársak, a pártfegyelmi ellen, nem engem temettek, hanem az apámat: végakarata szerint. Itt a végrendelete, amiben kikötötte az egyházi szertartást!

Én nem voltam ilyen ügyes, mi sosem beszéltünk a mamával erről, halála csak bennünk vágott nagy rést. Neki nem lehet díszpompát csinálni, az annak jár, akinek nem tudom, milyen nagy érdemei vannak. Neki nem volt kitüntetése sem, termelt, dolgozott meg felnevelt bennünket, ez volt az élete. Ha megadom neki a végtisztességet, biztos a legrovottabb leszek végig mindenütt. Itt volt Balláné, képviselőtársam, akinek a nagy família miatt pappal kellett eltemetni az édesanyját. Mit kapott miatta, hányszor jött sírva! A felsőbb társadalmi meg pártszervek mindenütt kihozták. Siratta az anyját, és siratta magát is, borzalmas helyzetben gyötrődött. És hány kommunista megy át ezen! Tudja, hogy az a fajta temetés nem kellene, de falun a nép szemének is szól a szertartás. A tanácselnök anyjának a temetésére sok ember eljön, aztán ha nem azt látja, amit várt, mondja ám!

Ilyenek a kommunisták: megtagadta ez is az anyját!

Egy kommunistának ilyet nem lehet csinálni! hajtják a mi vezetőink is.

Mitévő legyek? kérdem Mészáros Feritől a megyei pártbizottságon.

Hamvasztassátok el édesanyádat! Mire megjön az urna, csitul az érdeklődés, meg azt úgyis csak itt helyezhetitek el, a köztemetőben. Ha a sopánkodós öregje beutazna, a társadalmi iroda szertartását ők sem tudnák leszólni.

Vince csóválja a fejét: Sírja sem lesz akkor?

Két hónapja Kopasz Császár Imre lányának azt mondtam, hogy apjuk temetéséről próbáljon megegyezni a testvéreivel, mert az öreg mégiscsak párttag volt 1945 óta! Akkor én kezdjek el papozni? Sajnos a mi vezetőink nem látják be, hogy faluhelyen másként van. Az esküvő már itt sem gond, azok már fiatalok, de akik most jönnek sorra a halálnál!?

Mást nem tehetek, megrendelem a hamvasztást.

Sosem hittem volna, hogy nekem az Isten miatt ennyit fog füstölögni a bensőm. Felkeres a plébános: A felszabadulási évfordulót mi is megünnepeljük, és nagyon szeretnénk, ha az elnökasszony megtisztelne bennünket a falu vezetőivel együtt!

Ilyen még nem volt, csak el kellene menni! A párttitkár nem jöhet, hívom Gazsót, a helyettesemet: Én ugyan nem mék! A másik szövetkezet elnöke, Sánta Gyula sem vállalja. Végül a községi orvos meg a népfrontelnök áll kötélnek. Beöltözünk szépen feketébe, és megyünk. Nagy tisztelet, hajlongás. Látna csak most az esperes úr, akinek cselédként nem akartam kezet csókolni! Nincs szó semmiféle papos dologról, ők a békéről beszélnek, én is úgy forgatom, hogy a mi társadalmi rendszerünknek is jó legyen, meg őket se sértsem meg. Megiszunk egy pohár sört, eszünk egy kis sós süteményt, aztán elköszönünk. Az ünnepi mise után még sokan ácsorognak, beszélgetnek a templom előtt.

Látjátok, a tanácselnök meg ez a két ember csak megtisztelte a plébánosunkat! Sugárzik az arcukról az öröm. Mit jelent ez a község politikai életének? Az biztos, engem nem keresztelnek át, az én elveim nem változnak, nekik meg, úgy lehet, tágasabb lesz az életük.

Áttelefonál, majd átjön a küsülyi tanács elnöke, Grabócz Péter. Veronka, adj valami tanácsot, mert én már megbolondulok ebben a templomügyben! A járás szemében mi vagyunk az ellenség, kigúnyolnak: „Küsülyben a párttagok legnagyobb problémája, hogy templom épüljön!” És tényleg ez lett a legnagyobb probléma. Nem meggyőződésből, francot: ki akar tenni magáért a falu. Aki soha nem fogja betenni a lábát abba a templomba, az is azt mondja: építsük fel, Küsüly is van olyan, mint a többi falu, csak mi legyünk torony nélkül!? Nem tudod, milyen szerencsétek van, hogy Mikolának a templom mellett jelölték ki a helyét. Küsülynél a keresztútra böktek 1950-ben, és a kocsma köré épült a község.

Nincs elég bajotok a szövetkezetekkel, egyéb dologgal, tényleg ez a templomozás a legfontosabb?

Te sem érted? Erre a nyüves templomra a tömegpolitikához van szükség, ahhoz, hogy a téeszben jobb legyen a munkafegyelem, meg nagyobb a termés! A templom Küsüly büszkesége lenne, hogy a pénzéből ezt is megengedheti magának! Ha ezt nem gáncsolnák, hidd el, hogy a párt politikája is jobban érvényesülne. Mégis lesöpörtek bennünket: Ugyan, mit akarnak, amikor nincs iskola meg gyógyszertár! Erre kétszáz aláírást gyűjtöttek: felépítik az iskolát, a gyógyszertárt, csak építhessék fel a templomot is tornyostul.

Ilyen szervezkedés volt?

Benn is ezt mondták, aztán megsértették az embereket, hogy átejtenék a járást, felépítenék a templomot, a többit meg nem! Ezt is eltűrték. Bejelentették: előbb az iskola meg a gyógyszertár készül el, csak adják az építőanyagot.

Ezt már engedni kellett volna!

Terv kell, pénz kell, majd megtárgyalják, majd értesítenek, csak az aláírás-gyűjtés maradjon abba azonnal! Most várunk. Három értelmes esztendőnk veszett ebben a csatározásban.

Szégyellem, de én sem merek ebben úgy véleményt mondani, ahogy érzem, a leforrázott kutya az esőtől is fél. Halkan rákérdezek a járásnál, hogy mi van. Mint akit darázs csípett, kiabálnak a templom miatt, az iskola, a gyógyszertár nem érdekli őket. Építési engedély nincs, az imádkozáshoz vegyenek egy parasztházat! Ennél minden jobb lett volna, mert így mindenki haragszik. A járás szidja a nyakas parasztokat, az ideológiai vereség miatt leváltják a községi párttitkárt, az emberek is rázzák az öklüket, mert ők iskolát is akartak, gyógyszertárt is akartak, a toronyról nem is beszélve. A négyméteres harangláb, amit felállíthatnak, kevés Küsülynek.

Rájuk kellett volna hagyni, sőt támogatást adni ennek a nagyon elmaradott tanyás vidéknek, hogy legyen nagyobb iskolája, ahová befférnek a tanyai gyerekek. Megnőtt volna ettől az egész járásban a vonzalom a párt politikájához, aki odább áll, az is azt mondta volna: ez a mi rendszerünk! A tömegre csak saját színvonalán lehet hatni, ők meg itt tartanak. Ha tudomásul vettük volna, a templom építésével is nevelhettünk, sőt politizálhattunk volna! Most mindenkinek folyik az orra vére, az egyik küsülyi szövetkezet teljesen tönkrement, de olyan lélektelenül dolgoznak a másikban is, hogy Isten tudja, mi lesz összevonás után a sorsuk.

Nem mondja ki ugyan senki, de mégis kiderül, túlhajtottuk ezt a progresszív adóztatást, annyira visszaesett a háztáji termelés, főként az állatállomány, hogy nagyon gyorsan vissza kell csinálni. Mennyi fájdalmat, gyötrődést okoztunk vele, mennyi pénzébe került ez a mi népgazdaságunknak! Harmincezerről lecsökkentik háromezerre a kiemelt adózók számát a megyében, aztán még lejjebb, olyan túlzásba megyünk, hogy már Eszes Tóth sem fizet kiemelt adót. Felemelik a felvásárlási árakat, mindenféle kedvezményt adnak, csak legyen hús Diósgyőrben, Komlón. Mézesmadzag, legyintenek néhányan, de a többség megint úgy bízik, megint olyan szépen dolgozik, termel, hogy nem szabadna őket csalódásba vinni.

Anya, mi lesz veled, ha nyugdíjba mégy?

Mindig ez a mi lesz, lehet, nem is megyek még nyugdíjba. Apádnak olyan pici a pénze, nekem meg két-három év igen sokat emelne, lehet, tovább maradok.

Nem úgy kérdem! Ha egyszer nyugdíjba mégy, meg tudsz ülni, pihenni?

Majd meglátod, csak a szemem ne romoljon tovább! Ha gyengébb is leszek, majd eltotyogok, de ha nem lát, mivégre van az ember?

Ugyan anya, nem is hordod a szemüveget!

Páváskodik az öreg is, amíg neki nem megy az ajtófélnek.

Zsuzsi már a konyhában bömbölteti a tánczenét, de az én kutamba bevetette a követ. Vajon maradhatnék, nem zavarnak azonnal nyugdíjba? Könnyen kifelejtettek a megyei pártbizottságból is, hátha ide sem kellek!? Nem volt rám szükség, mert nem sikerült olyan vezetővé válnom, aki különbséget tud tenni érzései és az igazság között! Én, amit éreztem, mondtam: győzzenek meg, ha tévedek! Ám velem nem törődtek, csak visszavetettek. Jobb volt, amíg nem tudtam annyi mindenről, mert ha tudtam, mondtam. Mindig arra gondoltam, aki csak benn ül egy irodában, az nem ismeri annyira azt az életigazságot, tegyük hát össze, amit tudunk, csak jobb lesz!

Talán nem is szabad ilyen kisembert magas helyre beválasztani. Milyen rettenetes volt nekem, amikor pártfegyelminél megtudtam, hogy az a vezető ember, akire mi úgy nézünk, mint a szentre, megbotlott, hogy néha a nagy óriás is törpe. Ilyen eset után nekem annyi jót kellett látni, hogy megnyugodjak. És így ment örökké, az én életem önmarcangolás, fel, le, fel, le. Miért nem tudok, mint más, egy kicsit simábban élni? Éltem én egyáltalán?

Ezek a vágyak is, ni, az egyik teljesül, lángot vet bennem a másik. Szabad az én koromban olyan önzőnek lenni, hogy még álmodozom? Most az a vágyam, ha abbahagyom a munkát, úgy engedjenek el: méltó kitüntetéssel! Jaj, Veron, a hiúság reszel? Nem, nem, én ezzel a kitüntetéssel már nem csillognék, hisz akkor kapnám, amikor útra bocsátanak. De ég érte a gyertyám, mert tudtára adná a környezetemnek, mindnek, aki úgy ismert, hogy érdemes volt! Érdemes volt igazságosnak lenni, becsületesnek lenni, a magánéletet feladni, érdemes ezt az életutat járni!

Olyan nehéz a fiatalokat, a nőket a közéletbe bevonni, de ha látják, hogy megbecsülés jár érte, inkább mozdulnának. Tudják ők, hogy azzal az ezerrel együtt tettem én is valamit az életükhöz, látták, hogy amíg a másik lábnyújtva aludt, én tanultam, gyűlésre mentem, és arra sem volt időm, hogy kipihenjem magam. Vajon látszik ez föntről is? Feltátani a szám akkor sem fogom egy köszönömért sem, még ha az utánunk jövőkért meg is tehetném.

Mióta Zsuzsi levizsgázott, mindig cincorog, hogy jó lenne egy kocsit venni, aminek az az eredménye, hogy átszól a takarékszövetkezet vezetője: Elnök elvtársnő, van itt egy ember Küsülyből, aki eladná a csupa új Trabantját. Most kapta meg, de közben műtötték a szemét, nem vezethet. Átküldjem?

Zsuzsi kirándulni van, én tárgyalok, aztán rohanok Halasra, nem érek én rá ezzel foglalkozni, meg nincs is nekünk annyi pénzünk!

Toporgok, fogom a papírjaimat, hát nem odajön ez az ember!? Ismerem én Dobó elvtársnőt képviselő korából. Volna vevő, kapós a Trabant, de ha maga úgy gondolná...

Köszönöm, de arra sincs időm, hogy a férjemnek szóljak!

Menjen csak, elnökasszony, mondja a titkár, elintézünk mindent, szólunk Gávrisnak, délután mehetnek megnézni!

Tényleg jön ez a szerelő, és megyünk. Felnyitja a kocsi elejét, kicsap belőle az új-szag. Nézegeti, félrehív: Tényleg új. Le kellene foglalózni, és vigyük is nehogy kicserélgessenek benne valamit!

Vitatkozunk, alkudozunk, hitelt kapunk, és két kocsival jövünk haza. Megérkezik a bőrönddel a lányom is.

Nézd már körül ezt a kocsit, mert eladó!

Hiába nézem, úgysem vesszük meg!

Gyere, úgysem ültél még Trabantban, mondja neki Gávris, aztán elkezdi magyarázni, ez a szivató, így a sebesség.

Értem én, de hiába. A tiéd?

Nyilván a tiéd!

Rászólok én is: Zsuzsikám, azért jobban figyelj, ha magyaráznak, mert úgy vedd, ez a kocsi a miénk!

A nyakamba ugrik, aztán elő a rongy, a vatta: nincs azon mit csinálni, ő azért törölgeti, csiszolgatja.

Benzin kell ebbe, elmegyek Halasra tankolni!

Ne vacakolj már, csak Skodát vezettél, dehogy engedem. Vagy én is megyek veled.

Kiabál az apja is, adok a malacoknak, oszt együtt megyünk!

Másnap behívatnak a járási tanács személyzeti osztályára. Nagyon kedves a kis duci elvtársnő: Bizony a hosszú, becsületes, fáradságos satöbbi satöbbi munka után elérkezett a megérdemelt pihenés ideje, 1977. április 21-én lesz ötvenöt éves Dobó elvtársnő... Mikor gondolja?

Nem hajt a tatár!

Maradna július elsejéig?

Ahogy gondolják az elvtársak.

Hát ha megfelel a július egy...

Megfelel. Ennyiben maradunk. Hamarosan hallom, hogy a H-i Városi Tanács elnöke lesz utánam az elnök! Nagy lecsúszás, akkor is, ha kétszer gázolt ittasan. Állítólag betegséggel mentették ki a börtönből, tovább mégsem maradhat, városon egyre sűrűbb a nép, egy tanyás községben mégis nehezebb eltalálni őket. Utódomnak én öt éve Katit gondolom, felkészültsége, embersége miatt, és szép is lenne, ha nő folytatná. Bajlódtam, hogy úgy tudjam a munkáját kiigazítani, hogy tanuljon belőle, de le se járassam, inkább nőjön a tekintélye. Hiába, az utódról sem kérdeztek.

Zsuzsival egyszerre oldódik ki a szánk, én elmondom a nyugdíjat, ő meg a nagy elhatározását, nem próbálkozik harmadszor az egyetemmel, asszisztensképzőre megy Pestre. De már indul is, a kocsi meg marad, adóját, biztosítását fizetjük, és csak nézzük, pedig mennyi a mennivalóm! De eszembe ne jusson valami bolondság, eladjuk a kocsit, és kész.

Édesanyukám, ne adjuk el! Akkor is jó, ha csak kéthetenként jövök haza, de a legjobb az lenne, ha levizsgáznál.

Ugyan, eredj már, nem is tudnám, nem is bírom, nem is merem!

Jön a sofőr öcsém: Vágj csak bele, más is elvégzi!

De nem hatvanévesen!

Megpróbálhatnád azért, taszít rajtam a férjem is. Hol vagy a hatvantól, úgy lehet, még le tudnál vizsgázni.

Megint egy pluszt vállaljak magamra?! Sok vacillálásra nem marad idő, mert Zsuzsi beírat egy tanfolyamra. Mondják ám, hogy tárcsafék, és hogy az olyan, mint a fedő. Ezt értem, a fedőt.

Nappal dolgozom, éjszaka tanulok, mert csak hiú vagyok, nagyon fogom szégyellni, ha elhúznak: milyen buta egy tanácselnök! De lehet, a bukás lenne a hasznosabb, lelki vigasz lenne a többinek: nehéz ez, még a tanácselnököt is elhúzták!

A sikertől kezdem beleélni magam, de a vezetés más, mint a KRESZ. Nem merem, hát nem merem, ha megindul a kocsi, biztos összetörik, meg magamat is összetöröm, álmodom is, hogy karambolozok. Azért nadrágba öltözöm, amikor jön az oktató. Az országúton helyet cserélünk. Most nyomja le a kuplungot és kapcsoljon egyesbe, mondja.

Ugye még nem megy?

De megy, csak nagyon kicsit engedjen a kuplungon!

Mennyi a nagyon kicsi? De már indul is a kocsi! Enyhe szédülést érzek. Fogja a kormányt ő is, megyünk, és nem veszem észre, mikor engedi el. Csikland az izzadság.

Jánoshalmán megfordulunk, és visszafelé már nem akar a kocsi annyit lemenni az útról, de a felezővonalon cikázva jövünk. A Homokgyöngye bejárójánál áll egy teherautó, a másik oldalon egy lovaskocsi, jaj, nem férünk el!

Ne féljen, csak gázt neki!

Negyvennel jövünk, ember!

Maga csinálja.

Megállunk. Mondja meg, ha nem látja értelmét, és abbahagyjuk az egészet!

Nem lehet még sem jót, sem rosszat mondani. Látom ám az arcán, no, no, sok bajom lesz még ezzel az öregasszonnyal!

Másnap már messzebb megyünk, harmadnap egy kis tolatás, aztán nyolcasok. Negyedik alkalommal annyira el vagyok foglalva azzal, hogy el ne üssek valakit, hogy késve veszem észre; benn vagyunk Halason! Jön az a sok busz, gyalogos, mindet kivédjük. Már élvezném is, ha nem lennének olyan sokan az úton.

A vizsgán azért azt tanácsolják, egy darabig a kisebb utakat kultiváljam. Elég is, ha Görbedre, Küsülybe, Jánoshalmára el tudok menni. Nagyon feltételesen gondolok csak Halasra. Ha majd pihentebb leszek, egyszer talán megreszkírozom az országjárást is. Csak azt mondom majd: na, most elmegyünk Gyulára, Harkányba, vagy nem tudom, hová. Talán még sátrat is veszünk, egy kisebb sátrat.

Rebesgetik, hogy a szakszövetkezeteknek termelőszövetkezetekké kell alakulni. Sok kedvezményt, sok előnyt jelentene, mégis hibás lenne, ha felsőbb szervek kedvéért kellene ekkorát ugrani. Ahogy a szervezéskor, úgy kellene most is szót érteni az emberekkel, mert hogy megint kuszásan áll minden, sok kárt csinál.

Vessek, vagy ne? Én aratom le vagy sem?

Nem hozatok én annyi trágyát, jövőre már úgysem az én földem lesz!

Hát a gyerek, szegődjön a gyárba?

Megjelenik egy rendelet, hogy az ócskavas traktorok után, amelyik „rendeltetése szerint közutat vesz igénybe” nyolcezer forint az évi adó! Valamit megint nem értenek. A traktornak az a rendeltetése, hogy szántson, permetezzen, nem, hogy az úton fallangérozzon! Cseréljék tán motorcsónakra, mert azért felét, harmadát kell ennek fizetni.

Mennyire beképzelt az ember! Úgy szorítják a torkom ezek a dolgok, mintha utánam megállna az élet. Majd fog velük hadakérozni az utódom! Tényleg fog?

Zsuzsi, aki megszokta mellettem és a faluban is, hogy rángatják erre-arra, hogy mindig van szívet kívánó feladat, lógó orral jön haza a pesti klinikáról: Édesanyukám, négy hónapja vagyok ott, és már szóltam a KISZ-titkárnak, jó lenne valamit csinálni. Azt felelte, nem nagyon kell itt semmit csinálni! Még klub sincs! És azt hiszed, március tizenötödikén szóltak egy szót is 1848-ról? Azért csinálják a pártot is, hogy ne mondhassák, hogy nincs, a taggyűlésre a fejek, az orvosok el sem járnak, csak az asszisztens, a műtős van ott. Tudod, anyukám, milyen nagyszerű dolog, ami nálunk van? Taggyűlésen az a titkár csak felolvasta, amit leírva kiadtak neki, nem volt abban semmi lelkesítő!

És én meg azt gondoltam, hogy a csalódás hazajövetelkor éri a gyerekemet: főváros után tanya!

Körösi Zoltán búcsúztat a járási tanácson. Kapok egy csiszolt kristályvázát és két beutalót Szocsiba, a tengerhez! Az én utolsó, legnagyobb kívánságom is teljesül: repülővel megyünk Vincével együtt Szocsiba üdülni! Jó, nem?

Ahogy közeledünk az autóbusszal Ferihegyhez, Vince egyre halkabb. Nagy a zörgés-börgés, egyik repülő leszáll, a másik felszáll, de mondhatok bármit az én férjemnek, ő nem reagál.

Felszállunk a repülőgépre, Vince kényelmetlenül kucorog az ülés szélén, még a cukor után is alig mer nyúlni. Nem is mozdul egész úton, mint aki fél: megbillen a gép, ha hátrább csúszik. Érkezés után csak megszólal: Visszafelé már én ülök az ablaknál!

Este érünk az üdülőbe, és csak azt halljuk, száz ember lapátol egyszerre. Kiszöktetem Vincét, ezt látni kell! Oda-vissza, oda-vissza megállás nélkül lapátol a tenger. Állunk befagyott szájjal, nézzük, amit csak hallunk; két tücsök a deres mezőben. Vince, Vince, legyen egészséged, eldülőzünk mi még együtt néhány évet! Volt, ami volt, szerelem nem volt, talán szeretet volt, egymásra utaltság volt. A mi szerelmünk együtt járt ennek a rendszernek a növekedésével. Együtt örültünk ennek is, egymásnak is, de a mi szerelmünk nem egyénre ható volt.

Fordulunk, ballagunk vissza, mögöttünk fáradhatatlan lapátol a tenger.

(1973. április-1977. november)